

Oranje boven?!

Historisch onderzoek naar de Engels-Nederlandse marinesamenwerking van 1688-1713.

S. Leferink op Reinink.

2311TS Leiden

Tel.: 0653664471

Collegekaart: s0641499

Master eindwerkstuk

Studierichting Maritieme Geschiedenis

Universiteit Leiden

8 mei 2013

Met dank aan mijn begeleider prof. dr. Henk den Heijer, mijn tweede lezer dr. Anita van Dissel, Dave Boone voor het nakijken van mijn scriptie en als laatste, maar niet de minste, dank aan mijn Heer Jezus Christus.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
Bibliografisch Essay.....	10
Hoofdstuk twee: de geallieerde conventie en de Brits en Nederlandse kijk hierop.....	19
Hoofdstuk drie: Franse oorlogen, anti-kaapvaart en antipiraterij.....	31
Hoofdstuk vier: bescherming van het Kanaal en de Noordzee.....	64
Hoofdstuk vijf: vrijhouden van de Sont en Oostzee.....	76
Hoofdstuk zes: konvooieling van handelsschepen.....	86
Conclusie.....	98
Bijlage A (Instructie Van Aerssen van Sommelsdijck).....	104
Bijlage B (Beschrijving van deel van de slag van Bevesier door Cornelis Eversten).....	106
Bijlage C (Beschrijving van deel van de slag van Bevesier door Cornelis Eversten).....	108
Bijlage D (Beschrijving van afloop van de slag Bevesier door Cornelis Eversten).....	109
Bijlage E (Beschrijving aanval op Calais door Van der Goes).....	112
Bijlage F (secrete resoluties voor Geleyn Evertsen).....	113
Bijlage G (Scheepsjournaal Van Brakel in gevecht met Franse kapers).....	115
Bijlage H (klachten van Admiraliteit van Zeeland over de Engelse arrestaties).....	117
Bijlage I (Kapitein Lijnslager bij bombardement op Kopenhagen).....	118
Bijlage J (archief van Geleyn Evertsen in de slag bij Sont).....	119
Bijlage K (instructie voor de Schout-bij-Nacht Van Aerssen van Sommelsdijk voor de expeditie naar Portugal en de Middellandse Zee).....	120
Bijlage L (Journaal Van der Goes bij de slag van Lagos).....	123
Bijlage M (verschillende voorbeelden konvooieling).....	124

Literatuurlijst..... 125

Inleiding

De Gouden Eeuw spreekt veel Nederlanders tot de verbeelding. Bij nagenoeg elke Nederlander is bijvoorbeeld de naam Michiel Adriaanszoon de Ruyter bekend. Namen als Maarten Harpertzoon Tromp, 'Bestevaer' en de V.O.C. zullen over het algemeen ook velen bekend in de oren klinken. Op het moment van schrijven is er zelfs een hele serie aan gewijd genaamd 'De Gouden Eeuw' op één van Nederlands publieke omroepen. Blijkbaar interesseert het Nederlanders om meer te weten over de Gouden Eeuw of de wens hebben – als ze er alwat vanaf weten – de Gouden Eeuw daadwerkelijk tot de verbeelding te laten spreken door middel van een serie. Men hoeft zich waarschijnlijk niet af te vragen waarom juist deze 'eeuw' specifieke aandacht krijgt en niet een ander tijdvak?

Dit specifieke tijdvak – grofweg van 1609 tot 1702¹ – is namelijk een belangrijke periode geweest voor Nederland. Het waren tijden van voorspoed op economisch, wetenschappelijk en kunstgebied. Ook op militaire gebied (dat samenviel met progressie op andere gebieden) maakte de Republiek, de voorloper van het Koninkrijk der Nederlanden, een enorme groei door. De wat meer belezen mensen zullen direct Johan de Witt, de raadpensionaris van Holland, opnoemen die een belangrijk vlootprogramma had opgezet waardoor de Republiek tijdelijk de sterkste zeemacht in de wereld was. De Witt werd met zijn broer Cornelis op gruwelijke wijze in 1672 om het leven gebracht waardoor hiermee een belangrijk man voor de marine van de Republiek verdween. In 1688 echter trouwde Willem III van Oranje met Mary II (House of Stuart). Hij werd door protestantse Engelsen gevraagd of hij de troon in Engeland zou willen bestijgen ten koste van de toenmalige katholieke koning Jakobus II om zodoende de protestantse religie voor Engeland te waarborgen. In de 'Glorious Revolution' slaagde Willem III hier dan ook in en werd tot koning van Engeland gekroond. Op dit moment was hij dus zowel stadhouder van de Republiek als koning van Engeland vandaar zijn titel 'koning-stadhouder'.

Er werd besloten de beide vloten (en legers) samen te voegen tot één gecombineerde vloot dat tot doel had de belangen van beide naties te waarborgen en gezamenlijk tegen de koning van Frankrijk Lodewijk XIV op te trekken. Dit zou natuurlijk niet over een nacht ijs gaan

¹ Historici verschillen doorgaans over het daadwerkelijke tijdvak van de 'Gouden Eeuw'.

aangezien beide naties in die periode net drie grote zeeslagen met elkaar gevoerd hadden en elkaars directe concurrenten op economisch gebied waren. De Engels-Nederlandse militaire samenwerking was overigens niet helemaal nieuw aangezien dat in het verleden al eens eerder was voorgekomen. Dit zouden de Engelsen ook gebruiken tijdens de onderhandelingen met betrekking tot deze samenwerking. Het opmerkelijke van deze marine samenwerking was dat de twee grootste zeemachten gecombineerd werden tot één grote zeemacht. De militaire en politieke vooruitzichten werden hierdoor voor koning Lodewijk XIV werden ineens een stuk somberder. Misschien zou men kunnen stellen dat dit de grootste en meest vergaande marine samenwerking ooit was in de zin dat dit in politieke en militaire significantie grote consequenties heeft gehad op Europese politieke ontwikkelingen.

De gecombineerde vloot werd ingesteld in 1689, een jaar nadat Willem III van Oranje tot koning van Engeland was gekroond, tot 1713 na de Vrede van Utrecht. De periode omvat dus ongeveer een kwart eeuw waarin er twee grote oorlogen zijn gevoerd: de Negenjarige Oorlog van 1688 tot 1697 en de Spaanse Successieoorlog van 1701-1714. Een vraag die misschien interessant kan zijn, is hoe deze samenwerking tussen de beide naties verliep? Het is al gezegd dat de beide naties 'net' daarvoor drie grote oorlogen met elkaar gevoerd hadden en dat ze toentertijd elkaars directe economische concurrenten waren. Heeft koning-stadhouder Willem III voor elkaar gekregen dat de gecombineerde vloot een geoliede machine werd of was dit een uiterst moeizame onderneming? De onderzoeksvraag zal dus zijn: 'hoe verliep de Brits-Nederlandse samenwerking na de revolutie van 1688 tot aan het einde van de Spaanse Successieoorlog in 1713?'

De vraag die uiteraard opkomt, is waarom het belangrijk is een antwoord op deze vraag te krijgen? Meerdere historici en academici hebben over dit onderwerp geschreven, de 'Glorious Revolution' op zichzelf is al ruim behandeld en de daaruit vloeiende marine samenwerking tussen beide naties ook. In het bibliografisch essay hieronder zal precies uiteengezet worden wat er tot nu toe allemaal over geschreven is. Voor nu volstaat het om te beargumenteren dat hoewel er al over geschreven is, er nog niet specifiek gekeken is naar de samenwerking in de verschillende (deel)missies waartoe deze gecombineerde vloot toe in het leven geroepen was en hoe de bevelhebbers op het tactische en operationele niveau met

elkaar samenwerkten. Er bestaat verschil in niveaus: het strategische niveau wil zeggen de samenwerking en hogere politieke en militaire beslissingen genomen in de beide hoofdsteden. Het tactische niveau wil zeggen de besluitvorming op eskader-niveau dus de beslissingen die 'in het veld' werden gemaakt door de geallieerde opperbevelhebbers. Het operationele niveau is het kleinste niveau en heeft te maken met beslissingen gemaakt tijdens operaties bijvoorbeeld tijdens de beschieting van een stad. Dit onderzoek zal trachten om met name meer informatie te krijgen wat betreft de geallieerde samenwerking op de tactische- en operationele niveaus aangezien over de hoge politieke besluitvorming en samenwerking al redelijk wat bekend is. Dit zijn de niveaus, maar daarbij zal dit onderzoek zich toespitsen over vijf punten van samenwerking. Om de vraag 'hoe verliep de Engels-Nederlandse marine samenwerking' te beschrijven en te analyseren, dienen er bepaalde ijkpunten hiervoor bepaald te worden. De volgende vijf punten van samenwerking zijn hiervoor bepaald: a. het welslagen van geallieerde ondernemingen, b. (strikte) handhaving van het overeengekomen verdrag en de daaruit voortvloeiende ratio van (oorlogs)schepen, c. (convergerende) visies omtrent oorlog en handelen, d. visie ten opzichte van elkaar op en e. relaties tussen de specifieke commandanten.

Het welslagen van ondernemingen of operaties betekent in feite: vertaalde de geallieerde samenwerking zich in successen? Dit kan namelijk iets zeggen over de samenwerking onderling. Wat betreft punt b: hielden beide mogendheden zich aan het gesloten verdrag of wijkten ze er vanaf wanneer ze dat beter uitkwam? Punt c: verschilden hun visie op het gebied van strategie en andere militair handelen van elkaar of zaten ze op één lijn? Punt d: hoe zagen ze elkaar als bondgenoten? Vertrouwden of wantrouwden ze elkaar, konden ze elkaar waarderen etc.? En punt e: hoe verliepen de relaties tussen de geallieerde bevelhebbers? Ze moesten toch veelvuldig met elkaar samenwerken ondanks dat vele de Engels-Nederlandse oorlogen nog hadden meegemaakt.

Er bestaat tevens een praktische relevantie aangezien sinds 1971 Nederland weer een nieuw militair maritiem samenwerkingsverband is opgestart met het Engelse Royal Marines Commando en het Nederlandse Korps Mariniers, de zogenaamde UKNL Amphibious Force. Daarnaast werken beide marines doorgaans veelvuldig samen, het zij in NAVO verband, het zij in Europees verband of in bilateraal verband. Als men kijkt naar de toekomst, zal men zeer

waarschijnlijk nog meer samenwerking verwachten tussen beide marines vanwege de veranderde wereldorde. Van fouten begaan in het verleden dient men te leren en veel antwoorden op vragen uit het heden kunnen gevonden worden in het verleden. Wellicht is het om die reden interessant om vanuit een praktisch oogpunt te analyseren hoe de Engels-Nederlandse marine samenwerking in het verleden verliep en hieruit kennis op te doen voor problemen in het heden.

Dit onderzoek zal haar informatie putten uit zowel archieven als geschiedkundige literatuur. De auteur heeft voor dit onderzoek gebruik gemaakt van scheepsjournalen van kapiteins die toentertijd voeren onder het commando van de gecombineerde vloot. Enkele kapiteins zijn Van Aerssen van Sommelsdijck, Van der Goes, Lijnslager etc. waarbij gebruikt is gemaakt van de admiraliteitsarchieven in het National Archief te Den Haag. Ook persoonlijke brieven, secrete orders, resoluties van of aan (eskader)bevelhebbers en andere kapiteins, commandeurs, schouten-bij-nacht, viceadmiraals van of aan de Haagse Besognes of de Staten-Generaal zijn bestudeerd hiervoor. Het archiefonderzoek gebruikt voor dit onderzoek kan opgedeeld worden in een aantal archieven: a. Admiraliteitscolleges, b. Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, c. Admiraliteitscolleges XI Evertsen, d. archief der Staten-Generaal, e. Anthonie Heinsius, Raadspensionaris van Holland en West-Friesland, 1689-1720 enf. bijzondere collecties Universiteit Leiden. De geschiedkundige literatuur bestaat uitsluitend uit historische werken van historici en andere academici die over dit onderwerp geschreven hebben. Enkele namen zijn Johannes Cornelis de Jonge, Nicholas Andrew Martin Rodger en Jaap Bruijn bijvoorbeeld. In het bibliografisch essay hieronder zal dit verder worden uitgewerkt.

Omdat de geallieerden meerdere deelmissies hadden in hun 'gemeene zaak' zal ook deze thesis als volgt worden opgebouwd: hoofdstuk één zal het bibliografisch essay bevatten waarin wordt beschreven wat er tot nu toe door andere historici of experts over dit onderwerp is geschreven en wat er nog aan ontbreekt. Hoofdstuk twee is een hoofdstuk bevattende een algemene beschrijving over hoe de Engelsen en de Nederlanders tegen deze geallieerde samenwerking aankeken en een analyse van de besloten geallieerde overeenkomst. Hoofdstuk drie begint met de eerste missie van de gecombineerde vloot, namelijk de oorlog tegen de Fransen, anti-kaapvaart en anti-piraterij. Hoofdstuk vier vervolgt met de tweede missie,

namelijk de bescherming van de Noordzee en het Kanaal. In hoofdstuk vijf beschrijft de derde missie: het vrijhouden van de Sont en de Oostzee voor beide geallieerde koopvaardijvloeden. Hoofdstuk zes besluit met de vijfde missie, namelijk de konvooiing van beide koopvaardijvloeden. Het betekent overigens niet dat de eerste missie belangrijker is dan de vijfde missie. Tot slot, de conclusie waarin de hoofdvraag zal worden beantwoord gepaard een korte samenvatting van dit onderzoek.

Bibliografisch Essay

Over de Engels-Nederlandse marine samenwerking van 1688 tot 1713 is over het algemeen niet bijzonder veel geschreven. Het betreft een niche in de maritieme geschiedenis (of eigenlijk marine geschiedenis) en beperkt zich tot een bepaalde periode van zowel de Britse als de Nederlandse maritieme geschiedenis. Naast enkele historische werken die primair over de geschiedenis van beide marines gaan, besteden de meeste historische werken aandacht aan grotere onderwerpen zoals bijvoorbeeld een analyse van de gehele Britse marine geschiedenis uitgestrekt over een aantal eeuwen. Het is dan vrij moeilijk om specifieke kennis – afgezien van de archieven – te verkrijgen over aspecten van de Engels-Nederlandse marine samenwerking van een particulier tijdsvak 1688-1713. Men zal dus genoodzaakt zijn bronnen te nemen die, zoals gezegd, een groter onderwerp beslaan dan dit specifieke onderwerp.

Sinds de moderne geschiedkunde is ontstaan in de negentiende eeuw, zijn historici begonnen ook deze aspecten van de menselijke historie te beschrijven en te analyseren. Één van de vroegste historici die dit beschreven is voor de Nederlandse kant de historici J.C. de Jonge die misschien wel het grootste werk heeft geschreven in het midden van de negentiende eeuw, 'Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen', over de Nederlandse marine geschiedenis van de vroegste tijd tot aan ongeveer het begin van de negentiende eeuw in vijf delen. Voor deze thesis zijn van belang de delen III en IV die beginnen vanaf de Vrede van Nijmegen in 1678 tot aan het einde van de Spaanse Successieoorlog in 1714. De Jonge beschrijft de geschiedenis van het Nederlandse zeewezen met name vanuit het oogpunt van een politieke- en militaire beschouwing. Uitgebreid beschrijft De Jonge alle vijf genoemde punten voor samenwerking. Hoe de Nederlanders de Engelsen zagen en andersom, de verschillen in opvatting wat betreft oorlogvoering en ander handelen, de handhaving van het verdrag en de verhouding tussen de schepen (zelfs de hulpschepen worden benoemd door De Jonge) en de verhouding tussen de commandanten onderling. Tevens zowel de kleine als de grote operaties worden door de Jonge uitgebreid beschreven die de basis vormen van de operaties beschreven in deze thesis. Het nadeel van de Jonge is dat de reeks geschreven is in het midden van de negentiende eeuw en daardoor nieuwe inzichten mist die latere historici op

basis van nieuw historisch materiaal hebben bekommen bijvoorbeeld dat later bleek dat Evertsen niet het bevel had gegeven door met staande zeilen te ankeren, maar dat dit bevel in werkelijkheid van Torrington afkwam. Tevens lijkt De Jonge de zaken nogal vanuit een patriottistische invalshoek te bekijken waardoor het lijkt dat hij de Engelse kant van het verhaal wat tekort doet. Vrij helder onderschrijft De Jonge de heldendaden van de Republiek en onderstreept de minachting van de Engelsen jegens de Republiek. Het is misschien wel een lofzang op de Nederlandse marine uit die tijd.

In hetzelfde rijtje te plaatsen is een andere ouderwetse historicus de Britse G. Callender die eveneens een boek heeft geschreven over de Britse marine, 'the naval side of British history', in 1924 dat nogal dezelfde tendens heeft als de werken van De Jonge, namelijk dat het vanuit een nogal patriottistische invalshoek is bekeken. Callender behandelt deze periode niet erg uitgebreid, maar is bijvoorbeeld wel de sterkst uitgesproken Brit die het Nederlandse aandeel in de Slag bij Bevesier heeft veroordeeld. De Nederlanders hadden volgens hem beter moeten luisteren naar hun Engelse bevelhebber opdat een nederlaag was voorkomen. Heel frappant is dat aangezien zelfs de contemporaine tijdsgenoten in de tijd, zowel vriend als vijand, erover eens waren dat de Engelsen daar juist debet aan waren en de Nederlanders hadden laten vallen.

Een andere Nederlandse historicus J.C.M. Warnsinck die eveneens in ditzelfde rijtje van ouderwetse historici valt. Warnsinck heeft een boek geschreven in 1934 met de titel 'De vloot van den Koning-Stadhouder, 1689-1690'. Ook Warnsinck heeft net als De Jonge de tendens om het voor de Republiek op te nemen en de Engelsen negatief af te schilderen. Wellicht iets minder dan De Jonge, maar nog steeds komt dat naar voren. Het wil niet zeggen dat deze historici dan dus bevooroordeeld zijn en niet een objectieve waarheid spreken, maar het is in ieder geval duidelijk merkbaar in hun werken. Zoals de titel al aangeeft, beslaat de periode slechts één jaar en wel het eerste jaar sinds de realisatie van de geallieerde vloot. Warnsinck gaat uitgebreid in op de Slag bij Bevesier in 1690 en laat duidelijk zien dat de Engelsen de Nederlanders hebben laten zakken. Hij is echter de eerste Nederlander die vermeldt dat het met staande zeilen ankeren een order was van Torrington en niet van Evertsen zelf wat altijd gedacht werd. Warnsinck beschrijft dan ook met name over de opzet van de overeenkomst van

samenwerking en het proces dat hieraan vooraf ging. Hij gaat in op eigenlijk alle vijf genoemde punten die voor belang zijn voor een samenwerking alleen dit beperkt zich dus tot het prille begin van de geallieerde marine samenwerking. Wat dit boek van belang maakt voor deze thesis is dat Warnsinck uitgebreid ingaat op de zeeslag bij Bevesier, dit vanuit beide kanten probeert te bekijken en de consequenties die het had voor de samenwerking van de geallieerden. Ook toonde Warnsinck begrip voor de persoonlijk beslissing van Torrington door te vermelden dat het vanuit zijn positie niet ondenkbaar was en dergelijke beslissing te nemen om de Nederlandse schepen te laten gaan.

Deze ouderwetse historici hebben in ieder geval één ding gemeen en dat is dat ze het nogal lijken op te nemen voor de naties waartoe ze behoren. Daarnaast beschrijven ze voornamelijk de politieke en militaire kant van de marine geschiedenis en besteden ze weinig aandacht aan andere aspecten van een marine samenwerking zoals sociale en culturele aspecten. Een andere ouderwetse historicus is de Nederlandse A.L. Schelven die een dissertatie in 1947 schreef over Philips van Almonde, de Nederlandse bevelhebber over de Staatse schepen, genaamd 'Philips van Almonde, Admiraal in de gecombineerde vloot 1644-1711' gebaseerd op diens persoonlijke brieven. Dit is eveneens wat patriottisch bekeken waarbij Van Almonde bijna als een soort heiligman naar voren komt, maar wat dit werk zo interessant maakt voor dit onderzoek is dat het prachtig weergeeft hoe de onderlinge relaties tussen de geallieerde bevelhebbers was, weliswaar vanuit Van Almonde bekeken, maar het geeft ook inzichten in hoe de Engelsen de Nederlanders zagen. Van Schelven's proefschrift heeft wat weg van de stijl die De jonge ook hanteert, namelijk een vrij beschrijvende manier van geschiedschrijving. Ook de uitgebreidheid waarmee Van Schelven verschillende geallieerde operaties beschrijft, bevat zeer veel informatie die ter beantwoording kan worden gebruikt voor de hoofdvraag in deze thesis. Het enige nadeel is dat Van Schelven alleen persoonlijke bronnen van Van Almonde gebruikt en dat is misschien een wat beperkte weergave van de werkelijkheid waarin de Engelsen natuurlijk ook hun eigen visies en gedachten hadden.

John Ehrman behoort ook tot de oude school en schreef in 1953 het boek 'The navy in the war of William III, 1689-1697: its state and direction'. Zoals de titel al doet vermoeden, gaat het hier uitsluitend om de Negenjarige Oorlog dat tegen Frankrijk gericht was. Ehrman begint

het boek met een uitvoerige analyse van de bestuurlijke kant van de Britse admiraliteit en bekijkt vervolgens per tijdvak in de Negenjarige Oorlog hoe deze admiraliteit zich doorontwikkelde. Een goed boek wanneer men de bestuurlijke geschiedenis van de Britse admiraliteit te weten wilt komen en in dat opzicht vertoont hij enige gelijkenissen met J.R. Bruijn die we hieronder beschrijven. Hij vertoont ook gelijkenissen met N.A.M. Rodger wat betreft overige zaken zoals de werving van marine personeel en logistieke zaken. Over de Brits-Nederlandse marine samenwerking schrijft Ehrman dus niet direct, maar besteedt wel een hoofdstuk aan de Slag bij Bevesier waarbij hij eigenlijk de eerste Brit is die onderschrijft dat deze nederlaag op het conto geschreven kon worden aan de Engelsen. Ehrman behandelt vrij uitvoerig de maritiem militaire overeenkomst die gesloten werd tussen beide naties. Daarnaast beschrijft hij ook de verschillende geallieerde wapenfeiten, visies over elkaar en met betrekking tot de oorlogvoering. Kortom, Ehrman gaat vrij uitvoering in op de gesloten overeenkomst, maar gaat vlug door de andere punten heen en vertelt vrijwel niets over de verhoudingen tussen de commandanten onderling.

Waar het verschil in visie tussen de 'oude' Britse en Nederlandse historici duidelijk merkbaar is in hun visie jegens de andere bondgenoot en hun nadruk op politieke en militaire geschiedenis, is dat veel minder helder en minder beperkt bij de 'nieuwe' historici. N.A.M. Rodger is één van deze 'nieuwe' historici. Rodger is één van de bekendste en meest prestigieuze marine historici van dit moment en is een 'senior research fellow' aan het 'All Souls College' in Oxford. Hij is gespecialiseerd in de geschiedenis van de Britse Marine en is momenteel bezig met het schrijven van een trilogie met betrekking tot de geschiedenis van deze marine. Twee boeken van Rodger zullen worden gebruikt in deze thesis: 'Navies and Armies' uit 1990 en 'Command of the Ocean: a naval history of Britain, volume II' uit 2004. Het eerste is eigenlijk een bundel van meerdere artikelen omtrent de Engels-Nederlandse militaire samenwerking door de eeuwen heen. Drie artikelen staan erin over de, voor dit onderzoek, relevante periode waarvan er twee specifiek over de Engels-Nederlandse marine samenwerking gaan. Hij beschrijft de geallieerde overeenkomst en hoe de Engelsen en Nederlanders hiertegen aankeken en het verschil in opvatting wat betreft de doelstellingen van beide marines met name wat betreft de maritieme handel. Rodger vertelt bijvoorbeeld dat in tegenstelling tot

Warnsinck en De Jonge, die duidelijk de negatieve kanten voor de Republiek aanduiden en min of meer de arrogantie van de Engelsen, dat de Nederlanders wel degelijk een goede reden hadden om onder de Engelse bevelvoering te staan. Hij gaat in op het gesloten verdrag tussen beide mogendheden, beschrijft de opvattingen van beide naties ten opzichte van het verdrag en van elkaar. Rodger zegt dat religie de belangrijkste factor was in de buitenlandse politiek uit die tijd en dat dit een bijzonder stevig fundament voor de marine samenwerking was, maar men moet niet de belangrijke rol die Willem III speelde, vergeten, als samenbindende monarch. Dat werd uiteraard minder toen hij overleed in 1702. Daarbij waren de Engelsen over het algemeen vrij onbekend met de binnenlandse politiek van Republiek en begrepen daardoor niet goed het verschil in visie over de strategie tussen beide mogendheden. Met name wat betreft de visies ten opzichte van elkaar en de verschillende visie met betrekking tot de doelstellingen die voor de Engelsen en de Nederlanders uiteenliepen. Hij is bijvoorbeeld degene die zegt dat de Nederlanders in feite altijd hun handelsbelangen en overige economische voordelen als primaire doelstelling (niet alleen vanuit egoïstische motieven, maar ook omdat hun schepen hier beter voor geschikt waren) van hun strategie zagen en dat dit nadelig was voor de onderlinge relatie tussen beide mogendheden. Tevens behandelt hij de verschillende operaties die de geallieerden uitvoerden en wat de implicatie hiervan was voor hun onderlinge relatie vooral na de Slag van Bevesier waarbij Rodger als Engelsman onderschrijft dat dit fout van de Engelsen was en dat hierdoor de Nederlanders een morele superioriteit verkregen binnen de alliantie. Hij gaat dus vrij uitgebreid in op hoe beide naties elkaar zagen, maar gaat niet erg diep omdat het om een grotere periode gaat van grofweg 1674 tot 1795 en hij behandelt daardoor bijvoorbeeld vrijwel geen specifieke geallieerde operaties.

Zijn tweede boek 'Command of the Ocean' is het tweede deel van zijn trilogie over de geschiedenis van de Britse marine van 660 tot nu. Het tweede deel beslaat de periode 1649 tot 1815. Alle facetten van het marine leven komen in dit boek aanbod, van pure ambtelijke admiraliteitszaken tot sociale aspecten van het maritieme leven aan boord. Dit boek gaat ook in op de operaties die de gecombineerde vloot had uitgevoerd. Het verschil met vorige boek is dat dit vrijwel uitsluitend gefixeerd is op de Britse marine en niet ook op de Nederlandse marine, want waar de Engels-Nederlandse marine samenwerking het onderwerp was in de artikelen, is

dat in dit boek slechts een kleine periode over vele eeuwen van Britse marine geschiedenis. Hij gaat echter in dit boek iets meer in op afzonderlijke operaties. Ook de politieke ontwikkelingen zoals die in Frankrijk neemt hij mee in de beschrijving van de geschiedenis van de Britse marine. Voor dit onderzoek geeft 'the Command of the Ocean' relevante informatie met betrekking tot de Brits-Nederlandse marine samenwerking. Het boek gaat primair over de Engelse marine van 1649 tot 1815 waarvan hij vijf hoofdstukken aan de periode relevant voor dit onderzoek besteed. Die vijf hoofdstukken gaan onder andere operaties die natuurlijk gecombineerd met de Nederlanders zijn gegaan, maar ook sociale geschiedenis en verhandelingen omtrent het bestuur van de marine die primair over de Engelsen gaan. Alle vijf punten die belangrijk zijn voor de geallieerde samenwerking hierboven beschreven in de inleiding, komen terug in ditboek. Verder het verschil in opvatting tussen beide mogendheden omtrent oorlogvoering. De Engelsen wilden bijvoorbeeld liever een landing op Brest doen terwijl de Nederlanders al langere tijd gewend waren eskaders naar de Middellandse Zee te zenden. Willem III werd hiertoe aangespoord door de Amsterdamse admiraliteit die de handel in de Middellandse Zee domineerde. Het enige waar Rodger dit boek weinig over vermeld, is de verhouding tussen de geallieerde commandanten onderling. Dat Van Almonde of Torrington of een andere commandant eventuele persoonlijke problemen of juist een goede verstandhouding hadden, laat hij grotendeels achterwege. Daarbij gaan de zaken met betrekking tot de samenwerking niet erg diep, het blijft vrij oppervlakkig.

G.Asaert, M. Bosscher, J.R. Bruijn en W.J. van Hoboken hebben een reeks geschreven over de maritieme geschiedenis van Nederland in 1977. Deze reeks is te vergelijken met de reeks van De Jonge afgezien dat het ruim een eeuw later is geschreven. Deze reeks bestaat uit vier delen beginnend bij de prehistorie tot ongeveer 1970 waar van deel III ongeveer 1680 tot 1850-1870 bestrijkt. Het beschrijft de geallieerde overeenkomst gesloten in 1689 en het verschil in opvatting tussen de geallieerden. Asaert gaat bijvoorbeeld uitvoerig in op de Slag van Bevesier dat uitmondde in totale nederlaag, met name voor de Nederlanders, en de implicatie hiervan op de relatie tussen beide naties. Ook dit werk behandelt een veel groter tijdsvak dan de periode relevant voor deze thesis en daarom is de beschikbare informatie beperkt. Hij vermeldt verder dat de Nederlandse marine tijdens de Spaanse Successieoorlog wel degelijk

meetelde en een belangrijk element vormde binnen de geallieerde vloot. Asaert wijkt ook af met ouderwetse Nederlandse historici door te zeggen dat de geallieerde overeenkomst niet alleen maar negatief voor de Republiek was. Voor de Republiek was deze alliantie namelijk zeer positief voor de bescherming van haar handel en beveiliging van haar grondgebied. De Nederlanders hoefden namelijk geen rekening meer te houden met Engels offensief gedrag. Daarnaast gaat Asaert kort in op verschillende operaties, gaat hij vrijwel niet in op de relaties tussen de specifieke commandanten noch heel uitgebreid op de visie ten opzichte van de afzonderlijke geallieerden.

J.R. Bruijn heeft 'Varend Verleden' geschreven in 1998 dat als een standaardwerk beschouwd kan worden wat betreft de geschiedenis van de Nederlandse marine. Bruijn beschrijft zoals gezegd primair de stand van zaken wat betreft de Nederlandse marine in de zeventiende en achttiende eeuw. Hij onderscheidt dit met de oude marine van 1590-1652, de nieuwe marine van 1652-1713 (de periode relevant voor dit onderzoek) en de marine van de tweede rang van 1714-1795. Bruijn behandelt politiek-bestuurlijke zaken als ook economische en sociale aangelegenheden iets dat niet echt terugkomt bij de oude school van maritieme historici en in dat opzicht redelijk vergelijkbaar met het boek Rodger over de Britse marine. Bruijn behandelt echter niet uitgebreid de Nederlands-Engelse samenwerking van 1688 tot 1713. Hij beschrijft kort de geallieerde overeenkomst en hoe beide kanten hiertegenaankeken. Bruijn beschrijft ook als enige historici, naast Van Schelven, heel kort de operatie tegen de Denen in de Sont en benadrukt de importantie van Koning-Stadhouder Willem III voor de alliantie. Na zijn dood kwam er geen echte samenbindende leider voor terug en werd de samenwerking ook moeilijker waarbij de geallieerde inzichten vaker gingen botsen. Ook de verschillen in visie omtrent de operaties en oorlogvoering worden door Bruijn kortstondig behandeld. Zoals gezegd beschrijft het boek van Bruijn grotendeels (interne) Nederlandse aangelegenheden en niet zozeer de geallieerde.

Hattendorf heeft een boek geschreven genaamd 'England in the War of the Spanish Succession' in 1989. In tegenstelling tot Warnsinck, schrijft Hattendorf primair over Engeland waarbij hij zich beperkt tot de periode van de Spaanse Successieoorlog van 1701-1714 en de samenwerking met verschillende mogendheden in die tijd waaronder uiteraard de Republiek.

Hij beschrijft verschillende elementen van de binnen- en buitenlandse politiek en zet dat in de context van een breder Europees krachtenveld. Ten aanzien van de geallieerde samenwerking specificeert Hattendorf vooral op relatie onderling tussen Engeland en de Republiek en het verschil in opvatting omtrent de oorlogvoering: de Nederlanders zagen bijvoorbeeld blokkades van Franse kapersteden een verspilling van materieel terwijl de Engelsen dat absoluut niet zo zagen. Hier schuilde een fundamenteel verschil in visie achter. De Republiek die bijvoorbeeld in de latere jaren van de samenwerking steeds vaker verzaakte het afgesproken aantal schepen te leveren aan het verbond wat eerder een verschil in visie was dan dat ze simpelweg niet in staat waren die te leveren. Hattendorf schrijft ook dat er geen centraal geallieerd commandovoering was en dat daardoor veel missies 'in het veld' besloten werden en dat Londen bijvoorbeeld vaak niet wist wat de geallieerde eskaders operationeel met elkaar besloten hadden. Hij is ook de enige die schrijft dat de Republiek wel degelijk afzonderlijk van de Engelsen konden opereren dat uiteraard dientengevolge de alliantie verzwakte. In feite zegt hij dat de Engelsen niet het absolute gezag binnen de alliantie hadden en dat de constante diplomatie het eventuele welslagen van de operaties uitmaakten.

Joke Korteweg heeft het boek 'Kaperbloed en koopmansgeest' geschreven dat, zoals de titel al doet vermoeden, met name over kaapvaart, piraterij en koopvaardij gaat. Voor dit onderzoek is dit boek interessant aangezien twee van de (deel)missies voor de gecombineerde vloot anti-kaapvaart/ antipiraterij en de konvooiëring van koopvaardijschepen uitvoering worden beschreven. Hoewel haar boek dus primair over kaapvaart en piraterij gaat gedurende de periode van een paar duizend jaar, besteedt het redelijk wat pagina's aan de periode relevant voor dit onderzoek. Ze beschrijft de algehele politieke- en sociale context van de piraterij en kaapvaart, maar gaat niet zozeer in op de geallieerde samenwerking in de tijd. Ze geeft echter wel een goed beeld over de kaapvaart in het algemeen waar uiteraard de geallieerden mee te maken hadden. Ze beschrijft verder, net als J.R. Bruijn, de importantie van Willem III, maar divergeert hierin door te zeggen dat de alliantie goed bleef door de inspanningen van raadpensionaris Heinsius en de opperbevelhebber John Churchill. Ze onderstreept ook de alliantie die in het begin vrij stroef verliep met name door de verloren slag bij Bevesier. Haar primaire onderwerp is toch de kaapvaart en piraterij en ze gaat uitvoerig op de ontwikkelingen

aan beide zijden zowel de Franse als de geallieerde als de Barbarijse wat betreft de kaapvaart en piraterij.

Hamilton met zijn boek 'Friends and Rivals in the East' schrijft met name over de Engelse handel in het oosten. Dit onderzoek haalt relevante informatie uit zijn boek wat betreft de geallieerde handel op de Levant en de nederlaag bij Lagos in 1693 toen de geallieerde koopvaardijvloot werd veroverd, maar waarbij de Nederlanders toch een grote rol van betekenis speelden en niet altijd inferieur leken ten opzichte van de Engelsen. Hamilton onderstreept ook de Nederlandse preoccupatie met haar handelsverkeer dat kwetsbaarder was dan van hun Engelse evenknie doordat zij langs de kapersteden moesten varen door het Kanaal heen, hun Levant-handel vaak bij Izmir in Turkije lag en dat dit de reden was waarom de Nederlanders Willem III in 1688 zo steunden. Hamilton vermeldt verder dat na de verloren slag bij Bevesier de solidariteit tussen de geallieerde bevelhebbers zwaar was toegetakeld, maar dit geenszins het geval was na de verloren slag bij Lagos. Zijn boek is echter wel wat beperkt voor deze thesis aangezien het zich vrijwel uitsluitend beperkt tot de economische geschiedenis van de alliantie.

Wat deze thesis probeert te doen, is het vinden van een grotere kennis van zaken omtrent de geallieerde marine samenwerking van 1688-1713. Er zijn weinig historische werken die primair deze samenwerking van 1688 tot 1713 behandelen, want vele werken beschrijven dit in een werken die een veel groter tijdsvak of onderwerp omvatten. Dit onderzoek probeert een grotere en diepere kennis te verkrijgen over hoe de geallieerde samenwerking verliep met name op het tactische en operationele vlak. Er is in de literatuur weinig bekend over dit onderwerp over deze vlakken. Met andere woorden: hoe verliep de samenwerking tijdens operaties? Dus niet wat men in Den Haag of Londen dacht, maar hoe verliep de samenwerking 'in het veld'? Hoe verliepen deze onderlinge relaties tussen de geallieerde bevelhebbers en hoe evolueerde dit door de jaren heen? Vele historische werken beschrijven slechts één van de vele onderdelen hiervan of beschrijven de hele samenwerking vrij globaal. De auteur van deze thesis hoopt dan ook veel meer informatie te vinden in de archieven die iets kunnen zeggen over de geallieerde marine samenwerking van 1688 tot 1713. De archieven tonen bij tijd en wijle zeer interessante openbaringen zoals we hieronder zullen gaan zien...

Hoofdstuk twee: de geallieerde conventie en de Brits en Nederlandse kijk hierop.

Alvorens te beginnen met de historische analyse hoe de Brits-Nederlandse marine samenwerking in de verschillende missies verliep, is het wellicht verstandig eerst te beschrijven wat deze samenwerking – op papier althans – behelsde en tevens een algemeen beeld te schetsen hoe de beide partijen hiertegen aankeken. Laten we om te beginnen eens kijken wat beide naties op papier hadden afgesproken hoe de marine samenwerking zou moeten worden gerealiseerd. Verschillende historici hebben hier hun licht op laten schijnen en hun visie hierover gegeven. De gehele geallieerde conventie is te bezichtigen in zowel het Nederlands als in het Engels in het Nationaal Archief in Den Haag. De conventie is echter te lang om hier helemaal op te schrijven dus we zullen de belangrijke punten uit deze conventie uiteenzetten.

De aanleiding van de geallieerde samenwerking was de uitkomst van de ‘Glorious Revolution’ waarin stadhouder Willem III door de Engelsen werd gevraagd in te grijpen in Engeland. De reden hiervoor was dat de toenmalige koning van Engeland Jacobus II, die Rooms-Katholiek was, trachtte dezelfde religieuze hervormingen door te voeren die de Franse koning Lodewijk XIV doorvoerde in Frankrijk, namelijk de opschorting van het Edict van Nantes dat in ruime mate religieuze vrijheid bood aan de protestantse Hugenoten. Engeland dat sinds de oprichting van de protestantse ‘Church of England’ door koning Henry VIII Tudor in 1534 sowieso al vrij argwanend ten opzichte van ‘Rome’ was, werd met vrees bevangen dat hetgeen in Frankrijk gebeurde ook in Engeland zou plaatsvinden en besloten de protestantse stadhouder Willem III van Oranje die getrouwd was met Mary Stuart (de dochter van dezelfde koning Jacobus II) te vragen de kroon van Engeland te aanvaarden om zodoende de protestantse religie te redden. Aldus geschiedde door een Nederlandse landing op Engeland onder leiding van de Engelse Arthur Herbert die later tot Graaf van Torrington zou worden verheven en benoemd tot opperbevelhebber van de Engels-Nederlandse geallieerde vloot. Jacobus II vluchtte in ballingschap naar Frankrijk, probeerde nog tweemaal een poging te ondernemen zijn soevereiniteit in Engeland terug te vorderen, maar na twee mislukte pogingen bleek dit tevergeefs en verbleef hij tot zijn dood in Frankrijk onder de hoede van koning Lodewijk XIV.

Willem III en zijn vrouw Mary Stuart werden tot koning en koningin van Engeland gekroond en als gevolg hiervan werden de vloten en legers van beide mogendheden samengevoegd. Een uitgebreidere beschouwing van de 'Glorious Revolution' en/ of aanverwante politieke ontwikkelingen liggen buiten de focus van deze thesis - de Engels-Nederlandse marine samenwerking van 1688 tot en met 1713 - en zullen dus niet verder worden behandeld.

Nicholas Rodger schreef in zijn boek 'The command of the ocean' dat de conventie van 19 april 1689, besloten na onderhandelingen tussen beide naties, grofweg het volgende inhield: de schepen die voor de geallieerde vloot moesten worden geleverd, zouden bestaan uit het ratio 5:3, dat wil zeggen op een totale vloot van 80 (oorlogs)schepen moesten er 50 Engels zijn en 30 Nederlands. In principe zou het dus 5:3 zijn, maar in sommige gevallen kon hiervan worden afgeweken wanneer de situatie dit vereiste zoals dat helder wordt verwoord in de instructie die kapitein Van Aerssen van Sommelsdijck kreeg² (In de bijlage A staat het volledige instructie). Het ging primair om 'schepen van oorlog', niet om eventuele hulpschepen zoals branders en bombardeergaljoten en daarbij zou de opperbevelhebber van de geallieerde vloot altijd een Engelsman zijn. Dit was voor de Nederlandse admiraals uiteraard zeer impopulair aangezien zij meestal ouder en meer ervaren waren dan hun Engelse collega's³. De Engels-Nederlandse marine samenwerking was overigens niet een volstrekt nieuw verschijnsel: de overeenkomst van 1689 was namelijk gebaseerd op een eerder gesloten overeenkomst uit 1678 waarin beide naties al afgesproken hadden de vloten te conjugeren en gezamenlijk op te treden. Het verschil met de overeenkomst uit 1678 was uiteraard een gemeenschappelijke koning, maar ook de verhouding in het aandeel schepen dat beide naties zouden leveren aan de gecombineerde vloot. Wat gelijk bleef, was dat wanneer één van beide naties zou worden aangevallen of wanneer een vijandelijke aanval dreigende was, de geallieerden elkaar meteen zouden bijstaan met een vastgesteld aantal schepen. Er werd, na uiterst moeizame onderhandelingen die ongeveer vier maanden duurden, in 1689 vastgesteld dat de Republiek een fractie meer zou bijdragen in de gemeenschappelijke oorlogsinspanning te land en een fractie minder in die ter zee. De verhouding voor de landtroepen zou 3:5 moeten zijn dus drie voor Engeland en vijf voor de Republiek, terwijl dit voor de marine omgekeerd was, namelijk

² NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr. 11.

³ N.A.M. Rodger, *The command of the ocean, a naval history of Britain, 1649-1815* (Allen Lane 2004) 141.

5:3, vijf voor Engeland en drie voor de Republiek⁴. Niet omdat men dacht dat de Republiek minderwaardig op zee was, maar vanwege het feit dat de Republiek meer dreiging zou kunnen verwachten vanuit het land in tegenstelling tot Engeland. Alle toegevoegde schepen voor de gecombineerde vloot zouden volledig moeten worden voorzien van behoeften en manschappen door beide naties⁵ afzonderlijk.

Zoals hierboven vermeld zou het opperbevel altijd in handen van een Engelsman liggen zowel in de gehele vloot als in kleinere eskaders, zelfs als hij lager in rang was dan zijn Nederlandse collega's en ook in de krijgsraad zou de Engelse opperbevelhebber altijd als laatste stemmen. Volgens Warnsinck voerde de oudste Engelse officier altijd het opperbevel, zelfs over ieder smaldeel, hoe gering het aantal schepen ook mocht zijn en hoe de sterkteverhouding van beide marines daarin ook was⁶. Het werd de Nederlanders bespaard dat er volgens de Engelse methode werd gestemd wat inhield dat de Nederlanders eerst en van laag naar hoog zouden stemmen. In praktijk betekende dit dat na de hoogste Nederlandse officier (luitenant-admiraal Evertsen bijvoorbeeld), de laagste Engelse officier zijn opinie zou geven waardoor de indruk gewekt zou kunnen worden dat de hoogste Nederlandse officier lager stond dan de laagste Engelse officier. Uiteindelijk bepaalde koning-stadhouder Willem III dat er gestemd zou worden naar de gewoontes van beide naties doch de Engelse opperbevelhebber die het voorzitterschap van de geallieerde krijgsraad had, zou als laatste zijn opinie geven. De krijgsraden waren samengesteld uit de vlagofficieren van beide naties in gelijke getale en in geval van een staking van stemmen werden ook de kapiteins van beide mogendheden betrokken. Toch geeft Hattendorf een tegenstrijdig beeld hiervan. Hij schrijft dat de Nederlanders structureel in de minderheid waren in de krijgsraden en dus overstemd werden vanwege de verhouding 3:5⁷. Tevens werd hierin ook afgesproken dat alle prijzen (d.w.z. veroverde vijandelijke (koopvaardij) schepen) zouden worden verdeeld naar verhouding van het getal schepen van beide vloten

⁴ G. Asaert, Ph. M. Bosscher, J.R. Bruijn en W.J. van Hoboken ed., *Maritieme geschiedenis der Nederlanden. Deel 3: achttiende eeuw en eerste helft negentiende eeuw, van ca 1680 tot 1850-1870* (Unieboek 1977) 357.

⁵ N.A.M. Rodger en G.J.A. Raven ed., *Navies and armies, the Anglo-Dutch relationship in war and peace 1688-1988* (Jonh Donald Publishers Ltd. 1990) 4.

⁶ J.C.M. Warnsinck, *De vloot van den koning-stadhouder, 1689-1690* (Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij 1934) 16.

⁷ J.B. Hattendorf, *England in the war of the Spanish Succession, a study of the English view and conduct of grand strategy, 1702-1712* (Garland 1987) 44.

ongeacht of die door één of beide mogendheden veroverd waren. Toch bleek dit in praktijk wat moeilijker te liggen zoals we hieronder zien. Over het algemeen had dit verdrag volgens Bruijn zulke verreikende gevolgen voor de Nederlandse marine en eer van de Nederlandse staat dat één van de Nederlandse onderhandelaars bevreesd was dat wanneer hij 'te huys koomende, de gemeente hem met rottige appelen soude werpen'⁸.

De geallieerde vloot zou dus bestaan uit 80 'zware schepen van oorlog' waarvan 50 Engels en 30 Nederlands en worden verdeeld in drie eskaders: het eerste eskader bestond uit 50 oorlogsschepen (met 6 fregatten en 8 branders) bestemd voor de Middellandse Zee, het tweede eskader bestemd voor de Ierse Zee en het Kanaal bestond uit 30 oorlogsschepen (met 8 fregatten en 4 branders) en het derde eskader bestemd om te kruisen van de Hoofden en Dover tot aan Yarmouth en het eiland Walcheren bestond uit 10 fregatten. De laatste twee eskaders zouden elkaar ook bijstand moeten leveren wanneer één van beide zou worden aangevallen⁹. De Engelse vloot was meestal ingedeeld in drie eskaders: het rode, het witte en het blauwe eskader. Het rode eskader was het meest prestigieuze eskader met de hoogste admiraal als bevelhebber, daarna kwamen achtereenvolgens het witte en het blauwe eskader. Promotie ging als volgt: een schout-bij-nacht van het blauwe eskader promoveerde tot schout-bij-nacht van het witte eskader, daarna schout-bij-nacht van het rode eskader. Hierna promoveerde hij tot viceadmiraal van het blauwe eskader enzovoorts¹⁰. In een geallieerde vloot had het Nederlandse eskader de voorhoede of de achterhoede, droegen de witte vlag en bezetten dus het witte eskader van de gehele vloot.

Na de papieren overeenkomst tussen beide naties te hebben besproken, is het wellicht interessant om in het kader van dit onderzoek te kijken hoe beide mogendheden hiertegen aankeken. Het moge duidelijk zijn dat met name van de zijde van de Republiek men wat meer moeite met de overeenkomst had dan van de kant van de Engelsen. Met name het punt van de bevelvoering was voor veel Nederlandse officieren die de Engelse-Nederlandse oorlogen

⁸ J.R. Bruijn, *Varend Verleden, de Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw* (Uitgeverij Balans 1998) 122.

⁹ J.C. de Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen. Deel 3* (A.C. Kruseman 1860, 181.

¹⁰ Royal Naval Museum Library, http://www.royalnavalmuseum.org/info_sheet_squadron_colours.htm#top (2000).

hadden meegemaakt in de decennia ervoor moeilijk te aanvaarden¹¹. Ehrman schreef in zijn boek het volgende over de geallieerde hiërarchie: 'vragen over geallieerde senioriteit reflecteren vaak, beter dan de maatregelen wat betreft strategie en organisatie, de ware relatie tussen de partners¹²'. Volgens Warnsinck was vanaf nu de komende vijfentwintig jaar lang de Nederlandse vlagofficieren de gelegenheid ontnomen het opperbevel van enige smaldeel te voeren en gedurende twee grote zeeoorlogen moesten zij maar afwachten van welke Engelse admiraal zij de orders moesten ontvangen en hadden grote namen als Van Almonde, Evertsen en Callenburgh steeds hun ogen gericht moeten houden op het Engels vlaggenschip zodat de seinen die vanuit dat schip werden gedaan, hun niet zouden ontgaan en zij niet vanwege plichtsverzuim ter verantwoording zouden zijn geroepen¹³. Na in de zeeslagen bij Solebay, Schoonveld en Kijkduin de meerderen te zijn geweest van de Fransen zowel als de Engelsen, moesten deze zeeofficieren zestien jaar later zich, omdat zij geen Engelsen waren, op een ondergeschikte plaats zien teruggedrongen. Op deze manier konden de Nederlandse vlagofficieren hun bekwaamheden in het aanvoeren van een vloot niet laten zien en zo nooit de eer van een overwinning krijgen, maar wel de schande en de schuld wanneer de geallieerde vloot het aflegde tegen de vijand. Dit gebeurde onder andere bij de Slag van Bevesier (en de zege bij La Hougue) waar hieronder uitgebreider op zal worden ingegaan. Tevens werden de Nederlandse officieren dus overstemt in de krijgsraad aangezien de Engelse admiraal het zodanig wist te wenden dat tegen de wil van de Nederlanders, die in de minderheid waren, besloten werd¹⁴. Erger nog, de roem van de Republiek werd ernstig ingeperkt door het samengaan met de Britse vloot en het aanzien van de Republiek in Europa nam erdoor allengs af, zeker ook omdat de Engelsen dit bewust probeerden te verduisteren. Na de dood van Willem III in 1702 werd dat uiteraard alleen nog maar erger aangezien hij degene was die nog enigszins voor de Republiek opkwam. Hierbij verviel eigenlijk de morele superioriteit die de Nederlanders nog hadden na de verloren slag bij Bevesier. Na de dood van Willem II zou er nog een ander probleem ontstaan: er was geen centrale geallieerde autoriteit meer. Willem III was

¹¹ Bruijn, *Varend verleden*, 122.

¹² J. Ehrman, *The navy in the war of William III 1689-1697, its state and direction*(Cambridge University Press 1953) 253.

¹³ Warnsinck, *De vloot van den*,16.

¹⁴ De Jonge, *Geschiedenis,Deel 3*, 142.

zowel stadhouder in de Republiek als koning in Engeland. Door gebrek aan een centrale geallieerde autoriteit moesten de geallieerden middels een continueel proces van onderhandelen en geallieerde krijgswaarden operationele aangelegenheden behandelen. Dit verzwakte uiteraard de effectiviteit en slagkracht van de geallieerde vloot. De Nederlanders konden bijvoorbeeld ook afwijkende orders vanuit Den Haag ontvangen waardoor de Engelsen alleen kwamen te staan. Hierdoor moesten de daadwerkelijke besluiten ter plekke in het operatiegebied worden gemaakt door de geallieerde commandanten¹⁵. Toen de Engelse admiraal Shovell sneuvelde in 1707 vroeg men zich bijvoorbeeld in Londen af wat hij precies met de geallieerde bevelhebbers had afgesproken wat betreft de operaties in de Middellandse Zee.

Het had ook te maken met verschil in visie en doelstellingen tussen de beide naties. De Nederlanders wilden door middel van een oorlog toekomstige oorlogen met Frankrijk voorkomen. De Nederlanders zochten bescherming voor hun land en een veilige plek waar ze ongestoord konden handel drijven. De Engelsen daarentegen waren niet zozeer gericht op defensie jegens de Fransen, maar wilden veel pro-actiever beleid voeren tegen Frankrijk. De Engelsen gingen het veel meer om macht te verwerven dan slechts een passieve houding om alleen de handel te beveiligen¹⁶. Daarnaast wilden de Engelsen een sterke vloot in het Kanaal en in de Middellandse Zee tegen Frankrijk. Tevens wilden zij de West-Indische contreien en Ierland beschermen terwijl de Noordzee en de Baltische Zee als laasten kwamen. De Nederlanders stemden in met de vloot bestemd voor de Middellandse Zee, maar weigerden oorlogsschepen naar het Kanaal te zenden tegen Frankrijk. Wat de Nederlanders werkelijk wilden was de bescherming van hun koopvaardijvloot naar de Baltische Zee¹⁷.

Toch ontstond er weinig bezwaar vanuit de Republiek naar aanleiding van het besluit met betrekking tot het opperbevelschap van de gecombineerde vloot ondanks dat dit verstrekende gevolgen zou hebben voor de eer en waardigheid van de Republiek. Alleenstaand zouden beide naties niet veel tegen Frankrijk kunnen uitrichten dus in zekere zin waren ze genoodzaakt om samen te werken. De geallieerde samenwerking bracht veel geld,

¹⁵ Hattendorf, *England in the war*, 44.

¹⁶ *ibidem*, 63-64.

¹⁷ Rodger, *Navies and armies*, 8.

schepen en troepen bij elkaar die veel beter gecombineerd konden worden ingezet dan onafhankelijk. Voor Engeland bestond hierdoor de mogelijkheid om uit te groeien tot een sterke, onafhankelijke natie¹⁸ terwijl voor de Republiek de mogelijkheid bestond de koopvaardijvloot beschermd te kunnen laten doorvaren. Daarnaast hoefde de Republiek ook geen slagvloot meer te hebben voor potentiële Engelse agressie. Vermoedelijk begrepen de Nederlanders ook dat de Engelsen nooit of te nimmer het andersom zouden aanvaarden en bovendien bestond het idee dat een koninkrijk altijd boven een republiek stond. Daarnaast bestonden er al eerdere voorbeelden waarbij de Engelsen het opperbevel hadden over een gecombineerde Engels-Nederlandse vloot bijvoorbeeld bij de tocht naar Cadiz van 1596 n.Chr. De vraag bleef echter hoe de Nederlandse vlagofficieren hiermee om zouden gaan gezien de omstandigheden die hierboven zijn beschreven. Warnsinck zegt hier het volgende over:

‘En dat onze admiraals inderdaad zeer gesteld waren op hun zelfstandigheid, en soms zich zelfs moeilijk konden onderwerpen aan het gezag van superieuren behoorende tot hun eigen zeemacht, blijkt uit meer dan één brief van den Koning aan den luitenant-admiraal Cornelis Evertsen naar aanleiding van klachten van dezen over den vice-admiraal van Almonde.¹⁹

Ook J.C. de Jonge merkt hetzelfde op:

‘Doch tegen deze opdracht, hoe nuttig zij ook mogt zijn, deden zich vele zwaarigheden op, waarvan wel de voornaamste gelegen was in het nationaal gevoel der Opperhoofden van 's Lands vloot, en hunnen naijver tegen de Britten. Zou EVERTSEN , wiens fierheid bekend was, en die tot dus verre het gebied over de vloot van den Staat gevoerd had, van dat gebied willen afstand doen, en zulks ten gevalle van eenen Britschen Admiraal ? Zou ALMONDE zich naar de bevelen van eenen vreemden Vlootvoogd willen schikken?²⁰.

Bij het onderzoek in de archieven naar de samenwerking tussen de Britten en de Nederlanders, is het volgende gevonden:

¹⁸ Hattendorf, *England in the war*, 94-95.

¹⁹ Warnsinck, *De vloot van den*, 17.

²⁰ De Jonge, *Geschiedenis.Deel 3*, 48-49.

‘Hamptoncourt 17 augustus 1689: ‘ Digt UE [Uwe Edele] schrijven van den 8e deser aen den here van Odijck hebbende gesien dat UE bedencken is hebbende al ofte bij voorval van eene rencontre met den vijandt, den viceadmiraal Almonde soude mogen difficulteit te maecken omme UE ordres te pareren, hebben hem op huyden bij missive bekent gemaectt onse intentie en goedvinden te wesen dat geduerende den tijt ‘slandts vlote sal geconjungeert wesen, UE over deselve het commando sal voeren. Wij hebben hem daer beneves seer ernstelf [?] belast en gerecommandeert met UE te blijven houen alle goedt verstandt en intelligentie, en met deselve gesamender handt ‘t ghene van onsen dienst salwesen te betrachten. Gelijck wij dan mede sullen verwaghten ende te gemoete sien! Dat ‘t selve in sijn viceadmiraels regard bij UE sal werden geobserveert, de jegenwoordige toestandt van saecken ten hooghsten vereysshende dat de noodige en daer gerequireerde applicatie door geen misverstanden en oneenigheden werde geturbeert en belet.

William R. ‘ Aan de Luitenant-Admiraal Evertsen.²¹

Het wordt niet helemaal duidelijk wat hier precies aan de hand was, maar koning-stadhouder Willem III schrijft luitenant-admiraal Cornelis Evertsen dat van de viceadmiraal Van Almonde wordt verwacht dat hij zich aan UE (Uwe Edele), in dit geval Evertsen, orders zal houden. Willem III schrijft dat Van Almonde eventueel de orders van Evertsen zou kunnen negeren. Het is bekend in de literatuur dat Van Almonde en Evertsen wat strubbelingen met elkaar hebben gehad, maar het is niet helemaal duidelijk op basis waarvan. Wat op grond daarvan ook kan worden verwacht, is dat Van Almonde problemen zou hebben gehad met de situatie of beter gezegd: de hiërarchie van de gecombineerde vloot. Willem III wijst erop dat ‘den tijt ‘slandts vlote sal geconjungeert wesen’ en ‘met deselve gesamender handt ‘t ghene van onsen dienst sal wesen te betrachten’. Het gaat dus om de situatie waarin de vloot geconjugeerd is om gezamenlijk de dienst te betrachten. Met ‘dienst’ wordt bedoeld de gemeenschappelijke missies van de geallieerden. Geregeld wordt er in de archieven gesproken over de gemeenschappelijke dienst waaraan beide naties zich gecommitteerd hebben. Op twee manieren kan deze tekst dus geïnterpreteerd worden: a. het is een persoonlijke ‘vete’ tussen

²¹ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.20, 17 augustus 1689.

enerzijds van Almonde en Evertsen omtrent de commandovoering van het Nederlandse deel van de gecombineerde vloot of b. het waren problemen die bij Van Almonde rezen ten aanzien van de Engelse bevelvoering van de gecombineerde vloot. Wordt met 'deselve' Evertsen bedoeld of de bevriende Engelse natie? Naar alle waarschijnlijkheid is het de eerste verklaring, maar het is niet onvoorstelbaar dat Van Almonde tevens moeite had met de grotere hiërarchie in de gecombineerde vloot waarnaar hij zich ook diende te schikken. Geregeld zou Van Almonde zijn beklag over de Engelsen uitten.

Wanneer men naar de Engelse kant kijkt en wilt beschrijven hoe de Engelsen tegen deze alliantie aankeken, dient men volgens Rodger eerst in beschouwing te nemen wat de belangrijkste factor in de zeventiende-eeuwse buitenlandse politiek was, namelijk religie²². Het was religie dat Willem III de troon van Engeland verschafte aangezien het Engelse volk hem en zijn oorlog tegen Frankrijk (waarin hij Engeland ook betrok) niet erg hoog hadden zitten, maar de bescherming van de protestante religie tegen aanvallen van de paapse religie was dat wel degelijk. Rodger beargumenteert verder dat de Staten-Generaal veel welwillender was om gehoor te geven aan de wensen van koning-stadhouder dan het Engelse parlement. De Engelsen waren sowieso vrij traag met het vergoeden van de Nederlandse landing op de Engelse kusten. Rond de 670.000 Engelse ponden had dit gekost, door de Republiek gefinancierd, maar de Engelsen kwamen maar niet over de brug met de afgesproken 600.000 pond die Engeland hieraan zou bijdragen. Hierdoor moest door de Republiek alle scheepsuitrustingen voor het jaar 1689 weer uit eigen kas betaald worden. De Engelsen bewonderden en benijdden de Republiek destijds vanwege de welvaart en het succes. Het werd algemeen erkend dat de Nederlanders het rijkste volk ter wereld waren en in 1695 werd serieus gevreesd dat de alliantie met de Republiek, Engeland tot een Nederlandse kolonie zou maken. Volgens hun was de enige manier dit te pareren de Republiek in alles te imiteren. Een pamflet uit die tijd opperde zelfs het idee om de straten van Londen in kanalen te veranderen²³. Verder waren de Engelsen over het algemeen wat minder goed bekend met de interne politieke aangelegenheden van de Republiek en begrepen ze niet goed waar de strategische belangen van beide naties uiteen liepen. De Engelsen apprecieerden dat hun nieuwe koning een dure

²² Rodger, *Navies*, 12.

²³ *ibidem*, 13-14.

oorlog begonnen was tegen de sterkste Europese vijand, maar zagen dit vooral als een Nederlandse oorlog dat begonnen was even zeer om het Protestantisme te verdedigen als om de Republiek te beschermen. Ze realiseerden zich daarbij niet dat de belangen van de Republiek enerzijds en het Huis van Oranje anderzijds wellicht konden divergeren.

Rodger zegt dat marine historici het er over het algemeen eens zijn dat deze marine samenwerking tot 1713 bijna perfect was, maar wanneer men wat dieper naar deze samenwerking kijkt, blijkt dat de Republiek vanaf 1674 vrijwel uitsluitend hun handelsbelangen vooropzette waardoor de taak van de vloot van de Republiek primair gericht was op het beschermen van die handelsbelangen²⁴. Waar het lijkt dat de geallieerde samenwerking negatief uitpakte voor de Republiek, lag het toch wat genuanceerder: het was inderdaad zo dat de Staten-Generaal geen 100% soevereiniteit meer bezat over haar eigen marine en dat de vlagofficieren als 'junior partners' werden beschouwd, maar volgens Asaert, in overeenstemming met Rodger, moet men wel bedenken dat de Republiek haar militaire macht ter zee steeds heeft beschouwd als een middel voor de bescherming van haar handel en beveiliging van haar grondgebied. Het streven naar een 'dominium maris', een beheersing van de zee, als doel en als recht, was de Republiek altijd vreemd in tegenstelling tot Engeland. Vandaar dat haar ondergeschikte positie in de alliantie niet principieel onaanvaardbaar was voor de Republiek²⁵. Zo voegt Warnsinck toe dat bij het nemen van uiterst belangrijke beslissingen waar ook werd beslist over het lot van de Nederlandse bemanning en materieel geen enkele keer het oordeel was gevraagd van de in Londen aanwezige vertegenwoordigers van de Nederlandse regering en van de admiraliteiten. Het toont volgens Warnsinck aan dat de Republiek volkomen uitgeschakeld was bij alle besprekingen met betrekking tot het gebruik van de vloot en de wijze van oorlogsvoering ter zee. Alleen kon de Nederlandse stem zich laten horen in de gecombineerde krijgsraden, maar dan nog was ze niet in staat een beslissing te nemen²⁶. Tijdens de Spaanse Successieoorlog zagen de Engelsen zichzelf als de leider van de alliantie en de Nederlanders als hun naaste supporters. De Engelse visie en handelen was gebaseerd op een Britse, nationale kijk, niet op dat van een groter Europees of geallieerd

²⁴ ibidem, 7.

²⁵ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 358.

²⁶ Warnsinck, *De vloot van den*, 93-94.

concept. Engeland zag haarzelf als het centrum van alles en had moeite zaken vanuit een ander perspectief te bekijken die bijvoorbeeld voor haar geallieerden belangrijk was²⁷.

De geallieerde samenwerking kende in praktijk hoogte- en dieptepunten die stuk voor stuk hieronder zullen worden behandeld. Over het algemeen kan gezegd worden dat de alliantie pas echt gevaar liep wanneer de maritieme belangen van beide naties te zeer uiteen gingen lopen. Tot aan het einde van de Spaanse Successieoorlog bleven Frankrijk en particuliere kapers echter de geduchte vijand voor beider koopvaardij en visserij²⁸.

Het moet wel gezegd worden dat de goede samenwerking (in ieder geval tot 1713) voornamelijk op het conto kwam van koning-stadhouder Willem III in samenwerking met Lodewijk XIV's voortdurende dreiging jegens beide naties. Toen Willem III in 1702 stierf door een ongelukkige val van een paard werd de alliantie wat brozer en verloor de Republiek min of meer hun morele superioriteit. Desondanks bleef de verstandhouding goed door de inspanningen van raadspensionaris Heinsius en de Britse opperbevelhebber John Churchill, hertog van Marlborough²⁹. Toch stoorde het de Engelsen mateloos dat naarmate de tijd vorderde, de Republiek steeds vaker te weinig schepen voor de alliantie leverde. Dit had te maken van een tekort aan financiën in de Republiek, maar ook omdat ze hun schepen soms gebruikten om hun koopvaardij schepen te escorteren³⁰. Een belangrijk voorbeeld voor dit Engelse ongenoegen was een pamflet genaamd 'The Conduct of the Allies' uit 1711 dat een officiële aanval op de Nederlanders was. Het schreef 'geen natie, was zolang of zo schandelijk misbruikt door de dwaasheid, vermetelheid, corruptie, de ambitie van haar binnenlandse vijanden; of behandeld met zoveel onbeschaamdheid, ongerechtigheid en ondankbaarheid door haar buitenlandse vrienden.' Een ander pamflet had berekend dat de Republiek ongeveer 12 miljoen pond had verdiend aan de oorlog tegen de Fransen³¹. Hattendorf bekritiseert dit en beargumenteert dat de Republiek inzake maritieme operaties complementair aan dat van Engeland was en dat de Nederlandse admiraliteiten het niet moeilijker hadden om schepen in

²⁷ J.B. Hattendorf, *England in the war of the Spanish Succession, a study of the English view and conduct of grand strategy, 1702-1712* (Garland 1987) 265-266.

²⁸ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 358.

²⁹ J.E. Korteweg, *Kaperbloed en koopmansgeest, 'legale zeeroof' door de eeuwen heen* (Uitgeverij Balans 2006) 134.

³⁰ Rodger, *The command*, 178.

³¹ *ibidem*, 179-80.

zee te sturen. Het ging Engeland meer om de Nederlandse weezin om hun schepen onder Engelse commando te sturen en zodoende was het geruzie tussen de geallieerden omtrent het aantal schepen meer een dispuut over maritieme strategie dan een Nederlandse weigering Engeland in de oorlog bij te staan³². Uiteraard kon andersom ook gezegd worden dat de Engelsen geen ideale partners waren: de 'Glorious Revolution' werd door sommigen in de Republiek ook wel de 'Monumentale Ondankbaarheid' genoemd en zeker wanneer Engeland in 1713 (dat in de Republiek als groot verraad werd beschouwd) de vrede met Frankrijk sloot en Gibraltar (veroverd door beide geallieerde naties), Minorca en andere gebieden kreeg door de Republiek te verraden, leek het mes aan twee kanten te snijden.

Ondanks het ongenoegen over en weer was de relatie met de Nederlandse marine vrij belangrijk voor de Engelsen. Lord Nottingham schreef aan John Churchill tijdens een tocht naar Cadiz dat 'we doen wat we kunnen om ons thuiseskader in een conditie te stellen om onze kusten te verdedigen en om de vijand te affronteren, hiervoor is de medewerking van de Nederlanders zeer belangrijk³³'. Asaert benadrukt dit nog eens door te stellen dat tijdens de Spaanse Successieoorlog de Nederlandse slagvloot en mariniers zowel in getal als door prestaties een belangrijk element vormden in het potentieel van de geallieerden³⁴. Uit vele brieven van vlootvoogden uit het jaar 1689 blijkt van een goede verhouding tussen Engelse en Nederlandse officieren. Torrington schreef aan Nottingham: 'I am now with Admiral Evertse in verij good company'³⁵. Toch lijkt dit op zichzelf te oppervlakkig en te optimistisch bekeken gezien de eerdere verhandelingen hierboven met betrekking tot de grieven van Van Almonde en het recente verleden van beide naties in relatie tot elkaar dat nog vers in geheugen gegrift stond bij een aantal van de geallieerde vlagofficieren. In de hoofdstukken hieronder zal specifiek per deelgebied worden beschreven hoe deze samenwerking tot uiting kwam en hoe de relatie van de geallieerde (vlag)officieren zich tot elkaar bleven verhouden.

³² Hattendorf, *England in the war*, 159.

³³ ibidem, 156.

³⁴ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 353.

³⁵ Warnsinck, *De vloot van den*, 54.

Hoofdstuk drie: Franse oorlogen, anti-kaapvaart en antipiraterij.

Dit derde hoofdstuk zal zich concentreren op de oorlogen tussen de geallieerden en de Franse Kroon, de anti-kaapvaart acties van de geallieerden tegen de Franse kapers en antipiraterij jegens de Barbarijers. Aangezien er vele voorbeelden te noemen zijn waarbij het tot een treffen kwam, zal dit onderzoek een paar grote confrontaties beschrijven om niet al te lang uit te wijden. We zullen zoals beloofd de Slag bij Bevesier (1690) beschrijven alsmede de slag bij Cadiz met daarbij de verovering van de zilvervloot in Vigos (1702). De oorlog tegen de Fransen vormde natuurlijk de kern van de Negenjarige Oorlog en de Spaanse Successieoorlog voor de geallieerden. De andere hoofdstukken hebben allemaal min of meer hiermee te maken. Dit hoofdstuk zal, zoals gezegd, primair gaan over het directe treffen met de Fransen en/of Franse bondgenoten. De Slag bij Besevier gaat over de geallieerde nederlaag bij Beachy Head na een confrontatie met de Franse vloot. De slag bij Cadiz en daaropvolgend de verovering van de zilvervloot in Vigos in 1702 was primair gericht tot Spanje aangezien de zilvervloot Spaans was, maar ook tegen Frankrijk omdat er veel Franse schepen hierbij verloren gingen en Spanje een bondgenoot van Frankrijk was. Tussendoor zullen we met enkele geallieerde anti-kaapvaart en antipiraterij acties analyseren.

We zullen beginnen met de Slag bij Bevesier in 1690. In 1689 waren de geallieerden er niet in geslaagd de Franse vloot uit Toulon te beletten zich te vervoegen met de Franse vloot in Brest om zo een grote slagkracht tegen koning-stadhouder Willem III te ontwikkelen en deze te verslaan. Nadat de Nederlanders sowieso al vrij laat kwamen opdagen (4 juli) en Torrington veel geklaagd had hierover³⁶ - hoewel de Republiek meer schepen had geleverd dan was overeengekomen³⁷ - liepen de geallieerden op 5 juli 1690 uit om de Franse vloot op te zoeken en die aan te tasten. Ongeveer drie uur later werd de Franse vloot ontdekt. De geallieerden zochten een gunstige wind en zeilden op de Fransen af, maar die beoordelen hun kansen als te ongunstig en hielden de geallieerden af. Ze bleven zo vier dagen rondvaren in het zicht van de

³⁶ J. Ehrman, *The navy in the war of William III 1689-1697, its state and direction*(Cambridge University Press 1953) 344.

³⁷ Warnsinck, *De vloot van den*, 78.

geallieerden, maar ondanks dat zij sterker dan de geallieerde vloot waren, ondernamen ze geen actie. Ook van de geallieerde kant werd echter geen initiatief genomen om de Fransen aan te vallen ondanks hun kracht en numerieke overwicht³⁸. De geallieerden hoopten de Fransen naar een andere plek die voor hun gunstiger zou zijnte sturen of wellicht de strijd helemaal te staken. Opperbevelhebber Torrington kreeg echter het bevel van de koningin Anna niet langer terug te trekken, maar stand te houden en zelfs de vijand aan te tasten en uit het Kanaal te verdrijven opdat de grote koopvaardijvloot veilig thuis kon komen. In de krijgsraad werd besloten gehoorzaam te zijn aan dit koninklijk bevel en de volgende dag de Fransen aan te vallen. De vloot was verdeeld in drie eskaders: het middelste en achterste deel werd bezet door de Engelsen die aangevoerd werden door de genoemde Torrington en Delaval terwijl de Nederlanders het voorste deel hadden dat aangevoerd werd door Cornelis Eversten.

In de vroege morgen van 10 juli 1690 deed Torrington het sein dat iedereen op zijn eigen positie moest komen³⁹. Torrington liet vervolgens de rode vlag waaien als teken dat men de vijand gelijktijdig zou aanvallen. Het Nederlandse eskader wierp zich aanstonds op de tegenstander in een razernij waarinze voor de duivel niet onder deden. Kort daarna zouden de Nederlandse voorhoede en de Engelse achterhoede in hevig gevecht verzeild raken met de Franse vloot. Drie uur lang werd er gevochten waarbij Jan van Brakel sneuvelde, de Franse voorhoede erin slaagde de Nederlanders te overvleugelen en daardoor in staat waren hun centrum-eskader mee te laten vechten tegen de Nederlandse voorhoede aangezien ze weinig tegenstand van de Engelsen ondervonden. In het archief van de familie Evertsen, vermeldt Cornelis Evertsen 10 juli 1690 het volgende:

‘...waardoor de franschen, door de selve stilte niet krouwende [?] van ons aff komen genootsaeckt sijn geweest, ’t gevegt te hervatten, ’t geen bij s ’landts vloote met een gestadigh vuijr, tot snamiddags ontrent vijff uijren gecontinueerd heeft; als wanneer de beijde vlooten, door ’t tij wat vanden anderen gedreven sijnde, dichte in elck anderen gesichte sijn ten ancker gecomen. Aen de zijde vande Engelsche, heeft men niet kunnen sien, dat solange (ajporrendt

³⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 196-197.

³⁹ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 201.

door de stilte) gevogten is, 't welck oock oorsaecke is geweest, dat veele vijandt schepen van 't Corps de batailje, op ons agterste smaldeel, sijn ingedrongen...⁴⁰.

De Nederlandse voorhoede werd dus van twee kanten belaagd, maar zij verdedigden zich zo sterk dat de Fransen uiteindelijk van de Nederlanders afhielden. De Jonge vermeldt dat wanneer de Engelsen zich van hun plicht hadden gekweten en de Nederlanders adequaat hadden bijgestaan, de geallieerden een luisterrijke overwinning zouden hebben behaald op de Fransen⁴¹. De Engelsen hadden zich namelijk te lang van de Nederlanders afgehouden waardoor ze niet konden aansluiten en de Nederlanders aan hun lot overgelaten werden. Dit zou volgens De Jonge te herstellen zijn geweest als Torrington en Delaval de Fransen direct hadden aangevallen en hen belet hadden dat zij de Nederlandse voorhoede vanuit drie kanten konden bestoken. Torrington deed echter het tegendeel: hij vluchtte met het gros van de Engelse schepen (slechts een paar bleven de Nederlanders helpen), terwijl zij de loef op de Fransen hadden, weg, waardoor de Nederlanders in een uiterst hachelijke toestand verkeerden en alleen gelaten werden. Cornelis Evertsen legt zelf de schuld bij de Engelsen neer zoals we zien in het volgende stuk:

'Inmiddels kan men onbeswaerlijck affnemen dat d'ongemacken s'landts vloot in dit engagement overgecomen, meest en schier alleenlijck moeten geweten werden: dat de Engelschen met haere schepen, haer te veel open gegeven, en niet dicht genoeg op deselve geslooten hebben...⁴².' (Het hele relaas staat in bijlage B)

De Nederlanders konden alleen nog maar hopen zonder al te grote verliezen een eervolle aftocht te krijgen. Het mocht helaas niet zo zijn aangezien het ene ongeluk op het andere volgde. Het werd namelijk doodstil en alles moest met boten en sloepen worden gedaan. De Fransen zetten hun aanval voort en begonnen een verwoestende aanval op de Nederlandse achterhoede. Verschillende rampen volgden elkaar op, maar dit deed de moed van de Nederlanders niet slinken. De Franse schepen die in het begin van de strijd al gevluht waren

⁴⁰ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.23, 10 juli 1690.

⁴¹ De Jonge, *Geschiedenis*.DI.3, 202.

⁴² NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.23, 10 juli 1690.

vanwege de slagkracht van de Nederlandse voorhoede, zagen nu in de verte dat de Engelsen de Nederlandse voorhoede in steek gelaten hadden en dat de Nederlanders in de val van hun Franse landgenoten zaten. Zij kwamen terug waardoor het voor de Nederlanders nog erger werd: schout-bij-nacht Jan Dick en kapitein Noorthey sneuvelden met vele andere lagere officieren en zeelui.

Dan doet luitenant-admiraal Evertsen - na de deze hopeloze toestand aanschouwd te hebben waarin de Nederlandse schepen door het eb naar de Fransen toe werden gedreven - iets waarvoor hij nog altijd geroemd wordt. Hij geeft namelijk het sein 'dat de vloot met staande zeilen zal ankeren'⁴³ (Asaert, net als de Britten, vermelden dat Torrington dit bevel heeft gegeven⁴⁴). Dit bevel werd onmiddellijk tot uitvoer gebracht en slaagde naar wens. De Fransen merkten dit in eerste instantie niet op en dreven op deze manier weg van hun prooi. Volgens De Jonge was dit een geheel nieuw precedent in de maritieme geschiedenis, nog nooit had iemand anders zo'n gewiekste krijgslist bedacht⁴⁵. De Nederlanders waren hiermee even tijdelijk gered, maar van de tweeëntwintig schepen waren er slechts drie enigszins weerbaar en bovendien was het kruit en scherp op de meeste schepen verbruikt. In een krijgsraad met viceadmiraal Callenburgh werd besloten een secretaris naar Torrington te sturen om hem te berichten over de afschuwelijke toestand waarin de Nederlandse schepen zich bevonden met het verzoek enkele Engelse schepen te zenden om de Nederlandse op sleeptouw te nemen en dekking te verlenen voordat het vloed werd en de Nederlanders weer naar de Fransen zouden toedrijven. Torrington zond hierop enkele fregatten om de Nederlanders te slepen, maar dekking werd er nauwelijks gegeven.

Het primaire doel voor de Nederlanders was ontkomen aan de dreiging van de Fransen. Met kunst en vliegwerk lukten het de Nederlanders de ankers te lichten en de Fransen een grote achterstand te geven. De Fransen zouden uiteindelijk weer komen opzetten voor een hernieuwde aanval en Torrington besloot in een krijgsraad de masteloze schepen van viceadmiraal Van de Putte en van de gesneuvelde schout-bij-nacht Dick te verbranden of in de grond te boren opdat de Fransen deze schepen niet zouden kunnen veroveren. De geallieerden

⁴³ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 205.

⁴⁴ Asaert, *Martieme geschiedenis*, 366.

⁴⁵ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 205.

zetten de aftocht voort, maar de Franse voorhoede kwam steeds dichterbij de zwaarste Nederlandse schepen. Evertsen – die met Van de Putte aan boord van Torrington was gekomen – berichtte Torrington van het dreigende gevaar en verzocht hem ernstig de schepen niet te laten drijven. Torrington antwoordde dat hij niet de hele vloot kon riskeren om twee of drie schepen te redden waarop Evertsen hem weer antwoordde dat hij dan een krijgsraad bijeen zou roepen opdat die een beslissing hieromtrent zou nemen, maar Torrington gaf hem daarop geen antwoord meer waarop Evertsen in woede ontstak en het schip verliet. Die krijgsraad was er wel gekomen, maar alleen onder de Engelse officieren die unaniem hadden besloten⁴⁶ de Nederlandse schepen te laten gaan. In bijlage C zal de hele beschrijving van dit voorval worden gegeven.

De twee schepen ontsnapten aan de Fransen door een gelukkige wind en door de moedigheid van de bevelhebbers. Minder gelukkig waren andere Nederlandse schepen die ofwel zonken of genoodzaakt waren hun schepen tegen de Engelse kust aan te zetten om ze vervolgens te vernielen. Alleen kapitein Jan Snellen had wonder boven wonder zijn schip weten te behouden. Op 15 juli werd de vijand voor het laatst gezien en drie dagen later kwamen Evertsen en Torrington ten anker voor het eiland Chepay. De bondgenoten waren getuigen van een desastreuze nederlaag die voornamelijk de Nederlanders had geraakt door de trouweloosheid van hun bondgenoten volgens De Jonge⁴⁷. Ongeveer een derde van de vloot was weggevaagd terwijl alle schepen in veiligheid in rampzalige toestanden bevonden, maar vooral de dood van schout-bij-nacht Jan Dick en Van Brakel waseen zware aderlating voor de Republiek.

Deze gebeurtenis zou een grote impact hebben op de samenwerking tussen de geallieerden. Asaert vraagt zich af of Evertsen wel goed op de hoogte was van Torrington's plannen of speelde zijn temperament hem parten? Hij werd immers 'Keesje de Duivel' genoemd⁴⁸. De

⁴⁶ Ehrman, *The navy*, 350.

⁴⁷ Niet iedereen deelt de visie van De Jonge wat betreft de schuldvraag van deze geallieerde nederlaag. Er zijn (meestal Britten) mensen die menen dat de Nederlanders de bevelen van Torrington hadden moeten opvolgen en dat ze stom waren geweest. Anderen meenden dat er een intern Engels politiek complot achter zat om de nieuwe koning dwars te zitten. Weer anderen schreven het toe aan Torrington's lafhartigheid of zelfs zijn nationale trots en naijver jegens de Nederlanders.

⁴⁸ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 366.

Britse Callender veroordeelde de Nederlanders omdat zij volgens hem zich niet hielden aan de opdracht die hun gegeven was. Ze vielen volgens hem dusdanig aan dat daardoor de linie bijzonder kwetsbaar werd en ze de Fransen een groot voordeel in het gevecht schonken⁴⁹. Hoe het ook was zowel vijanden als vrienden destijds prezen de moed der Nederlanders en gaven lof voor de inzet van de Nederlanders. Volgens Warnsinck was de algemene mening dat 'deze actie was voor de Fransen een overwinning, voor de Nederlanders een eer en schaamte voor de Engelsen⁵⁰. Zelfs de Fransen betuigden in hun officiële berichten dat de Nederlanders met de meest mogelijke dapperheid hadden gevochten, tot het einde toe volhielden en dat zij nog nooit met zoveel kracht een vijand hadden moeten bestrijden⁵¹. Op dezelfde manier oordeelden ook de Engelsen, zelfs Torrington. Er zijn Engelse schrijvers en historici die de Nederlanders (deels) de schuld geven, maar niemand twijfelde aan de Nederlandse moed en iedereen gaf hulde aan de betoonde moed tegen de Fransen. Het gedrag van Torrington werd openlijk afgekeurd terwijl dat van Evertsen door de koning en koningin zeer werd geroemd. In een brief aan Evertsen werd hij bedankt door de koningin met belofte dat de Nederlandse gewonden met uiterste zorg behandeld zouden worden en dat de Staatse schepen gebruik konden maken van de Engelse magazijnen⁵². Cornelis Evertsen bericht hier ook over in zijn scheepsjournalen:

'...sijn omtrent de middagh de graven van pembroeck en devouchire in de vloote gecomen: en hebben mij aen boordt vanden Grave van Torrington een brieff van haar Maj.t [majesteit] overgereijckt: waer in het haer belieft heeft mij te bedancken over de goede en cordate comportementen van s'lands esquadre int laeste engagement met den vijandt met betuijginge, dat dese getrouwe diensten altijt naer haeren eijsch soude confidereren. Seggende haere ex.ties mij verder: dat gelijkse gelast waren, om sulx aenonsekandt, met allerlei expressien op 't erkennelijckste voor te dragen: deselve oock niet minder gelast waeren, om aende engelsche sijde haer op 't nauwst te informeren, waeromme haer Maj.ts schepen, staende 't geveght niet

⁴⁹ G. Callender, *The naval side of British history* (Christophers 1924) 128-129.

⁵⁰ Warsinck, *De vloot van den*, ix.

⁵¹ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 216.

⁵² *ibidem*, 217-218.

beter s'landts schepen geslooten, ende deselve vervolgens gesecondeerd hebben...⁵³ (In bijlage D staat het hele relaas).

De koning en koningin vonden ook dat Torrington schromelijk had gefaald en men beschuldigde hem openlijk van verraad als de enige oorzaak van de nederlaag. Hij werd in de 'Tower of London' gezet endirect uit zijn admiraalschap ontzet. Hij kreegook een rechtszaak tegen hem waar hij – tot woede van de Nederlanders – werd vrijgepleit door twaalf Britse (bevriende) officieren. De Nederlanders waren uiteraard verbitterd over het verlaten van hun vloot, de zware geleden verliezen, maar natuurlijk ook het vrijpleiten van Torrington. Er zijn nog vele liederen bekend die men destijds in de Republiek zong ten aanzien van het gedrag der Engelsen daarbij weigerde Koning Willem III hem daarna te ontmoeten en verbande hem min of meer op zijn landgoed in Engeland.

De verloren slag bij Bevesier zorgde natuurlijk voor veel onrust in beide landen, ja, zelfs paniek in Engeland die net daarvoor ook nog een (geallieerde) nederlaag op het land hadden geleden teFleurus in België. Niet alleen was de geallieerde vloot verslagen, veertien Nederlandse schepen van de tweeëntwintig vernietigd met een groot aantal doden⁵⁴, maar de Fransen waren nu ook heer en meester in het Kanaal. Met nog steeds een opstandig Ierland aan de kant van Jacobus II was dit een naar voorteken, maar daarbij was de verstandhouding tussen de geallieerden zwaar aangedaan⁵⁵ juist op het moment dat de Franse vloot het sterkst was en ze elkaar het hardst nodig hadden. Na deze gebeurtenis kreeg de Nederlandse marine een superieure morele positie ten opzichte van de Engelsen binnen deze geallieerde samenwerking⁵⁶.

Anti-kaapvaart en antipiraterij

We zullen evendoorgaan met een ander onderdeel, namelijk anti-kaapvaart en antipiraterij omdat dit ook vanaf het begin van de alliantie belangrijk werd voor de geallieerden. Kaapvaart

⁵³ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.23, Aende Respective Collegien ter admiraliteit den 17: Julij 1690.

⁵⁴ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 365.

⁵⁵ Rodger, *The command*, 146.

⁵⁶ Rodger, *Navies*, 13.

en piraterij waren in deze periode uiteraard niet nieuw, maar bestaan al sinds de mensheid de zeeën bevaart en tot op de dag van vandaag heeft de internationale handel nog steeds last van moderne piraten met name in gebieden als de Golf van Aden, Indische Oceaan en de Straat van Malakka. Tegenwoordig hebben de Europese landen hun territoriale wateren in dit opzicht redelijk onder controle, maar dat gold geenszins voor de periode die deze thesis beschrijft, namelijk 1688-1713. Dit was namelijk de periode van de beruchte Jan Bart van Duinkerken die voor de Franse koning Lodewijk XIV door middel van kaapvaart (vrij succesvol) afbreuk probeerde te doen aan de geallieerde handelsvloot. Ook andere de kaperplaatsen op de kusten van Normandië zoals St. Malo en Calais waren berucht om hun kaapvaart activiteiten en werden hierom zowel te water als te land door de geallieerden bestreden. Niet alleen de Fransen of Vlamingen zoals Jan Bart waren bedreigend, maar zeker ook de Moren of Barbarijers vanaf de Noord-Afrikaanse kusten. Steden als Salé op de Marokkaanse kust, Tunis, Tripoli en Algiers vormden een constante bedreiging voor de geallieerden (en andere Europese, christelijke mogendheden). Niet omdat er nooit verdragen gesloten werden met de Barbarijers, maar vooral omdat deze verdragen nooit echt erg betrouwbaar bleken van de kant van de Barbarijers. Korteweg beschrijft in haar boek 'kaperbloed en koopmansgeest' dat de Barbarijers door de Europeanen nogal ambivalent werden benaderd. Meestal beschouwde men hen als zeerovers omdat ze in Europese ogen geen geldige commissiebriefven⁵⁷ hadden en men maar moest afwachten welke neutrale schepen de Barbarijers opeens als vijandelijk beschouwden⁵⁸. Wat betreft het verschil tussen kapers en piraten zegt De Korte er het volgende over: 'het verschil zit echter in het feit dat kapers slechts gedurende een beperkte oorlogsperiode een uitdrukkelijke opdracht kregen, in de vorm van een commissiebrief van daartoe gelegitimeerde en erkende gezagsdragers, om bepaalde, vijandelijke schepen te veroveren⁵⁹.' De Fransen waren namelijk geen piraten aangezien zij commissiebriefven van de Franse koning kregen en daardoor legaal mochten kapen. Barbarijers hadden geen commissiebriefven, maar leken ook niet echt op piraten omdat ze alleen schepen veroverden van landen met wie ze in oorlog

⁵⁷ Commissiebriefven waren door soevereine staten uitgegeven permissies voor kapiteins om schepen te kapen.

⁵⁸ Korteweg, *Kaperbloed*, 176.

⁵⁹ *ibidem*, 12.

waren. Toch, wanneer we over piraterij praten, refereren we aan de Barbarijers omdat die vaak illegaal kaaptten en niet aan de Franse kapers vanwege hun directe link met de Franse koning.

Er zal eerst een omschrijving gegeven worden wat kaapvaart (voor de Franse kapers) en piraterij (voor de Barbarijers) in deze periode van onderzoek zoal behelsden. Zoals gezegd was piraterij voortdurend een doorn in het oog van de Republiek, maar de eerste jaren van de Negenjarige Oorlog bleef de kaapvaart als Frans wapen tegen de geallieerden vrij marginaal. Pas van 1692, na de Franse nederlaag bij Barfleur – La Hougue⁶⁰, stapte Frankrijk over van de 'guerre d'escadre', oorlogvoering door middel van (marine) eskaders, naar 'guerre de course', oorlogvoering door middel van een combinatie van private kaperschepen en koninklijke schepen ter bestrijding van de geallieerde handel⁶¹.

Vanaf 1692 ontstonden er van de kant van de geallieerden vrij forse anti-kaapvaart acties. Natuurlijk kruisten de geallieerden hiervoor ook al door de Noordzee, Ierse Zee en het Kanaal - waar hieronder verder op wordt ingegaan - maar grote concrete acties jegens de betreffende kaperplaatsen op de Franse kust vinden vanaf ongeveer 1693-94 plaats tegelijk met de (re)acties van de beruchte Jean Bart van Duinkerken. Bromley zegt dat de beste jaren voor kapers uit St. Malo de jaren 1694 tot en met 1697 waren, hun operatiegebied meestal in het Kanaal lag en ze ongeveer 264 prijzen⁶² veroverden ondanks de vredesonderhandelingen⁶³.

Omdat de Fransen van tactiek veranderden, reageerden de geallieerden hierop door hun tactiek ook aan te passen. Door het gezamenlijk optreden van beide mogendheden werd de invloed van bijvoorbeeld de Duinkerker kapers aan het einde van de Negenjarige Oorlog drastisch ingeperkt door gerichte acties te houden tegen de kaperplaatsen, blokkades op te werpen voor de betreffende Franse kustplaatsen, maar ook door constant te kruisen in de Noordzee en het Kanaal. Dit alles tot 1697 aangezien vanaf dat jaar de vrede met Frankrijk

⁶⁰ Deze slag is in dit onderzoek niet specifiek behandeld, maar de Fransen verzaakten na de overwinning bij Bevesier in 1690 het Kanaal te controleren. Hierdoor waren de geallieerden in staat twee jaar later de Franse vloot te verslaan bij Barfleur en La Hougue en het Kanaal weer te domineren en verschillende anti-kaapvaart acties op de Franse kusten te realiseren.

⁶¹ Korteweg, *Kaperbloed*, 141.

⁶² Met 'prijzen' of 'prinsen' wordt bedoeld een veroverd koopvaardij- of marine schip van de vijand.

⁶³ J.S. Bromley ed., *The new Cambridge modern history, volume VI the rise of Great Britain and Russia 1688-1715/25* (Cambridge University Press 1970), 802.

werdgesloten, er een einde kwam aan de Negenjarige Oorlog en daarmee ook een einde aan een hernieuwde periode bloeiperiode van Duinkerker kaapvaart⁶⁴. Deze 'vrede' zou overigens niet al te lang duren aangezien in 1702 namelijk de bom weer zou barsten met het begin van de Spaanse Successieoorlog waardoor anti-kaapvaart acties weer noodzakelijk werden en kapers uit Duinkerken, Oostende en Nieuwpoort opnieuw aan Franse zijde streden. Het leek erop dat in de Spaanse Successieoorlog de intensiteit van de Franse kapers alleen maar toenam⁶⁵ in vergelijking met de Negenjarige Oorlog. Behalve in de laatste jaren van de Spaanse Successieoorlog nam het aantal schepen die daadwerkelijk operationeel waren gestaag af. Het aantal prijzen dat door de Duinkerker kapers in de Spaanse Successieoorlog veroverd werden, wordt geschat op minimaal 1685.

We zullen nu een paar acties bekijken die de geallieerden hebben uitgevoerd tegen verschillende kaperplaatsen op de Franse kust. Van alle kaperplaatsen waren Duinkerken, St. Malo en Calais de grotere kaperplaatsen. Het moet gezegd worden dat de Hollanders divergeerden in hun visie wat betreft het blokkeren van Franse kustplaatsen. Hattendorf vermeldt dat Engeland constant insisterde op het blokkeren van die plaatsen terwijl Holland dat een verkwisting van middelen vond. In hun opinie konden de schepen beter gebruikt worden ter konvooiing van de handelsschepen. Weer wordt het verschil in visie benadrukt tussen beide mogendheden. Deze discussie werd nooit helemaal geslecht en Engeland probeerde altijd maar zoveel mogelijk schepen te ronselen en de rest zelf aan te vullen om zo haar eigen strategie uit te voeren⁶⁶. Rodger vermeldt verder dat de Nederlanders in 1704 een eskader dat beloofd was voor een blokkade van Duinkerken eerst inzette in de Baltische Zee om de koopvaardijvloot te konvooiëren alvorens naar Duinkerken te zeilen. Hierdoor kwam dat eskader bijzonder laat aan voor de blokkade. Na 1705 zouden de Staten-Generaal zich helemaal verwijderen uit de Duinkerker blokkade. De grondslag voor dit divergerende handelen lag in de verschillen wat betreft strategie. De Nederlanders wilden zoals gezegd meer aandacht besteden aan het konvooiëren van handelsschepen (waarvoor ze ook beter gebouwd waren), maar in de

⁶⁴ Korteweg, *Kaperbloed*, 186.

⁶⁵ *ibidem*, 187.

⁶⁶ Hattendorf, *England in the war*, 91-92.

Republiek waren er ook strategische geschillen tussen de gewesten Zeeland en Holland⁶⁷.

Één onderneming was die tegen Brest⁶⁸ in 1694 waarbij de Engelse admiraal Russell met zijn vloot - die voor de Middellandse Zee bestemd als operatiegebied was - onderweg Brest diende aan te tasten. Hij kwam voor Brest alwaar hij door de forten op de kust hevig bestookt werd door bommen en kogels. Later werd het krijgsvolk ingeladen in de sloepen en naar wal gebracht om de forten en batterijen op de kust aan te tasten. Ze werden ondersteund door de Britse en Nederlandse schepen onder het commando van de Britse schout-bij-nacht Caermarthen. Ze werden echter van alle kanten beschoten door de verdedigingswerken terwijl het schieten van de geallieerden weinig vrucht opleverde vanwege de zware verdediging. Desondanks voerden de geallieerden de landing uit, maar werden vervolgens overweldigd door (onvoorziene) Franse ruitery dat zich ergens achter verschanst had. De Britse landingstroepen werden vernietigend verslagen: 400 man sneuvelden inclusief de bevelhebber generaal Talmash⁶⁹. Het werd een totale nederlaag waarbij niet alle schepen overeind bleven. Men had in een gecombineerde krijgsraad van zowel zee- als landstrijdkrachten geopperd om de stad dan maar te bombarderen, maar ook dit voorstel werd uiteindelijk van de hand gewezen en het eskader besloot terug te trekken naar Engeland om verdere orders af te wachten. De Fransen leken op de hoogte te zijn voor de geallieerde invasie en hadden al voorbereidingen getroffen. Er gingen geruchten dat enige Britse staatslieden informatie hadden gelekt aan hun voormalige staatshoofd Jacobus II die op zijn beurt dit doorgespeeld zou hebben aan de koning Lodewijk XIV. Overigens zou verraad aan de kant van de Engelsen jegens hun nieuwe koning vaker voorkomen dat uiteraard ten koste ging aan de geallieerde zaak. Sommige nederlagen hadden vaak niet te maken met eventuele lafheid van de kant van de geallieerden of de tactische uitvoering, maar waarschijnlijk meer uit ontevredenheid met de huidige koning⁷⁰.

Na deze nederlaag werd besloten de kaperstad Dieppe op de Normandische kust aan te tasten. Met zes geallieerde oorlogsschepen en een aantal 'bombardeergaljoten' beschoot men

⁶⁷ Rodger, *Navies and armies*, 15-16?

⁶⁸ Één van de twee grote marine havens van de koning van Frankrijk, Toulon was de andere. Hoewel Brest niet per definitie een kaperstad was, maar een Koninklijke marine basis, is het verschil in deze voor Frankrijk moeilijk te maken aangezien kapers en Koninklijke marine schepen vaak één geheel vormden.

⁶⁹ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 387-388.

⁷⁰ *ibidem*, 390.

de stad Dieppe die zij geheel en al vernietigden. Meer dan elfhonderd bommen werden in de stad geworpen en het was de vraag of Dieppe zich ooit nog volledig zou herstellen. Het verlies voor de geallieerden was zeer gering, de stad had wel teruggeschoten met 'kanon en mortieren'⁷¹, maar die vlogen er merendeels naast. Nadat Dieppe in de as was gelegd, besloot men het naburige Havre-de-Grâce (het tegenwoordige Le Havre) aan te doen. Men had het plan hetzelfde te doen tegen deze plaats en de geallieerden begonnen dan ook furieus op de stad te schieten dat op gelijke wijze werd beantwoord waardoor één van de geallieerde bombardeergaljoten de lucht in ging. Het resultaat was minder ernstig in vergelijking met Dieppe, er ontstonden wel branden in de stad, maar de bewoners waren in staat die te blussen. Het schieten werd uiteindelijk gestaakt en men keerde terug naar Engeland voor nieuwe orders.

Die nieuwe orders arriveerden en dit keer wilde men opnieuw proberen Duinkerken hetzelfde lot te laten ondergaan als Dieppe en Havre-de-Grâce. Duinkerken begon met de jaren sterker te worden en ondermijnden de handelsvaart van de geallieerden. Niet alleen dat, maar ook waren zij in staat gebleken geallieerden oorlogsschepen aan te vallen en mee in gevecht te gaan. Duinkerker kapers waren meestal sneller dan de geallieerde oorlogsschepen waardoor ze gemakkelijk weg konden komen. De koningin ordonneerde naar Duinkerken te zeilen en aldaar de vijandelijke schepen en de forten te vernietigen. De admiralen Shovell en Van de Putte kregen het bevel over een eskader dat moest bestaan uit achttien oorlogsschepen en fregatten met andere hulpschepen en zich naar Duinkerken moest begeven om te verenigen met het al aanwezige geallieerde eskader voor de stad.

Duinkerken was lastig aan te pakken vanwege de ligging die relatief ver van de zee af lag en door een lange haven verbonden werd tenzij twee forten zouden worden vernietigd. Die twee forten waren de jaren ervoor versterkt en overvloedig van krijgsvolk voorzien, maar net als bij de aanval op Brest, schijnt dat ook hier de Fransen op de hoogte waren gekomen van de geallieerde plannen en hadden daarop de ingang van de havens gebarricadeerd door een aantal schepen te laten zinken. Het grootste gevaar voor de geallieerde vloot waren echter de zandbanken voor Duinkerken en men moest eerst met behulp van sloepen – onder het vuur

⁷¹ ibidem, 392.

van de vijand – nauwkeurig met kompas, lood en lijnen de dieptes van de gronden peilen⁷². Na dit onderzoek bleek dat het binnenlopen van de haven mogelijk was, maar de bombardeergaljoten waren nog niet gearriveerd waardoor de geallieerden besloten eerst de twee forten uit te schakelen. Twee ‘machineschepen’⁷³ werden op de forten afgestuurd, maar sneuvelden allebei door het vuur van de forten. Vier dagen lang bleven de geallieerden voor Duinkerken liggen om vervolgens de beslissing te nemen weg te zeilen en naar het naburige Calais te gaan.

Zodra de bombardeergaljoten aankwamen, begonnen zij met het beschieten van de betreffende stad, maar zeer weinig troffen doel en velen vielen op het strand of in de zee. De reden voor dit falen was de holle zee en een stevige wind waardoor zij niet konden ankeren. Viceadmiraal Van de Putte beklagde zich in één van zijn brieven ‘over deze vernieuwde teleurstelling, maar nog meer over het verzuim der Britten, van niet vroeger de bombardeerschepen gezonden te hebben, daar zich gedurende de dagen, dat de vloot voor Duinkerken werkeloos lag, de uitmuntendste gelegenheid van wind en weder had aangeboden, om “Calais te beschieten en naar alle waarschijnlijkheid die stad te brengen in denzelfden staat, waarin Dieppe zich bevindt”⁷⁴. Hij vervolgde met de klaagzang dat er altijd wel iets ontbrak tot het uitvoeren van hun ‘desseinen’ (voornemens). Als er goed weer was, waren er geen bombardeerschepen en als die er wel waren dan was er weer geen goed weer. De Jonge geeft aan in zijn (wellicht wat chauvinistische) boekreeks dat ‘onze’ vlootvoogden zelden zorgden voor het falen van een missie, maar dat dit voornamelijk bij de Engelsen lag⁷⁵. Ditzelfde zou overigens ook een keer de Nederlanders overkomen, maar daarover later meer. Het jaar 1694 was voor de geallieerden wat betreft anti-kaapvaart een jaar met gemengde gevoelens: enerzijds waren Dieppe en Havre-de-Grâce respectievelijk volledig en gedeeltelijk in as gelegd, maar anderzijds had men gefaald bij de ondernemingen jegens Brest, Duinkerken en Calais. Doch de Franse bevolking was verschrikt en bang geraakt en dientengevolge had geen Frans smaldeel zich dat jaar in het Kanaal durven te vertonen.

⁷² ibidem, 419.

⁷³ Een soort bombardeergaljoten, maar dan vol met explosieven beladen.

⁷⁴ ibidem, 420.

⁷⁵ ibidem, 420.

In 1695 werd er weer een eskader bestemd voor het Kanaal dat wat lichter was uitgerust dan de voorgaande jaren aangezien men niet verwachtte dat er een vijandelijke vloot op zou komen dagen. De opdracht was verder te gaan met het bestoken van de Franse kustplaatsen waardoor het aantal van de fregatten en andere lichte schepen wel hoger lag aangezien zij zeer nodig waren tot het aanvoeren en dekken van de bombardeerschepen en branders⁷⁶. Het bevel over de Nederlandse schepen werd gegeven aan luitenant-admiraal Philips van Almonde en viceadmiraal Gillis Schey omdat Van de Putte in april overleed aan een ziekte.

Van Almonde vervoegde zich bij het Britse deel van het Kanaal-eskader en er werd besloten eerst St. Malo aan te tasten. St. Malo is gebouwd op een eiland en heeft derhalve gevaarlijke klippen en rotsen, maar daarnaast werd zij verdedigd door verschillende 'sterkten'. Om de stad te kunnen naderen, moesten beide forten dus worden uitgeschakeld. Hiervoor werden twee Nederlandse en twee Engelse bombardeerschepen uitgezonden, met de nodige fregatten, tegen het eerste fort en vijf andere schepen waarvan vier Nederlandse en één Engelse tegen het andere fort. De Nederlandse schepen hadden dus in het begin van de operatie het leeuwendeel van de actie⁷⁷. Het schieten bracht echter vrijwel niets op vanwege de sterkte van de forten en het schieten werd daarom gestaakt. De volgende morgen werd het schieten herhaald, maar dit keer met het toevoegen van een brander om zodoende het zicht weg te nemen opdat de vloot binnen kon lopen. Één Engelse brander liep tegen de klippen op, maar de tweede (Nederlandse) brander onder de commandeur Speelman, die met uitzonderlijke behendigheid het fort met al het hout wist te ontbranden, slaagde wel waardoor de Fransen niet één schot hebben kunnen vuren. Hierdoor konden meer schepen de haven binnenlopen en daar ankeren. Honderden bommen werden vervolgens in de avond de stad ingegooid terwijl de fregatten en linesschepen de batterijen bestookten. Van beide kanten werd vurig geschoten, maar de schade door de Fransen aangericht aan de geallieerden was te zwak: slechts één Britse bombardeergaljoot ontplofte door een vijandelijke bom terwijl de Nederlanders slechts twee gesneuvelden hadden. Twee tot driehonderd huizen werden vernietigd en de bevolking was landinwaarts gevlucht. 's Avonds werd het schieten

⁷⁶ ibidem, 443.

⁷⁷ A.L. Schelven, *Philips van Almonde, Admiraal in de gecombineerde vloot 1644-1711* (Drukkerij M. Lindenbaum & Co. 1947) 122.

onderbroken en tot de terugtocht besloten. De volgende morgen werd bepaald de aanval op St. Malo niet te continueren omdat er geen machineschepen (van controleur-generaal Meesters) waren om één van de twee forten te vernietigen en men opperde dan maar drie Nederlandse en vijf Engelse bombardeerschepen met vijf Nederlandse en drie Engelse fregatten naar Granville te sturen om daar hetzelfde te doen⁷⁸.

Toch bleef het idee - op instigatie van Van Almonde - het primaire doel van de reis niet uit het oog te verliezen, namelijk Duinkerken alsnog hetzelfde lot te ondergaan als St. Malo - dat eigenlijk samen met Granville als intermezzo bedoeld was om op Meesters te wachten⁷⁹ - opdat eindelijk een einde zou kunnen worden gemaakt aan de roverijen van haar inwoners. De vloot hiervoor bestemd kwam bij Duins in Engeland en voegde zich bij de machineschepen van de Nederlandse controleur-generaal Meesters. Aangezien de geallieerde vloot een bepaalde periode door slecht weer voor Duinkerken bleef liggen, konden de Duinkerkers nog beter dan voorheen de stad versterken. De grote schepen konden door de gronden niet dicht tot Duinkerken komen dus alle bombardeerschepen bestaande uit zes Nederlandse en elf of twaalf Britse met enige branders openden het vuur. De forten werden continu onder vuur genomen, maar met weinig tot geen succes aangezien de vijand veel straffer terugschoot dan zij. Er werd besloten de machineschepen te brengen opdat die de forten zouden kunnen vernielen met het voorgaan van *Smook- of Rookschepen*⁸⁰ die door dikke aanhoudende rook het zicht zouden moeten ontnemen van de forten. Deze schepen hadden in eerste instantie vertraging waardoor de fregatten sterk onder vuur lagen. Uiteindelijk kwamen deze schepen, maar werden met dusdanig matig beleid bestuurd dat de schepen werden genomen en de machineschepen de aanval hierop staakten. Men blies de aftocht, maar vele schepen waren hiertoe moeilijk in staat vanwege het ingetreden eb en een Nederlands schip werd gepakt door de Duinkerkers en vervolgens in brand gestoken.

Wederom was de aanval op Duinkerken mislukt, weliswaar de tweede keer met meer gevaar dan de eerste keer, maar ook met meer middelen ter beschikking. Ongetwijfeld waren het te laat komen van de machineschepen en het matige sturen van de *Smook- en Rookschepen*

⁷⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl. 3*, 448.

⁷⁹ Schelven, *Philips*, 124.

⁸⁰ Naar het schijnt waren deze schepen een uitvinding van de controleur-generaal Meesters zelf.

de voornaamste oorzaken van het mislukken van deze aanval⁸¹ en lag het zeker niet aan het eventueel ontbreken van moed of beleid van beide geallieerde mogendheden aangezien beiden altijd moedig van hun plicht kweten. Van Almonde was zeer tevreden over de samenwerking met de Engelsen vanwege deze reden. De Britse admiraal Berkeley echter was zeer ontstemd (St. Malo ook nog vers in het geheugen) dat de Nederlandse controleur-generaal Meesters dit keer weer had verzaakt⁸². Er werd besloten, niet geheel verassend, van een hernieuwde aanval af te zien, naar Calais te zeilen en die stad aan te pakken. Nog dezelfde dag lag men voor Calais en zond direct de machineschepen tegen de versterkingen van die stad aan. Dit lukte echter weer niet, niet omdat ze te laat waren, maar omdat ze onverwacht waren vertrokken vanwege het ongenoegen van controleur-generaal Meesters die de schuld had gekregen voor het falen van de tweede poging op Duinkerken. Ook Rodger onderschrijft dat de actie met de vuurschepen van Meesters tegen Duinkerken (in september 1694) een complete mislukking was⁸³. De geallieerden maakten dus zelf een schip gevuld met brandbare stoffen om tegen het fort aan te zetten, maar door de duisternis van de nacht en de onvoorziene toegesnelde Franse schepen uit Duinkerken ontstond er verwarring onder de geallieerden zodat het plan niet ten uitvoer kon worden gebracht. Desondanks werd Calais door de Engelse bombardeerschepen beschoten en in allerlei delen van de stad ontstonden branden terwijl de Fransen nog probeerden de tegenaanval in te zetten, maar dit mislukte. Uiteindelijk was het getijde verlopen en besloten de geallieerden de beschieting te stoppen en naar Dover terug te keren. In de admiraliteitsarchieven komen we een stuk tegen dat gaat over de aanval op Calais. Schout-bij-nacht Van der Goes schreef (of beter gezegd zijn schrijver aan boord) op 9 maart 1695:

‘...van vloodt deede sijn en gingen met de vloodt onder zijl, staaken onder onzer naer Calis in vrankrijk, waaren sterck ontrent de 80 zijlen waere onder 50 schepen van oorlogh, ten 3 úren in de namiddagh quamen 3 Engelz fregats die de voorsten waren voor Caalis, die van de stat

⁸¹ De Jonge, *Geschiedenis*. Dl.3, 455.

⁸² Schelven, *Philips*, 126.

⁸³ Rodger, *Command*, 155.

schooten sterck op de voorn noemde fregatten, soo met bommen als canon. De fregatten deden eenige schooten weedersom maer, conden nit toe schieten.⁸⁴

Op 11 maart 1695, twee dagen later schreef hij:

‘...der wiert een franz caaper van onz. brantwagten anders de stat geijaagt, waer op aenstonts wiert gecommandeert den capt. Francoijs van Aertz: van Soomelsdijck om met sijn ondershebbende schip, om den voornnoemde caapers te bevegten en búsvernemen [?] indient moogelijck was, maer die van de stat schooten soo sterck met canon en bommen dat aen den caapers geen schaade con toe gebragt was den en most eijndelijck af houde en weeder bij de vloodt coomen, savonts brengen wij noch 10 Engeliz: cooninghs schepen bij ons coomende van Plijnmuijden...⁸⁵ (Meer citaten staan in bijlage E)

De krijgsv verrichtingen die De Jonge beschrijft ten aanzien van de stad Calais, maar ook Duinkerken vonden plaats in juli en augustus 1695 en niet in maart en april. Het is te betwijfelen of dit de slag is die De Jonge bedoeld heeft of dat het een andere slag was. Of het wel of niet dezelfde slag is geweest, maakt in deze niet zoveel uit aangezien het wel degelijk iets zegt over de geallieerde samenwerking met betrekking tot anti-kaapvaart acties. Uit de citaten van Van der Goes kunnen geen specifieke zaken gedestilleerd worden zoals dat overigens zelden kan in de scheepsjournalen. Men bleef altijd bijzonder beleefd in uitingen omtrent andere personen of naties met betrekking tot de samenwerking. Wat er wel uitgehaald kan worden is dat de geallieerden een gezamenlijke actie hebben gehouden tegen Calis(Calais), dat ze met ongeveer vijftig schepen waren, er nog tien Engelse schepen uit Plijnmuijden (Plymouth) zich bij de vloot voegden, dat daarna alleen de Engelsen Calais fors bombardeerden en dat de geallieerden naar Duins terugkeerden. Jammer genoeg kan er niet al teveel uit hetgeen Van der Goes vermeldde, gehaald worden. Het laat alleen zien dat er veel gelijkenissen zijn met de acties die De Jonge beschrijft.

Het is overigens nog wel interessant te vermelden dat wanneer besloten werd de aanval op Calais te beëindigen en naar Dover terug te keren, Lord Berkeley – die het bevel had over de

⁸⁴ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr. 1104, Van der Goes 9 maart 1695.

⁸⁵ ibidem, Van der Goes 11 maart 1695.

gecombineerde vloot – zijn bevel overgaf aan een Britse viceadmiraal aangezien hij naar de wal keerde en niet meer terug zou komen. Luitenant-admiraal Van Almonde kon dit niet accepteren aangezien hij dan zou moeten dienen onder een bevelhebber van mindere rang waarop hij zich met het Nederlandse deel verwijderde uit de geallieerde vloot en het Kanaal inliep om aldaar te gaan kruisen op de Franse kusten. In 1690 was dit overigens al voorgekomen bij Cornelis Evertsen zoals het volgende citaat uit het familiearchief van de Evertsens laat blijken:

‘Ick ben verwondert dat ‘er tot nogh toe geen adml. nogh opperhoofd over d’Engelsche vloot is aangestelt; te meer om dat ick meen, geene ordres van een vice adml. te kunnen ofte mogen ontfangen, alsoo sulcx mijns oordeels, bij den Staet niet all qualick soude kunnen opgenomen werden....⁸⁶’

Hieruit moet worden opgemaakt dat Van Almonde weigerde onder een lagere Britse bevelhebber te dienen, maar ook dat het de Nederlanders dus in zekere zin vrij stond om onafhankelijk van de Engelsen te opereren en hun eigen commandovoering te behouden cq. te herstellen. In tegenwoordige zin zou dat het behouden van ‘full-command’ heten zelfs in het geval van een gemeenschappelijke koning behield het land haar soevereiniteit. In het kader van de hedendaagse ontwikkelingen op het gebied van defensiesamenwerking is dat interessant. Als zelfs een gedeelde vorst niet kan zorgen voor een volledige overheveling van soevereiniteit...De geallieerde bevelvoering tussen de Engelsen en Nederlanders zou altijd een moeilijk onderwerp blijven en vaak terugkeren, maar naar aanleiding van hetgeen in hoofdstuk twee beschreven is over het geschil tussen Evertsen en Almonde in 1689, zou men ook kunnen opmerken dat het bij Van Almonde wellicht wat dieper lag dan puur zakelijke overeenkomsten omtrent de bevelvoering. Later zullen we hier meer van zien...

In 1696 werden er veel diverse Franse kustplaatsen aangedaan die we niet uitvoerig zullen behandelen, maar onder andere de plaatsen Grouais, Houac en Hedic werden aangetast. Zo erg zelfs dat alle huizen en dorpen omvergehaald of verbrand werden, korenvelden vernield en vee gedood. Dit tot veel ongenoegen van Van Almonde die ‘zulk eene wijs van oorlogen, als wreed,

⁸⁶ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.23, 10 augustus 1690.

onnut en onnoodig afkeurde'⁸⁷. Overigens beschouwde men in het algemeen deze bombardementen ook als zinloos en barbaars⁸⁸. Geschillen in opvatting over de te voeren strijdwijze zouden later in Spanje tijdens de Spaanse Successieoorlog de geallieerden ook wat van elkaar vervreemden aangezien de Nederlanders over het algemeen naar het schijnt wat minder wreed ingesteld waren dan de Engelsen.

We laten het even bij de anti-kaapvaart acties tegen de Franse kapers en gaan door met een korte beschouwing ten aanzien van een andere groep kapers/ piraten die de geallieerden vaak dwars zaten, namelijk de Barbarijse kapers op de Noord-Afrikaanse kusten. Zoals al vermeld sloten de Europese naties overeenkomsten met de Noord-Afrikaanse kapers, maar die werden vaak van hun kant niet gerespecteerd. Zodoende moesten er dus geregeld acties ondernomen worden tegen die plaatsen. De Middellandse Zee was uiteraard hun primaire werkterrein alhoewel ze soms ook in het Kanaal en de Noordzee te vinden waren. Volgens Korteweg lijkt het tegenstrijdig, maar de Barbarijse kaapvaart kon alleen blijven bestaan door de steun van Europese mogendheden. Omdat Europese staten geregeld met elkaar in oorlog waren, steunde men graag de Barbarijers tegen hun vijand(en)⁸⁹. Korteweg schat dat over de gehele periode van 1652-1713 tussen de vijf- en zeventienhonderd Nederlandse schepen werden veroverd wat slechts de stad Algiers betrof. Jaarlijks werden zo'n duizend tot tweeduizend Europeanen gevangengenomen door Barbarijers.

Zoals al aangegeven besteedden de geallieerden ten tijde van de Negenjarige Oorlog hun tijd en energie met name in het Kanaal en op de Noordzee. Er werden wel eskaders uitgerust voor de Middellandse Zee en koopvaardijochten gingen onverminderd door in de Middellandse Zee (dat niet altijd goed afliep bijvoorbeeld bij Lagos in 1693 dat we hieronder zullen beschrijven). Pas met het begin van de Spaanse Successieoorlog zou het werkterrein van de geallieerden vrijwel primair in de Middellandse Zee komen te liggen waardoor confrontaties met de Barbarijers statistisch groter werden. Vanaf de jaren 1680 sloten Frankrijk en Engeland vrede met Algiers, maar de vrede met de Republiek werd in 1686 beëindigd. De geallieerden hadden volgens Korteweg weinig meer te duchten van de Barbarijse piraten tijdens de

⁸⁷ De Jonge, *Geschiedenis*. Dl.3, 486.

⁸⁸ Schelven, *Philips*, 112.

⁸⁹ Korteweg, *Kaperbloed*, 177.

Negenjarige Oorlog en de Spaanse Successieoorlog⁹⁰.

In de Negenjarige Oorlog bestemden de geallieerden wel eskaders voor de Middellandse Zee. In 1694 bijvoorbeeld had dit eskader ook als doel de Barbarijse rovers te beteugelen. Ze waren namelijk opnieuw begonnen afbreuk te doen aan de handel en zeevaart van beide mogendheden ondanks het gesloten verdrag met Engeland. Hamilton schrijft dat de Algerijnen verschillende Nederlandse prijzen hadden veroverd en de Britten vreesden dat de Algerijnen het verdrag met Engeland zouden breken als er geen geld of geschenken werden gestuurd. Dit gold eveneens voor de steden Tunis en Tripoli die van plan waren vrede met Frankrijk te sluiten⁹¹. Verschillende koopvaarders waren namelijk hiervoor aangevallen door Algerijnen en Turken nabij de Spaanse. Bij het verschijnen van de geallieerde vlootmacht hielden deze aanrandingen op, bleef het merendeel van de Barbarijse schepen in de havens en kon de handelsvaart opnieuw veilig door de Straat. Waarom dit nodig was geeft het volgende citaat weer, want op 25 oktober 1700 berichtte kapitein Sommelsdijck:

‘...als alleen dat ick bij Caap St. Martijn [Spaanse kust] ontmoed hebbe twe schepen dewelcke ick schatte ontrent groot te zijn van de 30: stucken; die ick geloof twee Algieriens te zijn geweest; men geeft hier voor dat over 14: dagen 6: capers van Algiers souden zijn uijtgezeijld, waer onder een 50: en 44: en een van 36: stucken, die buijten het nauwe van de straet souden gaen crujsen.....was getekend H: Van Aersen van Sommelsdijck, datum den 25: Octob: ter Reede voor Alicante, A: 1700.⁹²’

Een ander citaat komt van dezelfde kapitein, maar dan enkele jaren later. Het gaat hier om een verordening van hogerop aan de kapitein Sommelsdijck hoe te handelen tijdens zijn reis naar de Middellandse Zee:

‘10. Bij rescontre [rencontre] van eenige Corsaire van Tunis, Tripolie en Algiers, buijten de presentie vande schepen van Oorlog van haere Maj.t van Groot Brittanien sal die tragte te veroveren off ruineren, so doenes sal zijn, ten zij den voorn.e schout bij nagt kommissie moghte

⁹⁰ ibidem, 182-183.

⁹¹ A. Hamilton, A.H. de Groot en M.H. van den Boogert ed., *Friends and rivals in the East, studies in Anglo-Dutch relations in the Levant from the Seventeenth to the early Nineteenth century* (Brill 2000) 104.

⁹² NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr.2, 25 oktober 1700.

hebben, off dat zij deden blijcken, dat de vrede tusschen desen Staet en haer gesloten en geratificeert was, osgh [?] soo de voorme [voormelde] Corsaire inde gecombineerde vloote off in eenig detachement moge komen te vervallen, sal men deselve ongemolesteert laten mits dat die onderwijle niet ondernemen, dat tot prejuditie [schade] vandesen Staet, off van haere ingesetenen komen te strecken, en sullen deselve corsaire haer inde vloote niet mogen blijven onthoude, maer ter spoedighs haer daer weder hebben uijt te begeven.

11. Recontrerende eenige corsaire vanden kreijzen van Marocco, offe behoorende aen sijn onderdanen sal hij schout bij nagt deselve ongemolesteert laten passeren, soo lang als met desen Staet in vrede is.⁹³

Een paar dingen vallen op: ten eerste de toevoeging ‘buijten de presentie vande schepen van Oorlog van haere Maj.t van Groot Brittanien’. Hier wordt duidelijk gemaakt (zoals dat vaker in zulke verordeningen gebeurde) dat de Nederlanders gecombineerd zijnde niets op eigen houtje mochten ondernemen (in dit geval tegen Barbarijse kapers), maar het initiatief hieromtrent bij de Engelsen zou liggen. Wat verder opvalt, is dat er onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds Tunis, Tripoli en Algiers als steden en Marokko anderzijds. Dit is niet verwonderlijk aangezien de stadstaten Algiers, Tunis en Tripoli geregeerd werden door een afgevaardigde van de Ottomaanse Sultan, de Pasha, maar in praktijk werden de betreffende steden bestuurd door een raad van hoge Ottomaanse militairen⁹⁴ en hadden dus een andere status dan de Marokkaanse steden die door de keizer van Marokko bestuurd werden. De Ottomaanse Sultan had eigenlijk de facto niet veel macht meer over deze gebieden waardoor deze gebieden min of meer zelfstandig konden opereren ook op het gebied van kaapvaart. Verder lijkt de toon ten aanzien van Algiers, Tunis en Tripoli wat strenger en harder in vergelijking met Marokko hetgeen in overeenstemming is met de opmerkingen van Van Almonde hieronder beschreven.

In 1703, bijvoorbeeld, was Van Almonde bevelhebber van het Staatse deel van de geallieerde vloot bestemd voor de Middellandse Zee en kwam dus door de Straat van Gibraltar,

⁹³ NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr. 11.

⁹⁴ L.J. Sparks, *'Die schaede is soo groot ende excessyff'. Maatregelen tegen geweld en gewelds dreiging op de Europese zeehandelsroutes van de Republiek, 1600-1630* (Faculty of Humanities Theses, University of Utrecht 2009) 63.

maar door het slechte weer was hij genoodzaakt tijdelijk te ankeren voor Tanger. De gouverneur van Tanger zond een officier bij Van Almonde aan boord met het voorstel namens de keizer van Marokko vrede te sluiten. Deze vorst meende dat het bestaande verdrag verbroken was en wenste dit te herstellen en in goede harmonie met de Staten-Generaal te leven. Waarschijnlijk was de angst voor de grote geallieerde vloot voor Tanger de katalysator geweest voor dit voorstel. Van Almonde antwoordde hem echter dat de vrede tussen de beide mogendheden nog bestond en dat hij zelfs orders had ontvangen de 'Maroccaanse schepen en onderdanen alle mogelijke protexie toe te brengen'⁹⁵. Dit komt ook een beetje naar voren in de volgende citaten uit het scheepsjournaal van de kapitein Lijnslager op woensdag 30 januari 1697:

'smorgens vroeg in de dagwt [dagwacht] ligte wij oons anker en ginge onder zeijl, de wint O: met mooi weer dog stil ontrent 8: ure quamen wij in zee en liepe Z: over en Capt. van der Perre bij ons met een galjoot die wij na Tangier toe bragte, doen wij 3: mijl buijte de wal waren, quamen daer 5: a : 6: Engelse coopvaerdijscheepen ons te gemoet uijt het naeuw [straat van Gibraltar].⁹⁶

De dagen erna zouden er steeds Moorse 'barken' bij hun aan boord komen om vervolgens terug naar de kust gaan. Dit in tegenstelling tot de Turken waar namelijk door hen op werd gejaagd, want op maandag 10 november 1698 zagen ze twee Turken nabij de kust van Cartagena waar ze jacht op maakten⁹⁷, terwijl een paar dagen daarvoor een zekere Jan Lens slaags geweest met twee turken⁹⁸ (het is onduidelijk of de Engelsen hierin participeerden. De aanwezigheid aldaar van de Engelsen is in ieder geval een feit en het ligt zeer voor de hand dat het een gecombineerd eskader was en dus gezamenlijk optrad).

Het is de vraag hoe de Engelsen omgingen met de Algerijnen aangezien zij zelf wel een verdrag hadden met Algiers in tegenstelling tot de Nederlanders. Wanneer de Nederlanders

⁹⁵ Schelven, *Philips*, 178.

⁹⁶ Bijzonder Collecties Leidenuniv, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, journaal gehouden in het 's lands schip de Bannier 30-01-1697, f.100.

⁹⁷ Bijzonder Collecties Leidenuniv, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, journaal gehouden in het 's lands schip Ripperda 12-11-1698, f.176.

⁹⁸ *ibidem*, 31-10-1698, f.174.

werden aangevallen door Barbarijse rovers, zouden de Engelsen de Nederlanders dan te hulp schieten? Volgens de 1689 conventie zou dat namelijk noodzakelijk zijn. Zouden ze dan hun verdrag tijdelijk met Algiers (tijdelijk) teniet doen zoals de Algerijnen dat doorgaans ook deden? Het ligt voor de hand van wel omdat ze vaak konvooien van beide mogendheden gecombineerd onder hun hoede namen.

Cadiz/ Vigos 1702

We gaan door met een tweede treffen tussen de geallieerden en de Fransen in het jaar 1702 tijdens de Spaanse Successieoorlog. De geallieerden hadden in 1701 al voorbereidingen getroffen om het jaar erop een grote geallieerde vloot van ongeveer 48 linieschepen te bestemmen om de kleinzoon van Lodewijk XIV in Spanje aan te tasten en hem, waar mogelijk, uit te verdrijven⁹⁹. In 1702 begon namelijk de Spaanse Successieoorlog, de Spaanse Habsburgse koning Karel II stierf namelijk in 1700 en daardoor rees de vraag wie hem zou opvolgen. Karel was namelijk kinderloos gestorven, maar had in zijn testament laten opmaken dat Filips van Anjou, de kleinzoon van Lodewijk XIV, hem zou opvolgen op voorwaarde dat Spanje en Frankrijk nooit tot één koninkrijk verenigd zouden worden. De Europese mogendheden hadden dit aanvankelijk geaccepteerd, maar Lodewijk wilde op deze manier zijn macht ook in het Spaanse rijk doorvoeren. Daarop liet hij zijn legers de Spaanse Nederlanden binnenvallen om het Staatse leger daar te verdrijven. Dit alarmeerde keizer Leopold I van Habsburg die daarop de erfenis van zijn familielid opeiste waarop de geallieerden zich hierbij aansloten om de Franse expansie te stoppen. In Den Haag werd de 'Grote Alliantie' opgericht bestaande uit de Republiek, Engeland, de Duitse keizer en Pruisen met nog een aantal Duitse vorstendommen. Het doel hiervan was de Bourbons te dwingen de Spaanse landen af te staan aan de Oostenrijkse Habsburgers.

Willem III had dus besloten een zeemacht met ongeveer 5000 man troepen waaronder 3000 van de net opgerichte regimenten mariniers een landing te doen op de kusten van Spanje en een belangrijke vesting daar te veroveren¹⁰⁰. In maart 1702 zou geallieerde vloot uitzeilen,

⁹⁹ De Jonge, *Geschiedenis* Dl.3, 567.

¹⁰⁰ *ibidem*,568.

maar men ontving het bericht dat Willem III een ongelukkige val van zijn paard niet had overleefd. Het dient waarschijnlijk niet te worden benadrukt dat dit enige verslagenheid en vertraging bij de geallieerden met zich meebracht. Ook zou deze gebeurtenis een (negatieve) invloed hebben op de verhouding tussen de geallieerden aangezien hun samenbindende monarch er niet meer was en ze dus geen gemeenschappelijk kroon meer hadden. De Jonge meldt dat hoewel dezelfde eenstemmigheid der geallieerden nog enkele jaren gecontinueerd worden, het toch naar mate de tijd vorderde, de band tussen de geallieerde mogendheden lossier werd¹⁰¹ en zelfs in 1713 tot een breuk leidde.

De opvolgster van koning Willem III, koningin Anna, hernieuwde het 1689 verdrag met de Republiek. Het duurde even om te kijken of Groot-Brittannië ook nu zich aan de vroeger aangegane verbintenissen zou houden en luitenant-admiraal Van Almonde werd aangesteld om samen met de Engelse hoofdofficieren de plannen van Willem III een vervolg te geven. Willem III had Van Almonde eerder al verzocht om eens na te denken over het volgende jaar. Voordat Van Almonde zijn rapport aan de koning bracht, besloot hij eerst met Rooke te overleggen aangezien hij met het opperbevel belast was¹⁰². Dit zou moeten duiden dat er toch een bepaalde eerbied voor elkaar was. De geallieerde vloot was dat jaar bestemd voor de Middellandse Zee en het Nederlandse eskader stond onder leiding van de luitenant-admiraals Van Almonde en Callenburgh, de viceadmiraals Van der Goes en Pieterse, de schout-bij-nacht Van Wassenaer en de meegenomen regimenten mariniers stonden onder leiding van generaal-majoor Baron de Sparre¹⁰³.

Het Nederlandse smaldeel kwam bij Spithead, maar moest ruim een maand op de Engelsen wachten. Dit beloofde niet veel goeds aangezien het gunstige jaargetijde om uit te zeilen al enige tijd voorbij liep, maar ook omdat het de vijanden tijd gaf zich goed te verdedigen. De vloot ging uiteindelijk met vijftig schepen, fregatten, jachten, branders, bombardeergaljoten en hospitaalschepen onder zeil naar de Middellandse Zee. Overeenkomstig de bevelen van de koningin zeilden ze naar Cadiz om de stad aan te vallen en waar mogelijk te veroveren. In de maand augustus kwamen ze voor Cadiz en meteen

¹⁰¹ ibidem, 571.

¹⁰² Schelven, *Philips*, 152-153.

¹⁰³ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 579.

ontstonden er belangrijke beraadslagingen over het welslagen van een eventuele aanval op deze stad. Cadiz was namelijk de afgelopen maanden versterkt en er zaten vier of vijf duizend man krijgsvolk en ruiters in verdedigd door Franse galeien en oorlogsschepen te water. Uiteindelijk besloten de geallieerden de stad toch aan te vallen vanwege de importantie voor het Oostenrijkse Huis, maar ook vanwege het vertrouwen dat de Spaanse lokale bevolking zich zou scharen achter de geallieerde missie en zich zou keren tegen hun nieuwe, Francofiele koning¹⁰⁴. De aanval werd aangevangen en onder leiding van de Hertog van Ormonde en generaal-majoor De Sparre werden de landingstroepen aan de Spaanse kust gezet. Na weinig verzet leek het raadzaam direct tegen de vijand op te rukken, maar de Hertog van Ormonde bleef - tot grote ergernis van Van Almonde en andere officieren – op de plek staan en verroerde vijf dagen lang geen vin.

Ondanks de formele Britse superioriteit in de samenwerking ging tijdens de operaties het initiatief meestal van Van Almonde uit aangezien Rooke niet in staat was het bevel te voeren en leiding aan de aanval te geven. De viceadmiraal Hopson nam toen het bevel over, maar was lager in rang dan Van Almonde. De laatste schikte zich hierin omdat Rooke formeel nog steeds het opperbevel had, maar feitelijk had een Engelse officier met een lagere rang dan de Staatse bevelhebber het oppercommando¹⁰⁵.

Toch veroverde de landingsmacht de plaats Puerto de St. Marie zonder slag of stoot, maar bleven ook hier weer zonder iets significant te doen behalve het plunderen en vernielen van vele Katholieke heiligdommen waarvan zij zich een aanzienlijke buit toe-eigenden tot grote verontwaardiging van alle rechtschapen land- en zeeofficieren, maar nog erger, de Spaanse bevolking begon zich hierdoor tegen de geallieerden te keren¹⁰⁶. Met name Van Almonde was hier niet over te spreken, hij vermeldde in een brief dat men 'seer godloos omtrent Cadiz hadde te werk gegaan, dat ons seer hatelijck overal sal maken¹⁰⁷'. Het waren namelijk in hoofdzaak Engelse officieren die zich tot dit soort zaken verlaagden (ook De Sparre beklagde zich hierover, maar daarbij was hij ontstemd over de wijze waarop Rooke tekort was geschoten. Hij

¹⁰⁴ ibidem, 580-581.

¹⁰⁵ Schelven, *Philips*, 160.

¹⁰⁶ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 582.

¹⁰⁷ Schelven, *Philips*, 164.

bleek namelijk zeer goed in het vinden van uitvluchten als er een beroep om hem werd gedaan. Dit zou trouwens een terugkerend fenomeen zijn: de vrees van Rooke om actief te zijn en de doortastendheid van Van Almonde tegenover de besluiteloosheid van zijn Engelse collega¹⁰⁸). Wederom na lang op zich te laten wachten van de kant van Ormonde, besloten de geallieerden nu eindelijk Cadiz aan te vallen waarvoor zestien lineschepen, fregatten, branders en bombardeerschepen onder de leiding van de schouten-bij-nacht Fairbonne en Van Wassenaer en 2400 man krijgsvolk onder De Sparre werden geselecteerd. Het archief van de Staten-Generaal berichtte over het dralen en de misstanden van de kant der Engelsen (waarschijnlijk van de hand van Van Almonde). Op 6 september 1702 staat er:

‘Den 25’. door dien eenige Engelse transportschepen wat verre van ’t land lagen, wierd bij den hertogh van Ormont de land uijtgesteld tot ’s anderendaags.

Den 26’. Sijnde een overlandige [?] waren de kleine vaartuijgen met de soldaten al vroeg met den dagh digt onder ’t land, maar de generaals van de landmilitie wagteden soo lange met deselfe aan land te brengen, tot dat de zee-wind quam, en sijnde.....Ik en kan niet verswijgen hoe seer verdrietig het is datmen geen meer voortvarentheid om de schikkingen en verrigtingen van de armee te lande gewaar wert, in sonderheid in een saisoen dat alrede dus wiert is geavanceerd; want in plaatse van den voorhebbende dienst met alle vigeur en goede ordre voort te setten, heeft men gisteren nogh tot Porte St. Marie gecontinueerd met plunderen, sendende de generaals al wat haar gading maar is en soo veel als se kunnen naa boord, en laten de rest pilleren door de soldaten, welke onordentlikheden sekerlik de Spanjarts meer moeten afschrikken als induceren om haar te verclaren voor ’t Huijs van Oostenrijk¹⁰⁹.

De aanval werd dus ingezet tegen Cadiz, maar de geallieerden ondervonden een dusdanige tegenstand vanuit de forten en vijandelijke troepen op een terrein dat zo moerassig was dat de batterijen wegzakten en de geallieerden de aanval moesten staken. Hierop werd in een gemeenschappelijke krijgsraad van land- en zeeofficieren besloten het beleg op te breken, de magazijnen te vernielen en het krijgsvolk weer in te schepen. Van Almonde noemde deze

¹⁰⁸ ibidem.

¹⁰⁹ NA, Staten-Generaal, inv. nr. 5719, 6 september 1702.

onderneming 'de ongelukkige'¹¹⁰ vanwege het feit dat dit anders een zeer belangrijke overwinning voor het Oostenrijke Huis zou zijn geweest, maar uiterst voordelig uitpakte voor de Franse Bourbons terwijl het lokale volk zich, door de verregaande plunderingen, zich meer op de hand van de laatste bevond. Tevens had een verovering van Cadiz de Spaanse transatlantische handel afgesneden kunnen worden en de geallieerden een permanente basis kunnen geven voor operaties in de Middellandse Zee¹¹¹. Volgens De Jonge moet de verantwoordelijkheid voor deze nederlaag primair gezocht worden bij de opperbevelhebber van de landingstroepen, de Britse hertog van Ormonde, die door zijn dralen en besluiteloosheid en kwalijk handhaven van de krijgstucht de onderneming deed mislukken. Bovendien, schijnt het zo te zijn, dat de Britten, vanuit handelsbelang, niet alle middelen deden aanwenden om de stad te bombarderen¹¹². De vraag rees of de geallieerden een tweede poging zouden wagen om Cadiz te veroveren. Dit voorstel door Ormonde geponeerd, werd echter unaniem verworpen. Andere voorstellen om bijvoorbeeld Vigos aan te doen werden ook afgeschoten en men besloot terug naar St. Helena terug te keren om nadere orders te ontvangen. Op 1 oktober 1702 verliet de geallieerde vloot de rede van Cadiz om naar St. Vincent op te zeilen, maar door zware wind en stormen was de vloot niet in staat veel progressie te boeken. Terstond kregen de geallieerden echter bericht van een zeker Engelse kapitein Hardy dat de verwachte Spaanse West-Indische vloot met een Frans eskader onder leiding van de admiraal Château-Renault in Vigos was aangekomen. Een krijgsraad werd belegd en de vraag werd voorgelegd of het verstandig was om Vigos aan te doen alvorens de terugtocht naar Engeland te ondernemen. Admiraal Rooke en andere officieren maakten bezwaar hiertegen vooral vanwege het verlopen van het gunstige jaargetijde, maar Van Almonde beweerde al in Vigos te zijn geweest en bewees in de krijgsraad de kans van slagen van deze onderneming¹¹³ (en blijkt dus toch wel een soort respect af te dwingen). Het voorstel werd aangenomen en terstond zeilden de geallieerden naar Vigos. Het was dan ook vooral door toedoen van Van Almonde dat de geallieerden hierheen koers zetten¹¹⁴. Deze plaats werd na één dag bereikt en men liet

¹¹⁰ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 585.

¹¹¹ Rodger, *The command*, 166.

¹¹² De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 585-586.

¹¹³ *ibidem*, 587-588.

¹¹⁴ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 369.

fregatten uitzeylen om de gesteldheid van de Spaanse en Franse vloot te analyseren. Kapitein Van Aerssen van Sommelsdijck was bij deze slag aanwezig en schrijft er iets over in zijn scheepsjournalen op 22 oktober 1702:

‘...hadden de eijlanden van Bajonne OZO en ZOto van ons van gissing 3 ½ mijl, liepen wat nader na de Wal cregen t land in t gesigt quamen smiddags tussen Vigos en Bun Cas: ten anker diep 14 vaam, de generaal krijgsraat gehouden ons Admir: deed zijn om de chaloupen en boots aan btte [?] hebben, daar gingen 35 landsoldaten mede na de Admir: toe, vermoedende dat t volk weer soude landen. NWT Wind wijnig coelte, savonds onse soldaten weer aan gecomen....^{115,}

Ook commandeur Meurs was bij deze actie en schreef:

“des morgens d’wint N:O: dikwees [dikwijks] int laaste vande wagt claarden op sagen de Eijlanden van Bajonnen int ZW, hielde na het gat van Vigos, daer wij savonts met de geheele vloot ten anker quamen sagen eenige Fransse oorlogschepen & Spaense galjoenen, des adm.l hielt krijgsraet.^{116,}

Ze zagen de Spaanse galjoenen en de Franse lineschepen, gedeeltelijk onttakeld en ontdaan van hun raas en stengen, achter in de baai zien liggen¹¹⁷. Een gemeenschappelijke krijgsraad werd hierna bijeengeroepen en men overwoog op welke manier ze de vijand zouden aanvallen. De Fransen en Spanjaarden hadden zich verschanst achter een fort waardoor het onmogelijk was met de hele vloot aan te vallen. Hierop werd besloten een eskader van vijftien Engelse en tien Nederlandse oorlogsschepen samen te stellen die met de branders de aanval zouden uitvoeren gesteund door fregatten en bombardeerschepen en andere oorlogsschepen die hun zouden volgen. Tevens zouden de regimenten mariniers bij het fort aan land worden gezet om daarvandaan het fort te veroveren. De baai, waarvan de ingang vrij nauw was, was goed verdedigd. De Fransen en Spanjaarden hadden meerdere batterijen opgericht en tussen de verdedigingswerken had de Franse viceadmiraal een vlot vervaardigd van masten en stengen

¹¹⁵ NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr.8, Copie-Orders voor den kapitein F. van Aerssen van Sommelsdijck als bevelhebber van 's Lands schepen De Anna en Groningen, 22 oktober 1702.

¹¹⁶ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1111, Meurs 22 oktober 1702.

¹¹⁷ Schelven, *Philips*, 164.

van zijn schepen¹¹⁸ dat bijzonder goed over de breedte van het water was vastgemaakt om zo de geallieerden te verhinderen de baai te betreden. Daarachter lagen Spaanse en Franse oorlogsschepen in een halve maan formatie om de geallieerden te beschieten terwijl daarnaast de lokale militie opgedragen was de landing van de geallieerden tegen te gaan. Château-Renault had zich bijzonder goed voorbereid wanneer men kijkt naar de onvoorziene gebeurtenis en het zich bevinden in een vreemd land. De uitvoering was alleen minder succesvol gezien het feit dat de lokale militie en zijn volk geringe inzet toonden en de geallieerde aanval bijzonder fier was. De Fransen en Spanjaarden schoten te kort en binnen enkele uren hadden de geallieerden een luisterrijke zege behaald. Deze overwinning had ook indruk gemaakt op een aantal Europese prinses¹¹⁹. De koningin van Portugal schaarde zich hierna aan de zijde der geallieerden terwijl ze daarvoor voor de Franse zaak koos.

De aanval zag er als volgt uit: 's morgens werden de transportschepen met het krijgsvolk zonder enige tegenstand op het land gezet. Het eskader dat bestemd was voor de aanval bestond uit vijf Engelse schepen onder bevel van viceadmiraal Hopson en drie Nederlandse schepen onder bevel van viceadmiraal Van der Goes. Het eskader ging onder zeil en probeerde het vlot te doorbreken om een doorgang te forceren waarop de vijand hevig op hen begon te schieten. Ze waren onderwijl bijzonder goed in staat de batterijen op het land te beschieten waardoor de manschappen die moesten verlaten. Ze waren in staat het vlot kapot te kappen en een doorgang te forceren. De vijand stak hierop het schip van Château-Renault samen met enkele andere schepen in brand. Het gevaar was hiermee niet geweken, want viceadmiraal Hopson kreeg de brander aan zijn zijde die zijn schip in brand zette, maar Hopson was in staat de brand te controleren en bluste de opstijgende vlammen¹²⁰ waarop het eskader hun missie vervolgden. Commandeur Meurs vertelt op 23 oktober 1702 het volgende:

'...des morgens liepen opt seijn vanden adm.l eenige scheepen wat meer na binnen ontrent 2 uur inde agtermiddag geschiede de attaque, & wiert sterk gecanonneert zo vande wal als

¹¹⁸ Asaert, *Maritieme geschiedenis*, 369.

¹¹⁹ Hattendorf, *England in the war*, 107.

¹²⁰ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 593.

vande scheepen, sprongen eenige scheepen vande vijant inde lugt & rest veroverd bestaende in 15 oorlogsschepen, en 19 galjoens...^{121,}

De landingstroepen, intussen, vielen het fort aan waardoor de aanwezige vijandige troepen geen weerstand konden bieden en moesten vluchten. De mariniers veroverden zonder veel moeite de batterij en sloten de Fransen en Spanjaarden in het fort op. Ze veroverden hierop de rijke uitgeladen buiten van de Spaanse zilvervloot. Voor de geallieerden was er op dit moment niets meer te vrezen en de veilige aftocht was verzekerd. Vooral de verwarring en verslagenheid van de vijand was de belangrijkste oorzaak voor het welslagen van deze onderneming. Ze hadden nauwelijks verweer geboden voor het behoud van de Franse schepen noch voor de bescherming van de Spaanse schepen. Een aantal Franse schepen werd in brand gestoken of opgeblazen en op deze manier ging het hele Franse eskader en de Spaanse koopvaardij schepen verloren. Het admiraalsschip ging verloren met vijf oorlogsschepen, adviesjachten, branders en galjoenen. Acht Franse oorlogsschepen werden door de geallieerden genomen waarvan er vier of vijf vernield werden¹²². Van Aerssen van Sommelsdijck heeft tevens de aanval beschreven in zijn scheepsjournalen op 23 oktober 1702, we zullen zien dat de boven- en onderstaande overeenkomt met de daadwerkelijke beschrijving:

‘...De Admiraal gepassjaart lagen met de marszijls los, om na binnen te zijlen, om de fransse aan te doen, smiddags de wind fariabel buijig weer: de ViceAdmir Van der Goes, en ViceAdmir van de Engelse rode vlag gingen met nog eenige schepen onder zijl waren 8 int getal, de fransse Admir stak zijn schip in de brand, en nog meer andere, wij gingen neffens de ViceAdmir: Pietersz ook henen, maar de wind variabel waren lang besig met laveren eer wij daar quamen, gingen bij de Admir Callenb ten anker, waren met ons 25 zijlen daar toe gecommandeert om die schepen aan te doen, maar t jaggen nus [?], dat sij t met haar 8 schepen hebben afgemaakt, waar van 3 hollandsz en 5 engelsse waren...^{123,}

¹²¹ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1111, Meurs, 23 oktober 1702.

¹²² De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 594.

¹²³ NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr.8, Copie-Orders voor den kapitein F. van Aerssen van Sommelsdijck als bevelhebber van 's Lands schepen De Anna en Groningen, 23 oktober 1702.

Binnen anderhalf uur werd er door geallieerde eskader bestaande uit maar acht oorlogsschepen met een zeer gering verlies de zege behaald hetgeen voor de Fransen een desastreuze ramp was, niet alleen door het verlies van schepen, maar ook door de genomen schatten van de zilvervloot. Enige dagen werden uitgeteld om de schepen weer gereed te maken en het zilver en andere buitgemaakte koopwaren in te laden waarop men op 31 oktober 1702 huiswaarts zeilde zonder een nieuwe ontmoeting met de Fransen te hebben.

De oorlog tegen de Fransen kende veel meer slagen dan alleen de twee die hierboven beschreven zijn. We hebben al gezien dat de geallieerden erin slaagden de Fransen in ieder geval in de Noordzee en het Kanaal te controleren en zelfs binnen hun havens op te sluiten. Ook de vereniging van de Toulon vloot met de Brest vloot is voorkomen door effectief optreden van de geallieerden. Uiteindelijk kan men stellen dat de geallieerden inderdaad de oorlog tegen de Fransen gewonnen hadden. Ze veroverden steeds meer plaatsen op de Spaanse kust die zich daarop achter de geallieerden en het Oostenrijkse Huis schaarden. Gibraltar werd veroverd in 1704 door een geallieerde aanval (dit is nog steeds Engels, hoewel het ook deels Nederlands had moeten zijn), vervolgens werden Alicante, Barcelona en Minorca veroverd en zelfs Toulon werd in 1707 vanuit land en zee belegerd. De Franse vloot kwam niet of nauwelijks meer in de Noordzee/ Kanaal en in de Middellandse Zee. In dat opzicht kan men stellen dat de geallieerden inderdaad de oorlog tegen de Fransen hebben gewonnen. In 1713 werd de Vrede van Utrecht getekend en daarmee kwam de Republiek er vrij slecht af terwijl de Groot-Brittannië de grote winnaar was. Dit werd opgevat als verraad door de Republiek aangezien Groot-Brittannië in het geheim al met Frankrijk over vrede aan het onderhandelen was geweest. Groot-Brittannië mocht Gibraltar behouden en kreeg een aantal andere Franse en Spaanse gebieden, Philips van Anjou bleef koning van Spanje, maar werd uit de lijn van Franse troonopvolging geschrapt zodat er geen personele unie tussen Frankrijk en Spanje kwam. De Oostenrijkers kregen de Zuidelijk Nederlanden terwijl de Republiek alleen Venlo kreeg toebedeeld. Tevens kregen de Engelsen de

*asiento*¹²⁴ waardoor de Republiek een economische klap werd toebedeeld wat betreft de internationale handel.

Slot

Resumerend, hoe verliep de Engels-Nederlandse samenwerking op het gebied van de oorlog tegen de Franse Kroon, de anti-kaapvaart acties en antipiraterij? We zullen dit beschouwen op de eerder beschreven vijf punten van samenwerking: a. het welslagen van geallieerde ondernemingen, b. (strikte) handhaving van het overeengekomen verdrag en de daaruit voortvloeiende ratio van (oorlogs)schepen, c. convergerende visies omtrent oorlog en handelen, d. visie ten opzichte van elkaar en e. relaties tussen de specifieke commandanten. We kunnen over het welslagen van de missies zeggen dat de operaties die we beschreven hebben geen onverdeeld succes waren. Sterker nog, het begin van de geallieerde samenwerking begon uiterst moeizaam na het (bewust?) verzaken van de kant van de Engelsen. De verschillende anti-kaapvaart acties waren ook geen onverdeeld succes, maar het lukten de geallieerden wel de kapers in ieder geval binnen de havens te houden. De slag bij Cadiz in 1702 was mislukt door wederom het verzaken van de kant van Engelsen, maar deze mislukking kon toevalligerwijs snel worden verbeterd door de geallieerde verovering van zilvervloot in Vigos. Overigens was het niet zo dat de Nederlanders altijd van hun plicht kweten zoals we hebben gezien bij controleur-generaal Meesters. Als men kijkt naar het overeengekomen verdrag dan blijkt dat er vaak werd afgeweken van de verhouding schepen, maar tijdens de slag bij Cadiz/ Vigos hanteerde men wel het overeengekomen verdrag. Hoewel de Britse bevelhebbers de superioriteit hadden, werd hier in praktijk af en toe van afgeweken zoals we hebben gezien bij de initiatieven van Van Almonde en het respect die hij klaarblijkelijk afdwong. Daarnaast kwam nog wel eens voor dat met name Van Almonde niet wilde dienen onder een lagere Britse bevelhebber wanneer de situatie onverwacht veranderde. Hieruit moet blijken dat de hiërarchie nog altijd een gevoelig punt was bij de Nederlanders. Het behoud van 'full command' onderschrijft dit vanwege het feit dat de Nederlanders, wanneer nodig, hun eigen pad konden trekken los van de geallieerde

¹²⁴ Het *asiento* was een Spaans voorrecht gegeven aan bepaalde handelaren om aan Spanje een aantal slaven verkopen.

samenwerking. Ook het verschil in visie werd duidelijk doordat de Nederlanders zich stoorden aan het wanstaltige gedrag van de Engelsen bij zowel de Franse kustplaatsen als bij Cadiz. Toch hadden de geallieerden wel enige respect voor elkaar en bleven de fricties beperkt.

Hoofdstuk vier: bescherming van het Kanaal en de Noordzee

Dit hoofdstuk zal, zoals de titel al doet vermoeden, gaan over de bescherming van de Noordzee, het Kanaal en de Ierse Zee. Omdat de Engelsen in het begin van de Negenjarige Oorlog constant rekening dienden te houden met een Franse invasie op Engeland om Jacobus II ter herstellen op de troon werd hiervoor een Noordzee/ Kanaal eskader uitgerust. Temeer omdat de geallieerden niet konden verhinderen dat de Franse vloot uit Toulon zich verenigde met de Franse vloot uit Brest. De Franse vloot was nu even sterk, zo niet sterker, dan de geallieerde vloot. De slag bij Bantry Bay in 1689 waarbij de Fransen een tactische overwinning behaalden omzodoende de net afgezette koning Jacobus II zijn troon terug te geven en hem geallieerden opnieuw te voorzien van materieel. De Willem-Jacobus oorlogen in Ierland zullen in dit onderzoek buiten beschouwing worden gelaten omdat bij de slag bij Bantry Bay bijvoorbeeld geen Nederlanders betrokken waren en omdat de Ierse oorlogen voornamelijk op het land plaatsvonden. Bij andere van deze slagen deden de Nederlanders wel mee, maar worden ook buiten beschouwing gelaten aangezien het hier volstaat de importantie te benadrukken van het vrijhouden van het Kanaal, Noordzee en Ierse Zee van Franse schepen opdat de pro-Jacobus opstand in Ierland niet ondersteund kon worden en de Fransen geen directe landing op de Britse eilanden konden realiseren. Zeker, na de verloren zeeslag bij Bevesier in 1690 werd men in Engeland bijzonder ongerust aangezien de gecombineerde vlootmacht zeer zwaar werd toegenomen (voornamelijk het Nederlandse deel) door de Fransen en de Fransen tijdelijk het Kanaal in bezit hadden.

We zullen doorgaan met het beschrijven van de Engels-Nederlandse samenwerking met betrekking tot het beschermen van het Kanaal en de Noordzee. Waarom het Kanaal en de Noordzee? Ten eerste, omdat het Kanaal en de Noordzee zeegebieden waren waar beide mogelijkheden aan grensden, maar ten tweede was de Noordzee ook belangrijk voor de Fransen vanwege de vele rijk beladen geallieerde handelsschepen die door het Kanaal en de Noordzee heen moesten op weg naar huis. Niet alleen probeerden de Fransen deze schepen uit zee te veroveren, maar voerden zelfs acties binnen riviermondingen en plunderden dorpen en

boerderijen¹²⁵. Dit gold overigens ook omgekeerd: Frankrijk had te maken met twee mislukte oogsten in respectievelijk 1693 en 1694 waardoor ze genoodzaakt waren koren te halen uit de gebieden rond de Oostzee. Deze Franse handelsschepen moesten uiteraard door hetzelfde zeegebied als de geallieerde handelsschepen en waren dus de moeite waard om te onderscheppen.

We zullen deze kruisacties in het Kanaal, de Noordzee en de Ierse Zee eens dieper bekijken. De Jonge beschrijft een geallieerde kruisactie in 1691. In dit jaar werd namelijk weer een geallieerd eskader uitgerust onder de Britse admiraal Russell en viceadmiraal Van Almonde voor de Staatse schepen. De vloot zou bedoeld zijn om te kruisen op de Noordzee, Ierse Zee en Golf van Biskaje om zodoende de Franse vloot op te sporen en aan te tasten. Er werd besloten het Kanaal op te laveren en men ontving het bericht dat de Franse vloot van ongeveer 120 schepen waaronder 80(!) oorlogsschepen in zee lag en nabij Ouessant gezien was. De geallieerden achtten het de grootste importantie om direct naar de mond van het Kanaal te zeilen om zodoende de Franse vloot daar aan te vallen, te verdrijven uit die wateren en daardoor de rijke Engels-Nederlandse koopvaardijvloot veilig binnen te brengen te Kinsale in Ierland. Deze koopvaardijvloot werd inderdaad veilig binnengebracht, maar is verder niet meer relevant voor dit hoofdstuk. We zullen de reis vervolgen waarbij de vloot zonder vertoeven direct naar Ouessant terugkeerde om de Franse vloot op te sporen¹²⁶. De vijand werd bij Brest niet gevonden, maar ze veroverden daar wel zes Franse koopvaarders. De geallieerden zochten verder ten westen, maar weer werd de Franse vloot niet gezien en men dacht dat de Franse admiraal Tourville orders had gekregen om een gevecht te mijden. Dit bleek inderdaad zo te zijn en er werd nog enige tijd doorgekruist toen men hoorde dat de Franse vloot Brest binnengevallen was. Omdat de kans klein was dat die vloot nog zou uitvaren en een actie tegen Brest waarschijnlijk geen vrucht zou afwerpen, besloot men naar Torbay terug te keren om de vloot te voorzien van behoeften. De vloot werd in twee eskaders verdeeld waarvan er één bestond uit veertien Britse en tien Nederlandse schepen onder bevel van de Britse viceadmiraal Delaval en schout-bij-nacht Geleyn Evertsen voor de Staatse schepen die bestemd zou zijn om

¹²⁵ Korteweg, *Kaperbloed*, 168.

¹²⁶ De Jonge, *Geschiedenis.Dl.3*, 259.

te kruisen op de kusten van Ierland om aldaar de Franse bewegingen gade te slaan en eventueel zoveel mogelijk schade toe te brengen. Het eskader bleef lange tijd op de kusten van Ierland kruisen, maar weer zonder enige belangrijke voorvallen¹²⁷. Het is misschien interessant om een paar citaten uit de archieven te bekijken die betrekking hebben op te kruisen van de geallieerden. Op 1 augustus 1704 wordt door kapitein Van Brakel in het archief van raadspensionaris Heinsius het volgende vermeld:

‘Titel: Actum int s lants schip Wassenaar leggende te drijven op Schoonevelt den 1^e Aug: 1704.’

‘...verder resolveerden dat gesamentlijk soude seijlen tot voor Zeelandt, gelijk wij dan ook den 29^e Julij gesamentlijk uijt Duins ben gezeijlt, te weeten den Engelsen schout bij nagt met 6 scheepen, ende wij met 5. ende snaauw van Commandeur vander gon.....maer cort daer aen, wierden tussen duijnkerken en oostenden 11 zeijlen gewaer, die langs de wal om de noord oost ten noorden liepen, naer wij van stengh sien conden, aen haer zeijlen leekender wel 9 uijt duijnkercken te sijn gecomen, en 2 uijt oostenden, den engelsen schout bij nagt deet dadelijk seijn voor 2 van sijn scheepen, om daer op te jagen, de welcke wat van ons aff sijnde, bij de wint draaijde en dee 3 schooten, waer op wij met het geheele gecombineerde Esquater Jagt maakte, en al bij setten, wat goet doen con, savonts ten 6 uiren sinde dat de vreemde scheepen, niet opquamen maer ons nogh uijt liepen, deet den Engelsen Schout bij nagt seijn voor sijn scheepen uijt jagen te scheijden, vermits ook den avont op handen quam, sagen doen dat de vreemde scheepen, om de noord, noord, oost liepen en so veel van stengh sien conde wasser maer een schip of 3 bij, dat wat leeck, de rest leeken heele cleijne vaertuijgen of caperties....’

C. van Brakel¹²⁸,

Dit bovenstaande citaat laat duidelijk zien dat ook op het gebied van het kruisen beide mogendheden samenwerkten. In tegenstelling tot vele andere kruisacties werd deze wel geallieerd uitgevoerd. Tevens wordt hier duidelijk dat de Engelse schout-bij-nacht het commando over het geallieerde eskader had dat bestond uit 6 Engelse oorlogsschepen en 5

¹²⁷ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 258-262.

¹²⁸ NA, Anthonie Heinsius, Raadspensionaris van Holland en West-Friesland, 1689-1720, inv. nr. 2136, 01-08-1704.

Nederlandse met een snauw (een klein adviesjacht) wat dus niet volgens de overeenkomst was.

In het archief van de familie Evertsen in het National Archief te Den Haag, staat in één van de stukken behorende tot Geleyn Evertsen het volgende met betrekking tot het kruisen. Het hele bevel zal in bijlage F staan, maar het kan als volgt kort samengevat worden: de viceadmiraal Mitchell kwam uit Engeland naar de Republiek uit naam van de Engelse koningin Anna om de Republiek te vragen enige schepen te zenden naar het eskader van admiraal Shovel dat voor de beveiliging van het Kanaal was bestemd. Dit werd goedgekeurd, maar alvorens het vervoegen bij de Engelse admiraal Shovel, moest eerst het Franse eskader onder De Pointis uit Duinkerken gecontroleerd worden¹²⁹. Dit is opmerkelijk, want waar Hattendorf hierboven nog had opgemerkt dat de Nederlanders dat juist een verkwisting van het geld vonden, opperden ze nu zelf om Duinkerken met hun eigen schepen te blokkeren. Wat hier tevens uitgehaald kan worden is dat de Engelsen dus wederom eerst een bepaalde toestemming uit de Republiek moesten krijgen wat betreft geallieerde operaties en het detacheren van Staatse schepen naar een geallieerd eskader. Waren de Engelsen dan alleen superieur op het tactische en operationele niveau, maar niet op strategisch niveau? Het lijkt erop dat dit grofweg klopt en dat dit strijdig is met hetgeen Warnsinck zei dat de Republiek volledig was uitgeschakeld bij de besprekingen die over het geallieerde optreden gingen¹³⁰. Ook de rol die John Churchill speelde na de dood van Willem III als een Britse onderkoning in de Republiek, niet omdat hij zoveel macht had in de Republiek, maar vanwege het feit alleen iemand met zo'n status een goede ambassadeur zou kunnen zijn om met de Republiek te onderhandelen over het gezamenlijk optreden, geeft de indruk dat de Republiek toch meer zelfbeschikking had dan Warnsinck beschrijft.

In de scheepsjournalen van kapitein Van Brakel in 1702 zien we nog eenzelfde verhandeling die wat te groot is om helemaal te plaatsen en zal daarom helemaal in bijlage G geplaatst worden. We zullen beknopt beschouwen wat hier gebeurde. Het vond plaats op 4 juli 1702 waar een 'hoecker' tussen kapitein Menstat, die de brandwacht had, en het eskader doorschoot. Er werd meteen met scherp geschoten, maar zonder vlag te tonen ging hij er tussenuit waarop de

¹²⁹ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.27, 15-08-1702.

¹³⁰ Warnsinck, *De vloot van den*, pp.93-94.

viceadmiraal het bevel gaf om erop te jagen. Ze joegen 's nachts verder met een paar schepen, maar het lijkt erop dat het betreffende schip verdwenen was. Ze waren nabij Oostende en zagen zes Franse galeien die daar vandaan kwamen en de hoeker van de nacht ervoor bij 'een seijltie uyt de West' waarvan zij dachten dat het een Franse kaper was, maar die toonde een 'prince vlagh' (een Staatse vlag) met een 'rooije geus' (een kleine vlag) en bleek een Zeeuwse kaper te zijn. Het zeiltje uit het westen schoot met scherp zowel lij- als loefwaarts, maar de Nederlanders begrepen niet wat dit te betekenen had. Ook dit 'seijltie' toonde een 'prince vlagh' en een 'rooije geus' en bleek ook een Zeeuwse kaper te zijn. De Franse galeien probeerden die kaper te pakken en schoten allerlei kogels over hem heen. De kaper kwam bij hun, maar kapitein Menstat had moeite om bij de vloot te blijven en werd door de Franse galeien afgesneden en raakte met hun in gevecht. Hierop liet viceadmiraal Evertsen 'een roode vlagh van sijn voorstengh waaijen, om ijder sijn best op de viandt af te gaen', maar ze werden door de stilte belet. De Franse galeien kwamen steeds dicht bij kapitein Menstat en lagen naar verloop van tijd bij hem aan boord. Ze hadden hem te pakken en probeerden hem mee te slepen naar Oostende. Omdat ze geen wind hadden konden ze niets anders doen dan per boot en sloep naar hun toe te roeien, maar 'dogh sij met de stilte roeijden met het schip wegh oft niets was en dat wanneer dat voor uijt waren, so roeijden sij voor ons alle over naer de wal, sonder dat int minste haer dat coste belette door de stilte...¹³¹,

Kapitein Menstat bleek veroverd te zijn en naar de kant te zijn getrokken. Gek genoeg werd er in de dagen erna niets meer over hem of zijn schip gezegd. Op 10 juli 1702 zagen zij vier schepen op hun afkomen wat Engelsen bleken te zijn en kwamen bij hun ten anker. Ze gingen met eb weer onder zeil met negen Hollandse en vier Engelse schepen. Op 13 juli 1702 waren de Engelsen onder zeil gegaan en naar hun toegekomen. De viceadmiraal seinde om anker te lichten en liet 'ons wimpel seijn waje' waarop hun kapitein naar zijn boord voer. Het gekke is dat de Britse commandeur dat ook doet. Ze raakten vervolgens met het hele eskader onder zeil en kwamen voor Oostende voor anker samen met het Britse eskader¹³². Zou de Britse commandeur orders hebben opgevolgd van de Nederlandse viceadmiraal? Dat zou toch een

¹³¹ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1111, Van Brakel, 4 juli 1702.

¹³² ibidem, 15 juli 1702.

vervelend precedent hebben geschept gezien de moeite die vele Nederlanders met de geallieerde bevelvoering hadden?! Hoe het precies zat, zullen we niet te weten komen, maar het is in ieder geval opmerkelijk aangezien de Nederlandse officieren vrijwel altijd naar de Engelse schepen toegingen voor krijgsraden of andere zaken. Wat ook opvalt in de bovenstaande archiefstukken is dat de Nederlanders op eigen houtje lijken te opereren. Hoewel er Engelsen in de buurt zeilen, nemen zij geen deel aan de kruisacties. Het kan inderdaad zo zijn dat ze ten tijde van de aanval op kapitein Menstat domweg afwezig waren, maar dan nog geeft het aan dat de Nederlanders ook wat betreft kruisacties soms alleen en zonder de hulp van hun bondgenoten opereerden. Ook de verhouding van negen Hollandse schepen en vier Engelse schepen die gezamenlijk onder zeil gingen, valt op. Er was al gezegd dat het ratio 5:3 kon worden gewijzigd als de situatie dat vereiste, maar dit is bijna een omgekeerde verhouding tussen de beide geleverde schepen.

Wanneer we kijken naar een daadwerkelijk treffen met Duinkerker kapers, zien we dat de Nederlanders ook hier vaak alleen optreden. De Jonge bericht over een Nederlands treffen met de Duinkerker Jan Bart in 1693 waar schout-bij-nacht Hidde de Vries, bevelhebber van het Nederlandse eskader, op werd gezet. Jan Bart bevond zich op dat moment met een aanzienlijk eskader in de Noordzee op het moment dat Frankrijk in 1693 een mislukte oogst kende. Jan Bart werd aangesteld om de Franse korenvloot uit de Oostzee veilig naar Frankrijk te konvooiëren. Koning Willem III gaf bevel om dit Noordzee eskader te verplaatsen van het gebied tussen de Maas en de Theems naar het gebied tussen Goedereede en Texel¹³³. Deze korenvloot, gekonvooierd door Deense en Zweedse oorlogsschepen, werd onderschept en onderzocht door de Nederlanders. De koopvaardijvloot werd ingesloten, maar opeens zagen zij daar negen of tien zeilen in welke men Jan Bart en zijn kompanen dacht te herkennen. Jan Bart had een minder sterk eskader dan de Nederlanders, maar desalniettemin besloot hij de Nederlanders aan te vallen en de korenvloot te bevrijden. We zullen het precieze gevecht niet helemaal beschrijven, maar Jan Bart, de ervaren en talentvolle kaper, zeilde direct op schout-bij-nacht Hidde de Vries af - die hem op zijn beurt de volle laag gaf - maar onbevreesd klampte Bart zijn schip tegen de zijne en enterde die. Er ontstond een bloedig gevecht op het schip van

¹³³ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 404.

de bevelhebber waarbij De Vries gewond raakte op drie plaatsen inclusief een schotwond in de borst en uiteindelijk neervelde. Het schip van de vlagofficier werd veroverd en De Vries werd meegenomen naar Duinkerken waar hij uiteindelijk stierf.

Ook later, in 1696, zou men wederom een treffen met Jan Bart hebben. De Duinkerkers waren weer actief in de Noordzee en een eskader werd onder andere bestemd om Bart tegen te gaan. Lodewijk XIV, na de verijdelde invasie in dit jaar, wilde toch een deel van die schepen te bestemmen voor kaapvaart in de Noordzee. Bart werd erop uitgestuurd om de Nederlandse koopvaardijvloot uit de Oostzee en Noorwegen te onderscheppen. Commandeur Bucking(die in 1693 ook onder De Vries tegen Bart gevochten had) had het bevel over het Nederlandse eskader tegen de Duinkerker kapers. Het zou weer uitmonden in een treffen met beide eskaders waarbij het Bart weer lukte om aan boord van de Nederlandse vlagofficier te komen en de Nederlandse bevelhebber uiteindelijk aan zijn verwondingen overleed. Bart ging door met het veroveren van de koopvaardijvloot, maar zag een andere oorlogsvloot in de verte opdoemen onder het bevel van kapitein Manart¹³⁴. Bart besloot onmiddellijk de actie te staken en het hazenpad te nemen terug naar Duinkerken aangezien zijn eskader te zwak was om ook dit nieuwe eskader te bevechten. Manart probeerde Bart nog te achtervolgen, maar wederom waren de Franse kapers te snel voor de Nederlandse oorlogsbodems.

In 1697 kwam het weer tot een treffen met Franse kapers en een Nederlands eskader. De Franse kapers, onder leiding van Duguaytrouin, uit Brest en St. Malo vielen een Nederlands eskader - Van Wassenaer als bevelhebber - met koopvaardij schepen aan. Weer probeerde de Franse kapers aan boord te komen van de Nederlandse bevelhebber. Dit lukte de eerste keer niet, maar de tweede keer werd Van Wassenaer door drie schepen omsingeld en aangevallen. Van Wassenaer werd uiteindelijk na een hevig gevecht in zijn borst en in zijn zijde geraakt en overleed¹³⁵. De Fransen veroverden vervolgens het schip en brachten met veel pijn en moeite twee Nederlandse oorlogsschepen, zes koopvaarders naar Bretagne en één Nederlands oorlogsschip met zes andere koopvaarders naar Nantes.

Niet alle treffen met Franse kapers werden overigens verloren zoals ook andere acties

¹³⁴ ibidem, 503.

bewijzen, maar het is belangrijk om te laten zien dat veel van deze acties door de Nederlanders op eigen houtje uitgevoerd werden en dat de Engelsen hier niet bij aan te pas kwamen. Samenwerking betekende dus niet altijd een gecombineerd optreden.

We gaan door met een ander onderdeel van de bescherming van het Kanaal, Noordzee en Ierse Zee, namelijk het voorkomen van een Franse landing op de Ierse of Engelse kust om zodoende Jacobus II weer in het zadel te helpen. De Franse koning Lodewijk XIV had al eerder een poging gewaagd om middels een invasiemacht Jacobus II te herstellen wat uiteindelijk culmineerde in de Slag bij Barfleur/ La Houguein 1692 die hij glansrijk verloor. In 1696 zou Lodewijk XIV echter een tweede en laatste poging wagen om dit tot stand te brengen. Men ontving namelijk in de eerste dagen van het jaar 1696 in Zeeland berichten over een aanzienlijk zeemacht in Duinkerken dat uitgerust werd¹³⁶ om, naar het leek, het eiland Walcheren aan te doen in het bijzonder de stad Vlissingen. Hierop begon de Zeeuwse admiraliteit voorbereidingen te treffen. Er werden verkenners uitgestuurd om de bewegingen van de vijand in de gaten te houden. De uitrusting in Duinkerken verliep echter zo geheim en zo traag dat men begon te twifelen of die vloot überhaupt dat jaar nog zou gaan uitzeilen. Het plan bleek inderdaad om niet alleen met een zeemacht, maar ook met een groot landingsleger de Republiek aan te vallen. Koning Willem III werd direct in Engeland op de hoogte gesteld evenals de Staten-Generaal in Den Haag. Zeeland stelde alles op alles om hun verdediging desnoods zelf op orde te krijgen, maar Holland, toen het de tijdingen vernam, zat ook niet stil en werden ook daar maatregelen genomen zoals het versterken van Hellevoetsluis waar de voornaamste magazijnen lagen¹³⁷. Er werd goedgekeurd een eskader op te richten tot bescherming van de Republiek's zeegaten en kusten. De meeste oorlogsschepen lagen echter niet opgetakeld in de havens en dokken waardoor ze niets anders konden doen dan konvooiers hiervoor te bestemmen. Dan kreeg men onverwacht bericht dat de uitrustingen in Duinkerken niet tegen de Republiek, maar tegen Groot-Brittannië gericht waren.

Ondanks dat Lodewijk XIV en Jacobus II de jaren hiervoor geen pogingen gewaagd meer hadden om een landing te realiseren omdat de geallieerden heer en meester van de zee waren,

¹³⁵ ibidem, 523.

¹³⁶ ibidem, 467.

¹³⁷ ibidem, 469.

dacht hij in 1696 wel een kans te hebben. De vrouw van Willem III was namelijk gestorven en hij dacht daardoor een redelijke kans te hebben dat vele Britten weer voor Jacobus zouden kiezen in plaats van Willem III. Lodewijk XIV gaf dus het bevel om opnieuw een onderneming te wagen en koos daarvoor de steden Duinkerken en Calais. In de eerste stad woonde Jan Bart en lagen vele oorlogsschepen, terwijl de laatste stad recht tegenover de Engelse kust lag en een uitmuntende haven bezat voor transportschepen¹³⁸. Lodewijk XIV dacht hiermee ook de druk van de Middellandse Zee af te halen. Zijn opzet had succes aangezien Russell uit de Middellandse Zee werd teruggeroepen om steun te verlenen in het noorden¹³⁹. Ongeveer 300 transportschepen en 20.000 man troepen verplaatsten zich onopgemerkt naar de betreffende plaatsen. Om het doel hiervan te verduisteren, hadden ze expres laten doorschemeren dat de landing op Holland of Zeeland zou plaatsvinden of zelfs Oostende. De geallieerden hadden geen enkel idee dat de landing op Engeland zou plaatsvinden ondanks alle voorbereidingen die Jacobus II in Engeland trof met ongeveer veertig lieden die Willem III uit de weg wilden ruimen¹⁴⁰. De samenzwering werd echter opeens ontdekt terwijl de transportschepen van Duinkerken naar Calais gingen waar Jacobus II zichzelf zou inschepen. Van alle kanten kwam het de geallieerden ter ore dat de landing inderdaad niet op Holland of Zeeland zou vallen, maar op Engeland. Er werd in de Republiek besloten om de bijeengebrachte schepen en troepen aan hun Engelse bondgenoot ter beschikking te stellen¹⁴¹ en ze besloten Willem III, die zelf weinig krijgsvolk bezat, twintig bataljons voetvolk te sturen gebruikmakend van de verenigde zeemacht voor transport naar Engeland.

Willem III ordonneerde de Staatse en de Britse schepen die zich in het Kanaal bevonden direct naar Duins te zeilen, zich daar te verenigen en onmiddellijk naar Frankrijk te sturen om de Franse vloot aldaar te vernietigen. De Britse admiraal Russell was aangesteld als bevelvoerder en vertrok vrij rap naar Duinkerken, maar door het weer bleek het aantasten van Duinkerken niet mogelijk. Bombardeergaljoten werden daarop gereedgemaakt om Calais te bombarderen, hetgeen ook werd gedaan. Calais werd beschadigd, maar het doel van de beschieting om de

¹³⁸ ibidem, 472-473.

¹³⁹ Schelven, *Philips*, 129.

¹⁴⁰ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 473.

¹⁴¹ Schelven, *Philips*, 129.

vijandelijke schepen te vernietigen was niet gelukt, maar de Franse koning werd hierdoor overtuigd dat een hernieuwde invasie geen zin had. Op deze manier werd een tweede Franse landingspoging verijdeld door de geallieerden, maar dit was vooral toe te schrijven aan de Republiek die onmiddellijk na het vernemen van een vijandelijke vloot en troepen in Duinkerken en Calais het bericht doorstuurde naar Engeland waardoor Willem III tijdig voorbereidingen kon treffen. Veel belangrijker was echter dat de Republiek direct een aanzienlijke zeemacht gecreëerd had die een groot aantal troepen naar Engeland kon transporteren. Dit leverde in zowel Engeland als de Republiek een grote vreugde op en Willem III bedankte de Republiek met 'dat hij den Staat ten hoogste verplicht was voor de groote voorzorg, die hij had in het werk gesteld tot zijnen bijstand'¹⁴². Het voorgaande ging dus niet over een daadwerkelijke uitgevoerde operatie, maar om een voorkoming ervan. Dit was voornamelijk te danken aan de Republiek op het grotere strategische niveau waar de Republiek het overeengekomen verdrag handhaafde en de Engelsen te hulp spoedde.

Wat misschien belangrijk is om te vermelden, is dat wanneer de gecombineerde vloot naar Duinkerken en Calais ging, tegelijkertijd plannen voor het volgende seizoen werden gemaakt. Schelven vermeldt dat Van Almonde in Londen tijdens een privé-onderhoud met koning Willem III erop aangedrongen had het gros van de schepen zo spoedig mogelijk buiten het Kanaal te brengen en te posteren voor Brest om zodoende de vloot uit Toulon (de Middellandse Zee werd immers niet meer gecontroleerd) te voorkomen zich te voegen bij de Franse vloot uit Brest. Schelven vermeldt: "het komt slechts zelden voor dat zoo duidelijke gegevens het mogelijk maken den invloed van den Staatschen opperbevelhebber bij de vaststelling der plannen in Londen na te gaan. Wel had Almonde in vorige jaren herhaaldelijk tot spoed aangespoord, maar dit is de eerste maal dat wij een dergelijk gedetailleerd voorstel van hem aantreffen. Het werd aangenomen en alvorens de Engelsche hoofdstad te verlaten ontving Almonde alle mogelijke hulp van Portland en Shrewsbury¹⁴³. Opnieuw blijkt dat de Nederlandse bevelhebbers wel degelijk invloed hadden op de besluitvorming en dat zij dus niet altijd inferieur werden geacht ten opzichte van de Engelsen.

¹⁴² De Jonge, *Geschiedenis*. Dl.3, 477.

¹⁴³ Schelven, *Philips*, 130-131.

We moeten nog iets vermelden over de daadwerkelijk gepakte prijzen. Volgens het verdrag was het zo dat de prijzen moesten worden verdeeld op basis van het overeengekomen ratio schepen ongeacht door welke natie de prijzen waren veroverd. In ieder geval in het begin bleek dit toch wat moeilijk te gaan. In het archief van de Staten-Generaal staat een relaas (helemaal geplaatst in bijlage H) van de heer Steengracht van de Admiraliteit van Zeeland met klachten over het Engelse handelen jegens de Nederlandse schepen met prijzen. De Engelsen zouden die schepen en prijzen met hun kapiteins arresteren en de goederen in beslag nemen. Ze hadden hun beklag bij koning Willem III gedaan die hun toezegde de arresten ongedaan te maken, maar de ervaring leerde dat de Engelsen hier gewoon mee doorgingen¹⁴⁴. Hiet is wellicht uit te halen dat Engeland in ieder geval in het begin van de samenwerking de Republiek niet als volwaardige partner beschouwde en zelfs onteerde door hun bondgenoot op deze manier te behandelen.

Slot

Resumerend, hoe verliep de Engels-Nederlandse marine samenwerking met betrekking tot de beveiliging van het Kanaal etc.? Als we de vijf punten van samenwerking¹⁴⁵ bekijken, kunnen we het volgende zeggen dat de geallieerde ondernemingen niet altijd slaagden en de kapers er redelijk vaak ongedeerd – en soms zelfs succesvol – vanaf kwamen. Het voorkomen van de tweede Franse landing lukte daarentegen wel. Als we kijken naar het handhaven van het verdrag en de overeengekomen verhouding van schepen moeten we concluderen dat hier nogal eens vanaf werd geweken, soms zelfs zo extreem dat de verhouding werd omgedraaid waarbij de Nederlanders het grotere aandeel hadden. Hoewel volgens de overeenkomst was bepaald dat de prijzen op basis van de ratio werd verdeeld, bleek dit in praktijk niet zo te zijn, sterker nog de Republiek werd – in ieder geval in het begin van de geallieerde samenwerking – ronduit geschoffeerd door de Engelsen. Hieruit kan worden opgemaakt dat de Engelsen op het strategische niveau de Nederlanders zeker niet als gelijken beschouwden. Ook ging niet alles

¹⁴⁴ NA, Staten-Generaal 1550-1796 lias Admiraliteyten, inv. nr. 5626, 13-08-1689.

¹⁴⁵ a. het welslagen van geallieerde ondernemingen, b. (strikte) handhaving van het overeengekomen verdrag en de daaruit voortvloeiende ratio van (oorlogs)schepen, c. convergerende visies omtrent oorlog en handelen, d. visie ten opzichte van elkaar en e. relaties tussen de specifieke commandanten.

gecombineerd en opereerden de Nederlanders vaak zelfstandig zonder de Engelsen. De geallieerde marine samenwerking betekende dus niet dat men alles gecombineerd deed. De Britten leken op het tactische/ operationele niveau superieur doordat zij tijdens de afzonderlijke operaties het commando over geallieerde eskaders hadden – alhoewel de Britse commandeur misschien een uitzondering op de regel was-, maar op het strategische niveau dus niet perse. Verschil in visie omtrent de oorlog (in dit geval het kruisen) en handelen, is niet duidelijk opgemerkt. Het leek dat de geallieerden hier op één lijn zaten, hoewel de Nederlanders eerst Duinkerken wilden controleren alvorens zich te voegen bij het geallieerd eskader. Over de visie ten opzichte van elkaar wordt niet veel helder behalve het schofferen van de Engelsen wat betreft de genomen prijzen. Toch hadden beide mogendheden ook eerbied voor elkaar zoals we hebben gezien bij het voorkomen van een tweede Franse invasie waarbij de Republiek onmiddellijk de schepen en troepen ter beschikking stelden aan Willem III (en de Engelsen) die op hun beurt de Republiek bijzonder dankbaar waren. Er dient als laatst nog gezegd te worden dan Van Almonde als Nederlandse bevelhebber en persoon in ieder geval wel de nodige invloed had in Londen gezien de verwezenlijking van zijn initiatieven en in zekere zin ook respect afdwong bij zijn Engelse collega's.

Hoofdstuk vijf: vrijhouden van de Sont en Oostzee.

In het voorgaande hoofdstuk hebben we stilgestaan bij de bescherming van het Kanaal, de Noordzee en de Ierse Zee. Dit hoofdstuk zal voornamelijk gaan over geallieerde economische doelstellingen in de Sont en de Oostzee. Ook nu weer moeten we niet uit de oog verliezen wat de beweegredenen der geallieerden waren om samen te werken in het kader van dit hoofdstuk, namelijk het vrijhouden van de Sont en de Oostzee. Het vrijhouden betekende in deze dat de geallieerden ten alle tijden probeerden de Oostzee en de Sont vrij te houden voor hun koopvaardijvloeden die daar handel dreven. Zoals de Fransen hun koren uit deze regio haalden, zo gold dat ook voor de geallieerden. De koopvaardijvloeden moesten langs Denemarken en Zweden, maar daarbij was het nauw van de Sont bijzonder smal. Denemarken en Zweden konden dus gemakkelijk koopvaardijvloeden tegenhouden en tol eisen voor een vrije doorgang. Bromley vertelt dat Engelse en Nederlandse eskaders regelmatig in de Baltische Zee kwamen, voornamelijk voor het konvoieren van handelsschepen, maar geen van beide mogendheden had een permanente basis daar. In tegenstelling tot de Middellandse Zee was de Baltische Zee vrij dicht bij huis en konden eskaders aan het einde van de herfst zonder serieuze beveiliging veilig huiswaarts keren¹⁴⁶. Het was dus voor de geallieerden van importantie ook dit gebied te controleren en goede betrekkingen te hebben met de Noordse mogendheden Zweden en Denemarken. Zowel in de archieven als in de literatuur wordt er over dit onderwerp (in de periode die dit onderzoek beschrijft) maar één significante gebeurtenis verhaalt, namelijk hetgeen in juni t/m augustus 1700 voorviel.

In de periode tussen de Negenjarige Oorlog en de Spaanse Successieoorlog werd er in Europa nog een oorlog uitgevochten. Deze 'Noordse Oorlog' (1700-1721) werd gevoerd tussen enerzijds Zweden en anderzijds Rusland, Denemarken en Polen. De Zweden wilden in de Oost-Baltische Zee stapelhavens heroveren die ooit in hun bezit waren geweest¹⁴⁷. Zweden raakte in oorlog tegen een grote coalitie van staten waarvan de oude aartsvijand Denemarken deel uitmaakte. Meerdere keren dreigde de vrede in het noorden verbroken te worden en hadden de geallieerden eskaders moeten uitzenden om de geschillen bij te leggen omdat de handel van

¹⁴⁶ Bromley, *The rise of Great Britain*, 808.

¹⁴⁷ Korteweg, *Kaperbloed*, 135.

de geallieerden hierdoor schade leed. We zullen het ontstaan van dit conflict vlug beschrijven.

Ongeveer twee eeuwen lang waren er veelvuldige geschillen gerezen tussen de nauw verwante koningen van Denemarken en de hertogen van Holstein over het eigendom van dat hertogdom of de rechten over dat gebied waarvan de Deense koningen beweerden dat die hun toebehoorden¹⁴⁸. Meerdere keren waren die geschillen door bemiddeling van andere mogendheden bijgelegd. De laatste keer was in 1689 toen het Verdrag van Altona gesloten werd waarbij de koning van Groot-Brittannië (Willem III) en de Republiek zich als handhavers van dit verdrag stelden. Nauwelijks had de nieuwe hertog het bestuur aanvaard of de oude geschillen kwamen weer naar boven, maar dit keer met nieuwe problemen voor de koning van Denemarken vanwege het opwerpen van twee schansen door de hertog van Holstein waarvan de koning van Denemarken meende dat die volgens het verdrag niet mochten worden gebouwd. Dit gaf aanleiding tot de 'Noordse Oorlog'. De koning van Zweden, Karel XII, koos de zijde van zijn schoonbroer, de hertog van Holstein. Frederik IV van Denemarken sloot daarentegen een alliantie met de keurvorst van Brandenburg, de koning van Polen en tsaar Peter I van Rusland. Denemarken begon echter als agressor door op 17 maart 1700 met een Deens leger Holstein binnen te lopen en bestormde een maand later de stad Tönning waar 4000 Zweden waren gelegd. Op hetzelfde moment zond Denemarken een vloot bestaande uit eenentwintig oorlogsschepen onder luitenant-admiraal-generaal Guldenleeuw bestemd om de Zweden in de haven van Karlskrona te blokkeren¹⁴⁹.

Willem III en de Republiek voorzagen – los van het gegeven dat zij handhavers van het verdrag waren – problemen voor hun koopvaardijvloot, maar temeer ook omdat zij vreesden dat Frankrijk gebruik van de bestaande situatie zou maken om een algehele oorlog in Frans voordeel te realiseren. Britse en Nederlandse diplomaten probeerden in eerste instantie met diplomatie Denemarken uit de coalitie te trekken, maar de Deense koning volhardde in zijn visie. Dit komt goed tot uiting in de archieven van Geleyn Evertsen:

'Crijgsraad gehouden aen boord van sijn Maj.ts schip de Schreewsburg ten anker onder 't Eijland Wingo voor Gottenburg den 21 junij 1700'

¹⁴⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 547.

¹⁴⁹ R.C. Anderson, *Naval wars in the Baltic 1522-1850* (Francis Edwards Ltd. 1969) 133.

Present: den heer adml. Rooke, d'hr. Schout bij nagt Hopson, den captn. Seij, d'heer Lt. adml. van Almonde, d'heer vice adml. Evertsen, d'hr. Schout bij nagt vander Dussen.

'Op 't lesen van Sijne Maj.ts instructie voor den Admiraal Rooke van date der 9^e Maj 1700 en die voor den Lt. Admiraal Almonde van date der 18^e der selven maend mede van sijne Maj.t nopende hare verrigtinge in de Oost Zee, alsmede een copie van 't tractaet van Altona en een copie van de guarantie van 't selve tractaet, gelijk ook de declaratie van de hooge heeren guarandeurs nu laetst gedaen door derselven respective Ministers aen den Coning van Denemarken, en sijn Maj.ts antwoord op de voorschreve declaratie en na overweginge en deliberatie over de voorschreve papieren geoordeeld sijnde dattet antwoord van den coning van Denemarken op de declaratie van de hooge heeren guarandeurs is illusoir en gang niet voldoende aen de redelijcke versoeken daer bij gedaen. Is geresolveerd dat men met de gecombineerde vloot met d'eerste gelegenheid van weer en wind van hier sal zeijlen na de Zond tusschen 't eijland Ween en Landscroon, om daer door met meerder spoed te cunnen corresponderen met d'admiraliteit en admiralen van Sweeden en vervolgens te beter concerteren soodanig op 't gevoeglijkst en spoedigst met de Sweedse vloot te cunnen conjungeren.¹⁵⁰

De geallieerden waren dus genoodzaakt daadwerkelijk eskaders naar de Sont te sturen om de strijdende partijen uit elkaar te houden en het Verdrag van Altona te handhaven. Vanuit de Republiek werden hiervoor dertien linesschepen, drie fregatten, twee bombardeergaljoten en twee branders bestemd waarover Van Almonde het bevel had (volgens Geleyn Evertsen waren het twaalf Staatse schepen zoals bijlage J laat zien). Van Engelse zijde werden er – onder het opperbevel van admiraal Rooke – tien linesschepen, enige fregatten, bombardeergaljoten en branders uitgekozen¹⁵¹. De geallieerden zonden hierop een vloot naar de Sont om te bewerkstelligen dat Denemarken zich uit deze coalitie terugtrok¹⁵². De geallieerden sloten zich officieel aan bij de kant van de Zweden, maar wilden Denemarken ook niet onrechtmatig

¹⁵⁰ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.26, 21 juni 1700.

¹⁵¹ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 549.

¹⁵² J.R. Bruijn en C.B. Wels ed., *Met Man en Macht. De militaire geschiedenis van Nederland 1550-2000*. (Amsterdam 2003)128.

behandelen¹⁵³.

De geallieerden waren geordonneerd zich te vervoegen bij de Zweden om zich te kunnen verenigen met die vloot. De bondgenoten vertrokken naar de Sont, maar werden geblokkeerd door de Deense vloot en het kasteel van Elzeneur dat, wanneer nodig, aanzienlijke bijstand daaraan kon verlenen. De geallieerden besloten eerst te blijven liggen om de Denen te observeren aangezien ze immers alleen als handhavers van het verdrag moesten dienen door te waken voor de belangen van de hertog van Holstein, maar natuurlijk ook om hun eigen handel beschermen¹⁵⁴. Dit verliep zo enige tijd, maar ineens trokken de Denen zich terug de haven van Kopenhagen in. De Denen hadden schepen laten zinken en zich erachter verschanst zodat de geallieerde branders hun werk niet konden doen. Ze hadden zelfs kanonnen op drijvende pontons (houten vloten) geplaatst naast degenen die op het strand lagen¹⁵⁵. De geallieerden lichtten hun ankers en achtervolgden de Deense vloot. De geallieerde admiraals streken hun vlaggen en gaven saluutschoten dat door het Deense kasteel werd beantwoord. De Zweedse vloot kwam echter lange tijd niet opdagen en de Deense admiraal maakte gebruik van deze tijd door verder te onderhandelen met de geallieerden. De Denen wilden proberen de vereniging van de geallieerden vloten met de Zweedse te verhinderen en zonden daartoe enkele officieren. Hier werd van de geallieerde kant geen gehoor aan gegeven en verklaarden daarop dat ze gekomen waren om met de Zweedse vloot te verenigen en 'haar in alles bij te staan'¹⁵⁶. Omdat de Zweden op zich lieten wachten, rees de vraag wat te doen in de tussentijd mochten de Denen aanvallen. Dit komt indirect ook naar voren in het archief van Evertsen:

'Titel: Crijgsraad van alle de vlaghofficieren gehouden aen boord s 'landts schip de Unie in de Sond den 10^e Julij 1700.'

Present: d'heer Adml. Rooke, d'heer S.B.nagt Hopson, den captn. Leij

D'hr. Adml. van Almonde, d'hr. Vice adml. Evertsen, d'hr. Schout bij nagt vander Dussen.

¹⁵³ W.M. Laird Clowes, *The Royal Navy, a history from the earliest times to the present. Deel 2* (AMS Press Inc. 1966) 365.

¹⁵⁴ Schelven, *Philips*, 139.

¹⁵⁵ Clowes, *The Royal Navy. Deel 2*, 365-366.

¹⁵⁶ De Jonge, *Geschiedenis.Dl.3*, 551.

‘Ten aansien dat de Sweedse vloot de occasie geeft versuijmd om met ons te conjungeren volgens onse propositie en haere gedaene toeseegginge en dat de Deense vloot nu nae ons toe zeijlt. Is geresolveerd in cas de wind genoegsaem ruijmd, en de Deenen op ons afcomen, dat wij dan voor haer uijt de Sond zeijlen, en bij aldien de selve op ons aenvallen, soo is goedgevonden dat wij sullen retureren [terugtrekken] soo verr als wij kunnen, doch sonder d’avantage van de wind te verliesen, en in dat geval is geresolveerd ons met haer t’ engageren in ’t gevecht op de best en voordeelighs wijze als sulcx kan gedaen werden.¹⁵⁷

De geallieerden verenigden zich uiteindelijk met de Zweden. De bijeengebrachte geallieerde macht overtrof die van de Denen glansrijk waarop werd besloten om direct actie tegen de Denen te ondernemen en hiervoor een gemeenschappelijke krijgsraad in te stellen. Bij deze krijgsraad waren admiraal Rooke met andere Engelse officieren, Van Almonde met andere Nederlandse officieren en de Zweedse admiraal-generaal Graaf Wagtmeister met andere Zweedse officieren aanwezig. Dit zou overigens nog wat problemen veroorzaken betreffende de bevelvoering van de gemeenschappelijke vloten. Dit was natuurlijk geregeld tussen de Engelsen en de Nederlanders, maar hoe het zat in combinatie met de Zweedse vloot was onbekend. De Zweedse admiraal zou bijvoorbeeld het opperbevel op kunnen eisen - hetgeen hij ook deed – omdat het in zijn domein viel. De Zweedse schepen opereerden aanvankelijk afzonderlijk terwijl het contact tussen de Engelsen en de Nederlanders uiteraard veel directer was¹⁵⁸. In hetzelfde archief van Geleyn Evertsen wordt in een krijgsraad op 23 juni 1700 gesproken over de wijze van bevelvoering:

‘Den Admiraal Rooke proponeerde soodanige en op wat wijze te conjungeren met de Sweedse vloot, ter aansien van het commando, soo als in sijne instructie is gementioneerd. Den Baron Siöblad antwoorde, dat de schicking van dese sake sal geschiedde in d’Oost Zee, die onder de dominien van den Coninge sijn meesten behoort, en geconsidereerd dat desselfe geheele vloot word in zee gebragt onder ’t commando van den eersten Admiraal van Sweeden, soo verwagten sij het commando te hebben over beide de vlooten, dog den Adml. Rooke

¹⁵⁷ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.26, 10 juli 1700.

¹⁵⁸ Schelven, *Philips*, 146.

insterende datdaer inne niet conde consenteren, is dese saek, waer over men niet eens wierd, gelaten aen een conferentie of correspondentie met den Adml. Generael Wagtmeister.....

‘D’heer Robinson proponeerde dat indien er een rupture tussen de guarandeurs en Deenen mogte voorvallen, of de commercie daer door soude comen te lijden.

Is goedgevonden dat er geen stremming in de commercie noch in noch buijten de Sond sal geschieden ’t er waren de Deenen de eerste agresseurs waren.¹⁵⁹ (in bijlage J een tweede versie).

Uiteraard konden de geallieerden niet toestaan dat de Zweedse admiraal-generaal ook het commando zou voeren over de geallieerde schepen. Zou dan niet de geallieerde status van ‘handhavers’ en ‘waarborgers’ in het geding komen? Het moest voorkomen worden dat men hierover twijfelde opdat Frankrijk daar geen misbruik van kon maken. Er werd van Hollandse kant een compromis bedacht op basis historische ervaringen. Aan de Engelse admiraal zou een Holsteinse officiersaanstelling kunnen worden verleend. Hij zou dan als het ware voor Holstein ten strijde trekken en niet voor Groot-Brittannië. Bovendien zouden de Denen dan geen geallieerde vloot tegenover hun hebben, maar een Holsteinse. Problemen zouden echter kunnen worden gemaakt door de Republiek die dan de derde plaats in de hiërarchie van de krijgsraad in zou nemen wat als groot disrespect voor de Republiek zou worden opgevat. Plus dat wanneer de hierarchie zou worden veranderd dit een precedent voor de toekomst zou kunnen scheppen. Uiteindelijk zou dit compromis geen realiteit hoeven te worden aangezien de Zweedse en de geallieerde vloten nauwelijks direct samenwerkten¹⁶⁰. Tevens geeft het bovenstaande citaat aan dat het de geallieerden ook wel degelijk om de bescherming van hun handelsvloeten te doen was, niet alleen als hun taak van garandeurs van het verdrag.

De krijgsraden werden vervolgens niet op één van de vlaggenschepen gehouden, maar aan boord van een Engelse jacht dat tussen de vloot en Gotenburg voor anker lag om ‘om geschillen van préséance te ontgaan, “uyt reden van ’t cereminieel”’; voor de Zweedsche heeren

¹⁵⁹ NA, Admiraliteitscolleges XI Eversten, inv. nr.26, 23 juni 1700.

¹⁶⁰ Schelven, *Philips*, 138.

was het niet mogelijk de besprekingen bijvoorbeeld in de kajuit van Rooke te voeren¹⁶¹. Dit komt bijvoorbeeld ook terug in de scheepsjournalen van Herman Lijnslager die destijds onder viceadmiraal Van Almonde voer en aanwezig was tijdens deze slag, op 19 juli 1700 schreef hij dat zijn schip tussen de drie admirals lag en dat zij bij hem aan boord kwamen:

‘...verzijlde op een plaets daer de vlagg’officieren ons geordineert hadde om te gaen leggen met ons schip sijnde ontrent int midde van de drie Admir.ls.....quamen de vlagg’luijde van de gecombineerde vloot aen ons boort en hielde een generale vergadering....¹⁶²,

Toch zien we in de archieven dat ze wel degelijk bij elkaar op de schepen kwamen. Schelven verhaalt in zijn boek over Philips van Almonde dat admiraal Rooke en viceadmiraal Van Almonde op het schip de ‘Unie’ kwamen (het vlaggenschip van het Staatse eskader) in verband met Van Almonde’s ‘ongesteldheid’¹⁶³. Waarschijnlijk had die ‘ongesteldheid’ te maken met de rol van de Nederlandse vlagofficieren in bevelvoering van de gemeenschappelijke vloot in het algemeen. In de scheepsjournalen van dezelfde Lijnslager vermeldt hij op 21 juli 1700 in zijn scheepsjournaal het volgende waaruit blijkt dat er wel degelijk krijgsraden bij elkaar op de vlaggenschepen gehouden werden:

‘...patsjaerde de Zweetse generael wind en weer nog als vooren, en de Admr.l van de Engelse nevens de onse gingen aen sijn boordt, en doen de Engelse van de Zweet sijn boordt voor de middag wierd een generale patsiaring bij den Zweetse Schout bij Nagt Spar gehouden.....¹⁶⁴,

Hoe het ook zij geweest, het plan werd opgevat om met de verenigde vloot zo dicht mogelijk tot Kopenhagen proberen te komen alwaar (de Zweden aan de zuidkant, de geallieerden aan de noordkant) de fregatten en branders zouden trachten de Deense vloot aan te tasten of anders haar te bombarderen terwijl de Zweden gemachtigd waren krijgsvolk te landen op Denemarken en Holstein. Men begon de actie op 20 juli 1700 en besloten een deel van de Deense vloot te

¹⁶¹ ibidem, 140-141.

¹⁶² Bijzondere Collecties Universiteit Leiden, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, 19 juli 1700, f.238.

¹⁶³ Schelven, *Philips*, 141.

¹⁶⁴ Bijzondere Collecties Universiteit Leiden, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, 21 juli 1700, f.239.

bombarderen en bestemde hiervoor twee Nederlandse bombardeerschepen, het enige Engelse en Zweedse bombardeerschep met enige fregatten en oorlogsschepen. Van het Nederlandse eskader werden hiervoor drie schepen uitgetrokken en drie fregatten. De Jonge meldt dat ‘het algemeen bevel over deze gezamenlijke schepen opgedragen aan den viceadmiraal Geleyn Evertsen¹⁶⁵’ werd. Het is niet duidelijk of ‘gezamenlijke schepen’ ook de Engelse en Zweedse betroffen of alleen de Nederlandse.

’s Nachts werd het bombardement aangevangen en werden ruim honderd bommen naar de Deense schepen geschoten, maar de uitkomst waren slechts twee branden die spoedig door de Denen werden geblust. Deze actie (in bijlage I) zien we ook terug in de scheepsjournalen van Lijnslager die bij deze slag betrokken was. Ze besloten het bombardement te staken en met de schepen af te zeilen die onder hevig vuur van de Denen lagen. Dan rees de vraag hoe ze de Deense koning verder konden dwingen tot het handhaven van het verdrag. Ze besloten een landing uit te voeren gepaard met een nieuwe beschieting, maar dan vanuit een andere positie. Er zouden twaalf Zweedse, twee Engelse en drie Nederlandse schepen naar Zweden gestuurd worden om krijgsvolk in te laden. Tegelijk gingen zes Zweedse, drie Nederlandse en drie Engelse schepen met bombardeerschepen en branders naar een andere plaats om van die kant de Deense vloot aan te tasten. Er werden opnieuw honderdvijftig bommen gegooid, maar wederom had het weinig effect. Wellicht was dit vooropgezet gedaan omdat de bommen – die voornamelijk door de geallieerden werden gegooid – eerder het doel hadden om de Denen af te schrikken en zo ervoor te zorgen dat zij het verdrag zouden naleven dan hen daadwerkelijk te willen beschadigen¹⁶⁶. Dit mocht echter niet baten en de landing werd ingezet tegen de Denen. Er werden tweeduizend Zweden ingescheept en door de verenigde macht naar Denemarken gebracht. De Zweden werden aan land gezet waarbij koning Karel XII als eerste van iedereen het water in ging met een degen in zijn vuist zijn mannen de weg wijzend. Door de ijverige medewerking van de geallieerden lukte het om alle troepen en materieel op het land te zetten om Kopenhagen vanuit land aan te vallen terwijl de vloot de stad vanaf het water insloot. Dit bovenstaande stuk komt goed naar voren in de scheepsjournalen van kapitein Lijnslager gedurende die dagen (een paar in bijlage I):

¹⁶⁵ De Jonge, *Geschiedenis*.Dl.3, 553.

¹⁶⁶ *ibidem*, 555-556.

23 vrijdag: 'de Engelse en Hollandtse scheeps verzeijlde wat verder uijtwaert aen.....den Admr.l Almonde, en maekte zijn marszijl los, en ginge weder onder zeijl gelijk ook alle de Hollandtse scheeps deede, en quamen in wat beter linie ten anker...'

25 zondag: '...op de middag patsjaerde den Admr.l Almonde, en verzijlde een wijnig van de Deense wal aff gelijk wij meede deede.....daer gonge 3: Hollandtse en 2: Engelse Fregats van de vloot aff na Elseneur en verder naer Gottenburg....snagts in de eerste wagt wierde wel 30: a : 40: schooten voor de stadt gehoort, en verstonde daer na dat het Bommen geweest waren die de Deene na onse Brandtwagt geworpen hadde...'

26 maandag: '...na de middag ging onse derde luytenant met onse chaloup van boort bemand met volk en handtgeweer en granaden, na onse bombardeer scheeps om die snagts te helpen aen brengen om Copenhagen nogmaels te bombardeeren, savondts ten 10: uuren begonne de onse op de stadt en scheepen te bombardeeren....¹⁶⁷,

Overeenkomstig hun orders hadden de geallieerden nauwkeurig bericht aan hun thuislanden over hetgeen in de Sont en voor Kopenhagen voorviel. Willem III was echter enigszins bezorgd aangezien de geallieerde bevelhebbers verder waren gegaan dan ze eigenlijk mochten. Groot-Brittannië en de Republiek waren hierdoor eerder vijanden van Denemarken (en de coalitie) geworden dan slechts handhavers van het verdrag. Vanwege verschillende beweegredenen beval Willem III de geallieerde bevelhebbers onmiddellijk het bombarderen te stoppen en zich verder in het algemeen te onthouden van vijandelijkheden behalve datgene dat noodzakelijk was voor het handhaven van het verdrag. Gelukkigerwijs verklaarde de koning van Denemarken niet lang hierna bereid te zijn de onderhandelingen te hervatten na het zien van de bombardementen op zijn hoofdstad en het Zweedse landingsleger. Op 18 augustus werd de vrede getekend in Traventhal in Holstein. De geallieerden zouden hierna de Zweden nog naar huis konvoieren om te zorgen dat de Denen niet alsnog zouden aanvallen. Hier keerden ze

¹⁶⁷ Bijzondere Collecties Universiteit Leiden, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, 22-26 juli 1700, f.239-41.

terug naar huis en gingen ieders weg¹⁶⁸.

Slot

Resumerend, hoe verliep de Engels-Nederlandse marine samenwerking in het kader het vrijhouden van de Sont en de Oostzee? Wanneer we kijken naar de vijf punten van samenwerking¹⁶⁹ dan kunnen we het volgende zeggen: de geallieerden slaagden in hun onderneming naar de Sont. Ze gingen erheen om de vrede en het verdrag van Altona te handhaven en hierin zijn ze geslaagd. Ook de bescherming voor hun handelsvloeden door de Sont en de Oostzee was gelukt. Kijken we naar de handhaving van het overeengekomen verdrag dat op het tactische niveau de Engelsen inderdaad het commando voeren, maar er waren wat problemen in het begin met de Zweden die het commando over de gehele vloot wilden hebben omdat de operatie in hun domein bevond. De Republiek en de Staatse bevelhebbers zouden dan de derde positie binnen de grote alliantie hebben hetgeen wrevel zou opleveren. Dit bleef zo aangezien de bevelhebbers in principe niet bij elkaar op de schepen wilden komen en daardoor een middenweg moesten zoeken omdat dit vooral Van Almonde irriteerde. Toch zagen we dat op het operationele niveau dat Geleyn Evertsen het commando lijkt te hebben over een geallieerd smaldeel dat de Deense schepen aanviel wat op zichzelf opmerkelijk aangezien dat een (vervelend) precedent zou scheppen voor de toekomst. De verhouding tussen de te leveren schepen was zeer scheef: de Republiek leverde zelfs meer schepen voor de onderneming dan de Engelsen. Wat betreft de visies omtrent handelswijze lijkt het dat de geallieerden op één lijn zaten en dat de relaties tussen de geallieerde bevelhebbers vrij positief bleek afgezien van Van Almonde's 'ongesteldheid', maar dat ging meer over de hiërarchie dan de relaties onderling.

¹⁶⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 559.

¹⁶⁹ a. het welslagen van geallieerde ondernemingen, b. (strikte) handhaving van het overeengekomen verdrag en de daaruit voortvloeiende ratio van (oorlogs)schepen, c. convergerende visies omtrent oorlog en handelen, d. visie ten opzichte van elkaar en e. relaties tussen de specifieke commandanten.

Hoofdstuk zes: konvooiëring van handelsschepen.

Zoals vermeld zal dit laatste voorlaatste hoofdstuk gaan over een andere geallieerde missie, namelijk de veilige konvooiëring van de geallieerde handelsschepen. Dit hoofdstuk zal zich in dit opzicht beperken tot de konvooiëring in de Noordzee/ Kanaal en de Middellandse Zee. Konvooiëring van handelsschepen hield in dat een smaldeel of eskader van geallieerde oorlogsschepen een grotere groep koopvaardijsschepen beschermde en door vijandelijke wateren heenloosde opdat de laatste groep veilig in de thuishavens zou kunnen arriveren. Dit werd meestal niet de hele reis gedaan omdat het ten eerste onduidelijk was waar de betreffende koopvaardijvloot zich precies ophield. Communicatie was destijds uiteraard anders dan het nu het geval is. Tegenwoordig is overal precies bekend waar een bepaald schip vaart. Verschillende websites houden dit exact bij door middel van satellieten, maar vroeger werd dat meestal op schatting gedaan. Men wist dat de Levantvloot bijvoorbeeld ongeveer ergens zou aankomen in een bepaalde haven, maar dit kon dagen tot weken uiteenlopen. Een eskader of smaldeel hiervoor bestemd liep bijvoorbeeld uit om te kruisen, maar hadden daarbij ook de opdracht om op een later tijdstip een bepaalde koopvaardijvloot onder haar hoede mee terug te nemen. Het was bijzonder belangrijk voor de geallieerden dat die koopvaardijvlooten veilig huiswaarts konden keren aangezien er veel verdiend mee kon worden. We zullen in dit hoofdstuk een paar verschillende konvooiëringen beschrijven in de Noordzee en één bijzonder belangrijke konvooiëring in de Middellandse Zee.

Zoals al gezegd schakelde de Fransen in 1694 over van een 'guerre d'escadre' naar een 'guerre de course'. De focus van de Fransen zou dus veel minder komen te liggen op grote eskader oorlogen, maar veel meer op het beschadigen en vernietigen van de geallieerde handelsvaart door middel van 'particuliere' kapers. Het gevolg hiervan was dat de geallieerden ook hun beleid moesten aanpassen aan de veranderde situatie. Het was namelijk bijzonder kostbaar om bescherming te bieden voor de terugkerende konvooiën. Niet alleen betekende dit dat de geallieerden altijd een bepaald aantal oorlogsschepen hiervoor moesten uittrekken, maar het belemmerde ook de handelsvaart opzich. De koopvaarders werden namelijk gelimiteerd tot een

aantal reizen doordat ze moesten wachten in havens opdat een smaldeel oorlogsschepen gereed was ze te konvoieren¹⁷⁰. Zeker in het begin rezen er klachten dat de konvoiers slecht georganiseerd waren terwijl de Nederlanders klaagden dat de Engelsen hun koopvaardij schepen in de havens lieten liggen, geen bescherming gaven en ze ook geen toestemming gaven om zonder bescherming uit te varen. Sommige koopvaarders droegen hierdoor soms een jaar lang de lading met zich mee. De Engelsen klaagden op hun beurt dat de Nederlanders hun koopvaarders escorteerden, maar dat daardoor de geallieerde vloot moest wachten totdat het Nederlandse smaldeel zich weer bij de vloot zou voegen¹⁷¹. We hadden al eerder gezien dat de Nederlanders steeds vaker hun schepen van blokkades weghaalden om voor de konvoiering van hun handelsschepen te dienen. Hier zat een diepere, divergerende visie achter wat betreft strategie. We zullen nu zien hoe in de praktijk dit soort operaties werden uitgevoerd.

We zullen beginnen met een deel van een instructie voor het konvoieren van een koopvaardijvloot die aan de schout-bij-nacht Van Aerssen van Sommelsdijck, opperbevelhebber van de Staatse vloot, werd gegeven voor een expeditie naar Portugal en de Middellandse Zee in 1709. In bijlage K zal de gehele instructie worden bijgevoegd en daarom zullen we in het kort de belangrijkste punten hiervan uitlichten.

Van Aerssen van Sommelsdijck werd geordonneerd naar de Taag te reizen met oorlogsschepen en andere hulpschepen om aldaar andere Staatse schepen op te nemen en zich te vervoegen bij de Engelse vloot om tot uitvoer te brengen hetgeen dat door de hoge gecombineerde krijgsraad bepaald was. De krijgsraad zou worden vormgegeven door de conventie gemaakt tussen Engeland en de Republiek. Daarnaast moest Van Aerssen alle uitgaande koopvaarders van zowel de Republiek als van de geallieerden zo ver mee te nemen als mogelijk en proberen enige Staatse en Engelse oorlogsschepen daarbij te voegen opdat de koopvaarders veilig door konden reizen¹⁷².

¹⁷⁰ G.N. Clark, *The Dutch Alliance and the war against French trade 1688-1697* (Manchester University Press 1923) 125.

¹⁷¹ *ibidem*.

¹⁷² NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr. 11.

De konvooiëring van koopvaardijsschepen vond dus na 1694 veel vaker plaats dan ervoor hoewel het eigenlijk iets van alle tijden was. Piraten en kapers waren nou eenmaal altijd een risico voor koopvaarders, maar zeker tijdens de oorlog tegen Frankrijk in de Negenjarige Oorlog was de activiteit van deze kapers zeer hoog waarop grote vergeldingsacties van de geallieerden kwamen zoals we hebben gezien in hoofdstuk drie. In het jaar 1695 kwam het nog eens tot een treffen tussen geallieerden en Franse kapers. Dit jaar hield zich een eskader op in de Noordzee bestaande uit vijftien Staatse schepen onder het bevel van schout-bij-nacht Van der Goes met als primaire doel Duinkerken te bombarderen als vergeldingsactie. Er zwierven een aantal grotere en kleinere kapers uit Duinkerken in zee die aan de geallieerde handel en zeevaart veel schade toebrachten¹⁷³. De Duinkerker kapers veroverden enkele kleine vaartuigen bij Ameland, Vlieland en Terschelling en liepen zelfs het Vlie in¹⁷⁴ waar twee koopvaarders werden genomen. Het eskader onder Van der Goes was namelijk de eerste maanden van 1695 nog niet gereed. Kapitein Heemskerk schreef in zijn scheepsjournaal op 19 september 1695 het volgende:

‘nademiddaghs passeerden eenigen haringh scheepen die voorde wint acgter ons om gingen daer wij der 2:a 3 van pralijde die rapporterende dat den capt. Poortemans Buijs en convooijers van der stadt Briele met een haringh schip door drij Aijntlicke capers omtrent de middagh met malkandere int gevecht geraeckte, dogh int kort door twee van den capers aenboort geklampt en veovert waer op wij aenstonts wende en maekt jacgt nevens den commandeurs Biscgop 7 een seijl en een conings fregat en een kits met 4 stucken die al hier op de Jaermuths [Yarmouth] vaarders wacgten om op te brengen. Tot savonts omtrent 8: a: 9 úren als wanneer het conings [Engels] fregat seijnde omte wenden en geen glas daer na deen wij oock seijn om te wenden alsoo de voorste kapers ons uijt gesicgt waeren quamen int laest van den Eersterwacgt z:o:t:z: omtrent 2 ½ m op 10 vaem van den Goerree ten anker. De wint n:n:o: marseijs coelten op kont daer na een storm en regen.¹⁷⁵

Ook schout-bij-nacht Van der Goes beschreef in zijn journaal wat over de konvooiëring van handelsschepen en de kapers in het algemeen. Hij schreef op 12 april 1695 het volgende:

¹⁷³ De Jonge, *Geschiedenis*.Dl.3, 460.

¹⁷⁴ ibidem, 464.

¹⁷⁵ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1104, Heemskerk 19 september 1695.

‘al hier in Duijns quam van porsmuiden den capt. Van der Gijsen en den capt. Jan van Wassenaer met haar onder hebbende schepen, hadden onder haar convoij ontrent een vloot van 30 coopvaarders zoo Engelz als hollanders. In de nademiddagh de wint oost wiert. Als voorn. in de nademiddagh zijlde van hier den vice admiraal van de roode vlagh met eenige Engelz: en hollantz: schepen van oorlogh en bombardeer schepen en jagten, gingen over naer Calis omt zelve te bombardeeren, zijlde meede van hier den capt. Manaert met zijn onder hebbende schip als ook het schip Groningen onderst zelve convoij vertrocken de coopvaarders naer Texel en laast gekoomen van Cadix sterck 13 zijlen....^{176,}

Andere voorbeeld van bepaalde konvooielingen staan in bijlage M. We zullen die globaal behandelen. In 1709 raakten twee Nederlandse en één Engels oorlogsschip en 44 koopvaarders waarop jacht werd gemaakt door vier schepen. Ze maakten zich klaar om de aanval aan te gaan, maar het kwam niet tot een treffen en de Engelse viceadmiraal van de witte vlag zette koers naar Plymouth waar ze gezamenlijk aankwamen. In het anders stuk werd schout-bij-nacht Evertsen geordonneerd om verschillende Nederlandse kapiteins onder zijn hoede te nemen, maar zich daarop te conjugeren met de Engelse vloot onder viceadmiraal Delaval en naar Cadiz te varen. Eenmaal daar moesten ze een Hollands konvooi begeleiden en tevens de Hollandse koopvaarders naar Portugal en ‘Biscaijen¹⁷⁷’. Tevens geeft dat stuk goed weer dat koopvaarders moesten wachten tot er een konvooi gereed was om hen te begeleiden. Evertsen moest namelijk eerst een schip vooruit sturen naar Portsmouth om zijn komst kenbaar te maken zodat de koopvaarders zich gereed konden maken voor hun reis. In Cadiz zijnde moest Evertsen en zijn eskader de aldaar liggende Engelse en Nederlandse koopvaarders onder zijn hoede mee terug nemen naar de thuislanden. De Hollandse koopvaarders zou hij ook helemaal tot de zeegaten begeleiden om daarna naar Sptihead te zeilen en daar de orders van Koning Willem III af te wachten.

De geallieerden werkten dus samen wat betreft de konvooiering van de gemeenschappelijke koopvaardij schepen, maar vaak zouden de Nederlanders alleen werken dat vervolgens vaak

¹⁷⁶ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1104, Van der Goes 12 april 1695.

¹⁷⁷ NA, Admiraliteitscolleges XI Evertse, inv. nr. 27 2 januari 1692.

irritaties gaf bij de Engelsen aangezien daardoor dus de escorterende oorlogsschepen dan niet tijdig beschikbaar waren voor een gemeenschappelijk eskader. We zullen een situatie beschrijven waarin de kapitein Roemer Vlacq met een Nederlands smaldeel escorterende een groep Nederlandse en Engelse handelsschepen de Franse Markgraaf De Coëtlogon en een Frans eskader bij Portugal trof in 1703. Vlacq was uitgezonden naar Lissabon om zich aldaar te verenigen met de te Lissabon en St. Ubes (Setúbal tegenwoordig geheten) bevindende Nederlandse oorlogsschepen om zodoende de Nederlandse en Engelse koopvaarders te escorteren op hun terugreis naar de Republiek en Engeland. Aldaar aangekomen en zich gevoegd te hebben bij andere Nederlandse oorlogsschepen besloten ze vroeg in het voorjaar Lissabon te verlaten met de koopvaarders om zodoende Franse kapers te ontlopen die met name in de zomer erg actief waren. Door de traagheid van de koopvaarders en tegenwerkende winden waren ze niet eerder in staat te vertrekken dan in mei. Ze hadden zestien of achttien Nederlandse koopvaarders en vijftig Britse koopvaarders onder hun hoede en zetten richting naar St. Ubes om nog meer handelsschepen en konvooiers op te halen. De gehele vloot bestond uit vijf oorlogsschepen en ongeveer honderd koopvaarders¹⁷⁸. De vloot zeilde weg en kwam de volgende morgen vijf zware oorlogsschepen tegen waarvan er één de Engelse vlag had waaien, maar Vlacq had het in de gaten en op ongeveer een halve mijl liet de aanvoerder van de vijf schepen de Franse Schout-bij-nacht vlag waaien. Het waren flinke schepen met veel meer stukken kanon dan de Nederlandse oorlogsschepen. Vlacq kon niet meer vluchten, wasgenoodzaakt zich te verdedigen en rond half elf ving de strijd aan¹⁷⁹. Het begon erg vervelend voor Vlacq, want hij verloor direct een arm en een deel van zijn schouder. Hij verloor echter de moed niet en zette de strijd voort met de vier andere oorlogsschepen, maar uiteindelijk moesten ze één voor één zwichten voor de Franse overmacht. Vlacq weigerde zich echter over te geven nadat zijn hele schip met alle masten, zeilen en touwen kapot geschoten was en als een hulpeloos stuk vlot op het water dreef. Vlacq was uiteindelijk toch genoodzaakt zich over te geven en had daardoor de slag verloren. Het voordeel was echter - hoewel de slag verloren en er veel doden waren – dat bijna de gehele koopvaardijvloot kans gezien had om weg te komen. Geen enkele van deze vloot handelsschepen viel in de handen van de Fransen

¹⁷⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 618-619.

¹⁷⁹ *ibidem*, 620.

door toedoen van het heldhaftig optreden van vijf Nederlandse kapiteins¹⁸⁰. Vlacq en de andere Nederlandse oorlogsschepen werden door de Fransen meegenomen naar Toulon alwaar hij aan zijn verwondingen overleed.

We zullen nu een ander voorval bespreken dat plaatsvond in 1693 nabij Lagos in Portugal. Er was tussen de geallieerden en Spanje een geheim verdrag gesloten tegen Frankrijk, voor de veilige doorgang van de jaarlijkse Spaanse zilvervloot en ook de veilige doorgang voor de Levantse koopvaardijvloot. Er werd bepaald dat Spanje zestien goede oorlogsschepen hiervoor zou leveren met wat hulpschepen. De geallieerden zouden beiden een gelijk aantal oorlogsschepen van dezelfde grootte en vier branders aan dit verbond leveren¹⁸¹. Daar werd overigens niet altijd aan gehouden, want het kwam vaak voor dat er te weinig schepen werden geleverd dan eigenlijk overeengekomen was.

Weinig dagen na het sluiten van dit verdrag in 1692 werden in de Republiek bevelen gegeven om vier schepen en twee branders in gereedheid te brengen voor de Middellandse Zee waarbij nog twee of drie uit de wintervloot zich hierbij zouden voegen onder het bevel van Schout-bij-nacht Van der Goes die zich met viceadmiraal Rooke en zijn elf Engelse schepen zou combineren. Ze moesten eerst naar Portugal zeilen en daarna naar de Middellandse Zee alwaar ze met het Spaanse smaldeel tegen Frankrijk ten strijde zouden trekken¹⁸². De tocht zou uiteindelijk nog even worden uitgesteld omdat ze eerst meer informatie over de Franse vloot in Toulon wilden verkrijgen, maar ook omdat een eskader met veel geallieerde koopvaardij schepen met hen mee zou gaan en zij bezwaren hadden nu te vertrekken. Men wachtte nog enige tijd om met een nog grotere vloot het betreffende eskader met de koopvaarders te begeleiden op z'n minst tot voorbij Brest¹⁸³ wanneer zij veilig zelfstandig konden doorreizen. Zodra de geallieerde vloot verenigd was om het eskader met de ruim 400 koopvaarders te escorteren, vertrokken ze op 9 juni 1693. Het eskader onder Rooke en Van der Goes scheidde zich met de koopvaarders op een gegeven moment van de grote vloot af toen ze al ver voorbij Brest waren en zetten zelfstandig koers naar de Middellandse Zee (overigens had

¹⁸⁰ ibidem, 623.

¹⁸¹ ibidem, 343-344.

¹⁸² ibidem, 345.

¹⁸³ Rodger, *Command*, 153.

de grote vloot erover nagedacht helemaal mee te gaan naar Lissabon, maar Van Almonde insisterde op een terugkeer naar Torbay vanwege het grote tekort aan victualie¹⁸⁴). Op 23 juni scheidden de koopvaarders bestemd voor Lissabon en St. Ubes met twee Nederlandse oorlogsschepen op hun beurt van het eskader af¹⁸⁵.

Het eskader bestond toen nog uit niet meer dan zestien oorlogsschepen waaronder vijf Nederlandse schepen¹⁸⁶ en ruim 260 overgebleven koopvaarders¹⁸⁷. Het zou raadzaam geweest zijn als Rooke wat voorzichtiger had gehandeld en wellicht eerst wat informatie had ingewonnen wat betreft de bewegingen van de Franse vijand. Volgens De Jonge zou de kans zeer aanzienlijk zijn geweest dat hij over de Franse bewegingen bericht zou hebben gehad vanaf het Portugese of Spaanse vaste land. Rooke besloot anders en zeilde nog veertig of vijftig mijl in zee en wendde toen pas naar de kust. Ook dit zou een slechte beslissing worden aangezien hiermee het ongeluk werd voorbereid¹⁸⁸. Op 26 juni werd namelijk door de geallieerde brandwacht een Frans schip ontdekt waarmee het tot een treffen kwam, maar beiden staaktenna verloop van tijd het gevecht om het nieuws aan hun bevelhebbers te vertellen. schout-bij-nacht Van der Goes beschrijft iets over dit voorval in zijn scheepsjournaal op 26 juni 1693:

‘...sagen caep St. Vincent ZO ten Z 7 mijl van ons, nade middag wind en koers als vooren, ontrent ten 3 uiren, raakte een van ons brandwagt en, met ons van des vijands brandewagten, in’t gevegt, waar op den admiraal bij stak, en crijgsraad hield met de vlag officieren, ondertusschen quam de gemelte brandwagt op, nade vlag, en deed raport, aanden Admiraal, dat sij negen vijandelijke schepen, gesien had en met een van 70 stukken, voor een korten tijd in’t gevegt was geraakt, waar van sij drie schooten, in zijn schip had gekregen ontrent ten 6 uiren, brasten wij af [wegzeilen], en liepen regt op de caap aan, die wij in’t ondergaan vande son, ZO ten O twee mijl van ons hadde, inde eerste wagt d’wind, als vooren, in’t begin van 4

¹⁸⁴ ibidem.

¹⁸⁵ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 350.

¹⁸⁶ Hamilton merkt op dat er in totaal 23 schepen waren waarvan 8 Nederlands.

¹⁸⁷ Hamilton, *Friends and rivals*, 95.

¹⁸⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 351.

glasen passeerde de caap dicht onder d'wal langs daer om zijnde....in't oost van ons verscheiden canon schooten.¹⁸⁹,

Na het horen van dit bericht werd direct een krijgsraad bijeengeroepen waarin besloten werd desalniettemin door te zeilen naar Cadiz. Ze hadden een gunstige wind en vermoedden dat de Franse schepen wellicht een klein gedeelte betrof van een andere Franse eskader dat uit niet meer dan vijftien schepen bestond¹⁹⁰. Ze zeilden dus verder met nog honderddertig of honderdveertig koopvaarders en bij het aanbreken van de nieuwe dag werd het windstil en zag met tien vijandelijke schepen die direct probeerden te vluchten, maar één van hun branders werd gepakt door de geallieerden. Waarschijnlijk was dit met opzet, want de Franse kapitein misleidde de geallieerden door te zeggen dat zij slechts een smaldeel waren van een grotere vloot, maar dat hun aanwezigheid in die contreien helemaal niets van doen had met de verwachte geallieerde koopvaardijvloot. De geallieerden geloofden dit verhaal vanwege het feit dat de Fransen direct op de vlucht sloegen en in hun vluchtweg kleinere vaartuigen in brand gestoken hadden. Zij zetten dus hun tocht voort, maar even later beseften ze dat ze belazerd waren: rond tien uur ontdekten zij achttien Franse schepen, daarna nog veertig meer en als laatst nog een smaldeel van zestien schepen. Dit bleek de gehele Franse vloot te zijn onder het bevel van maarschalk De Tourville die al twee weken voor het vertrek der geallieerden uit Brest naar Portugal vertrokken was¹⁹¹.

Het is overigens bijzonder opmerkelijk dat een dergelijke beweging van de gehele Franse vloot destijds niet was opgemerkt. De Jonge merkt op dat het vrij moeilijk voor de geallieerden was informatie uit Frankrijk te krijgen, terwijl andersom Lodewijk XIV altijd kon rekenen op Engelsen die Jacobus II nog altijd steunden. Er kon nog een tweede kwalijkere reden in spel zijn, namelijk de bewuste achterhouding door Lord Nottingham of zijn beambten van een brief waarin uitdrukkelijk vermeld werd dat Tourville Brest was uitgelopen¹⁹².

De vijand was te dichtbij en een terugtocht was ondenkbaar. De geallieerden moesten het gevecht dus met de Fransen aangaan. Van de Goes echter besloot anderszins en zond één

¹⁸⁹ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1100, Van der Goes 26 juni 1693.

¹⁹⁰ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*,351-352.

¹⁹¹ Hamilton, *Friends*, 95.

¹⁹² De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 354.

van zijn officieren aan Rooke's boord om te zeggen dat ze het gevecht koste wat kost moesten vermijden. Rooke schijnbaar overtuigd door het argument van Van der Goes besloot om met de koopvaarders gedurende de nacht Faro of Cadiz proberen te bereiken. Rooke zou later hebben gezegd dat dit inderdaad de beste beslissing was omdat anders de Fransen hun totaal vernietigd zouden hebben¹⁹³. De Fransen waren echter beter bezeild dan de geallieerden en haalden het achterste deel in waarop twee Nederlandse oorlogsschepen besloten moedig het gevecht aan te gaan opdat de koopvaarders weg konden komen. De twee Nederlandse schepen onder het bevel van de kapiteins Schrijver en Van der Poel moesten het opnemen tegen negen of tien Franse schepen inclusief de Franse admiraal en viceadmiraal van respectievelijk 92 en 100 stukken kanon. De strijd was hevig en de twee Nederlanders vochten fier terug, maar moesten zich uiteindelijk overgeven. Door deze opofferingsdaad waren ze overigens er wel in geslaagd ervoor te zorgen dat de anderen van de vijand weg konden zeilen. Kapitein Schrijver werd naar het admiraalsschip van Tourville gebracht, kreeg zelfs de eer en werd door hem omhelst met de vraag 'of hij een duivel of een mensch was?'¹⁹⁴. Deze slag zien wij ook terug in het scheepsjournaal van Van der Goes. Hij schrijft op 27 juni 1693 het volgende over deze slag (het gehele journaal zal in bijlage L worden bijgevoegd):

'...savonts ontrent 6 uiren, quamen eenige van de voorste en loefwaarste scheepen, vanden vijand met onse agterste en lijwaarste schepen, in't gevegt, sijnde de capiteins Schrijver, en vander Poel, met twee en drie coopvaarders, dewelke na een wijnig tijdt, dat se met den vijand geengageert waren, wenden, en liepen naar de wal, waar op een gedeelte vande vijand het mede wenden, (waar onder den Admiraal, en vice Admiraal vande blauwe vlag), en waren, reets ons soo ver op geloopen, dat se een canon schoot vanden admiraal Rooke waren, de rest vande koopvaarders, die te loefwaart vanden vijand, wat nader aande wal waren, vermoeden, dat die vermist (?), genomen, gestrant, oft verbrand zijn...'¹⁹⁵

Het eskader dat was weggevlucht, zetten alle zeilen bij en vonden zichzelf de volgende morgen buiten gevaar. Ze besloten met zestig koopvaarders naar Madeira te zeilen om daar van

¹⁹³ Hamilton, *Friends*, 108-109.

¹⁹⁴ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*,358.

¹⁹⁵ NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1100b, Van der Goes 27 juni 1693.

behoefden te voorzien en daarna terug te gaan naar Kinsale. Minder gelukkig liep het met de koopvaarders af alhoewel beter dan men in eerste instantie had vermoed. De Fransen konden weliswaar het geallieerde eskader niet meer inhalen, maar probeerden nog wel zoveel mogelijk koopvaarders te veroveren. Ze verspreidden zich in een halve cirkel op zee en pakten zo de vluchtende koopvaarders. Anderen zetten hun schepen op het strand en staken het in brand terwijl weer anderen door smaldelen Fransen werden achtervolgd. Het merendeel slaagde er echter in te ontkomen en een Portugese of Spaanse haven te bereiken. Ongeveer dertig of veertig koopvaarders waren veroverd of verbrand, terwijl ongeveer honderd schepen waren ontkomen¹⁹⁶. De Fransen zouden overigens nog wel enkele Spaanse havens af gaan om geallieerde koopvaarders te vernietigen of te veroveren.

De grote vloot dat teruggekeerd was naar Engeland, kregen aldaar bericht dat er geen Franse schepen meer in Brest lagen en dat die vloot dus uitgezeild was. Meteen werd er een krijgsraad gehouden waarin de Nederlandse officieren opperden om direct naar Portugal en Spanje te vertrekken om de Franse vloot aan te pakken, maar de Engelsen deelden de Nederlandse visie niet helemaal. Ze zagen wel nut in de Nederlandse voorstellen, maar vermeldden dat hun levensbehoeften onder pijn was om deze onderneming te beginnen. Vooral Van Almonde beklagde zich in zijn brieven over het gebrek van inzicht bij zijn Engelse collega's¹⁹⁷. De geallieerden zeilden dus pas 27 juli uit, kregen het rampzalige bericht te horen en besloten de Franse vloot dan maar op de terugtocht aan te pakken. Tourville was echter met zijn vloot naar Toulon gegaan om zich met de Toulonvloot te verenigen. De geallieerden kruisten nog veertien dagen op de Franse kusten, maar keerden daarna terug naar Engeland¹⁹⁸.

Het zou voor de hand liggen dat de relatie tussen de geallieerden hierdoor breekbaar werd vooral vanwege het Engelse falen. De Engelsen hadden meer informatie moeten inwinnen alvorens door te zeilen¹⁹⁹, daarbij wilden ze in eerste instantie het gevecht aan gaan, maar door Van der Goes uiteindelijk overtuigd om te vluchten. Als laatste wilden de Engelse vlagofficieren, na het horen van de ramp, niet onder zeil gaan vanwege problemen met de victualie. Het lag

¹⁹⁶ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 360.

¹⁹⁷ Schelven, *Philips*, 99.

¹⁹⁸ De Jonge, *Geschiedenis. Dl.3*, 369.

¹⁹⁹ Schelven, *Philips*, 104.

voor de hand dat dit een staartje zou krijgen net als na de Slag bij Bevesier toen Torrington geofferd werd, maar niets van dat alles na deze ramp. Zowel de Nederlandse als de Engelse officieren betoonden algehele solidariteit met elkaar ondanks dat Van Almonde in het begin insisterde op een terugtocht naar Engeland en het eskader met de koopvaarders niet helemaal mee te begeleiden²⁰⁰.

Slot

Resumerend, wanneer we kijken naar de Engels-Nederlandse marine samenwerking in het kader van de vijf punten van samenwerking wat betreft de konvooiing van koopvaardersschepen kunnen het volgende zeggen²⁰¹: het welslagen van de operaties verliep niet altijd even goed. De slag bij Lagos was een regelrechte mislukking ondanks dat door de opoffering van de Nederlanders voor de geallieerde zaak het grote deel koopvaarders ongedeerd weg konden komen. Bij andere escortes van koopvaarders liep het vaak slecht af zoals we hierboven hebben gezien. Niet alle treffen met de Fransen of Franse kapers werden verloren, maar we krijgen de indruk dat het bijzonder moeilijk was een goed uitgevoerde vijandelijke aanval op een escorte adequaat af te slaan zeker wanneer Jan Bart de Fransen aanvoerde. Het moet wel gezegd worden dat ook wat betreft konvooiing de beide naties vaak afzonderlijk van elkaar opereerden. De Engelsen hadden wel het commando over de geallieerde eskaders, maar volgden wel degelijk Hollandse voorstellen zoals we hebben gezien bij Vlacq en Van Almonde. De verhouding van de schepen lag echter scheef aangezien de Nederlanders meer of gelijke aantallen leverden dan de Engelsen. Toch werd er bezwaar geuit vanuit Engeland dat de Republiek steeds vaker te weinig schepen leverde en dat de konvooiers slecht georganiseerd waren. Aan de andere kant, waren er bezwaren dat de Engelsen op hun beurt de Nederlandse koopvaarders niet meenamen onder hun escorte en daardoor lang moesten wachten in de havens. Dat duidt toch op een bepaalde frictie of irritatie tussen beide mogendheden. Het is overigens wel opmerkelijk dat de besluiten werden gemaakt door de

²⁰⁰ Hamilton, *Friends*, 108.

²⁰¹ a. het welslagen van geallieerde ondernemingen, b. (strikte) handhaving van het overeengekomen verdrag en de daaruit voortvloeiende ratio van (oorlogs)schepen, c. convergerende visies omtrent oorlog en handelen, d. visie ten opzichte van elkaar en e. relaties tussen de specifieke commandanten.

geallieerde krijgsraad ter plekke en dat dus beslissingen werden gemaakt op het tactische en operationele niveau en niet strategisch. De beide mogendheden leken niet op één lijn te zitten wat betreft visie achter de konvoeringen. Vaak zouden er geschillen rijzen tussen de Engelsen en de Nederlanders over te voeren strategie waarbij de Nederlanders wel degelijk invloed leken te hebben op de besluitvoering. De Engelsen hadden meer het idee van machtsuitbreiding terwijl de Nederlanders meer gefixeerd waren op de vrije doorgang van de handelsvloeden en niet zozeer een machtsuitbreiding. Ondanks dat het vaak misging in het kader van konvoering operaties en het evident werd dat de Engelsen zich niet maximaal wilden inzetten leek dit niet al te veel invloed te hebben op persoonlijk relaties tussen de geallieerde bevelhebbers.

Conclusie

We zullen dit onderzoek afsluiten met een samenvatting en de beantwoording van de onderzoeksvraag. We hebben gezien dat de Engelsen en de Nederlanders in 1688 een gemeenschappelijke staatshoofd kregen en dat daardoor beide vloeten gecombineerd werden. De verhouding tussen de twee mogendheden zouden op het water 5:3 moeten zijn dat wil zeggen van de tachtig schepen moesten er vijftig Engels en dertig Nederlands zijn. Daarbij had de Engelse admiraal altijd het oppercommando over de geallieerde vloot. De missies voor de geallieerde vloot waren veelzijdig, maar veelal waren die wel primair tegen de Fransen gericht. Elke missie heeft in dit onderzoek een apart hoofdstuk gekregen van anti-kaapvaart tot het vrijhouden van de Sont en Oostzee tot de oorlog tegen de Fransen tot de konvooiing van de geallieerde handelsschepen en de bescherming van de Noordzee/ Kanaal.

Voordat we hiermee begonnen, hebben we eerst een beeld geschetst hoe de Engelsen en Nederlanders tegen de betreffende alliantie aankeken. De Engelsen hadden gedurende de alliantie wat de neiging zichzelf als superieur aan de Nederlanders te beschouwen die zij als naaste supporters zagen. Een voorbeeld hiervan de schoffering van de kant van de Engelsen wat betreft de veroverde prijzen. Los daarvan was men in Engeland toch bevreesd dat het een kolonie van de Republiek zou worden aangezien de Republiek destijds rijker en welvarende was dan Engeland. Op het strategische niveau hadden Nederlandse admiraliteiten in London volgens Warnsinck eigenlijk nauwelijks inspraak. Het is gebleken dat dit niet helemaal waar was aangezien de diplomatie bepaalden over geallieerde operaties slaagden of niet. We hebben ook gezien dat de Nederlanders soms afzonderlijk van de Engelsen opereerden en Van Almonde weigerde onder een lager Engels gezag te dienen en zich verwijderde ook het geallieerde eskader. Op het tactische niveau, in de geallieerde krijgsraden dus, hadden de vlagofficieren misschien wat meer respect voor elkaar waardoor de Nederlandse stem gehoord werd en soms Nederlandse initiatieven of voorstellen werden gevolgd. De Nederlanders vonden ook gehoor bij koning-stadhouder Willem III die de Republiek van origine al een warm hart toe droeg, maar dit kwam uiteraard ten einde na zijn overlijden in 1702. Hierna was er dus geen centraal, overkoepelend gezag meer waardoor John Churchill steeds met de Republiek moest

onderhandelen om de geallieerde operaties te realiseren. De Republiek leverde echter steeds vaker te weinig schepen voor de geallieerde vloot en dit stoorde de Engelsen mateloos. De Engelsen, op hun beurt, konden echter ook niet altijd op lof rekenen van de Nederlandse kant zeker niettoen Groot-Brittannië in het geheim – los van de Republiek – aan het einde van de Spaanse Successieoorlog bezig met vredesonderhandelingen was met Frankrijk waar ze zelf veruit het beste uitkwamen en de Republiek min or meer als slechtste.

Wanneer we kijken naar anti-kaapvaart missies zien we dat er ten eerste onderscheid moeten worden gemaakt tussen Franse en Barbarijse kapers. De geallieerden hadden in principe altijd oorlog met de Franse kapers vanwege de oorlogen tegen Frankrijk, maar met de Barbarijers kon het nogal eens fluctueren zoals we hierboven hebben gezien. De geallieerden slaagden er in ruime mate in de Franse kapers te bedwingen door middel van acties tegen de betreffende plaatsen, maar ook door het blokkeren van hun havens. Het was echter vrijwel onmogelijk om de hele kaapvaart te controleren omdat er gewoonweg teveel kapers waren en het vrij veel geld kostte. Zeker op het einde van de Negenjarige Oorlog waren de geallieerden erin geslaagd de Franse kapers te bedwingen. De geallieerden hadden ten tijde van de Negenjarige Oorlog en Spaanse Successieoorlog echter niet zo heel veel te vrezen van de Barbarijse kapers. Er viel relatief weinig voor in de Middellandse Zee en koopvaardijvloeden konden in principe veilig doorreizen. Tijdens de geallieerde acties tegen de Franse kustplaatsen ging er nog al wat mis en kan dit geen onverdeeld succes worden genoemd. Ook de Engelse wreedheid jegens de Franse en Spaanse kustplaatsen wekten veel irritaties bij de Nederlanders die dat absoluut onnodig vonden. Soms verzaakten de Engelsen, dan weer de Nederlanders, maar toch was Van Almonde vrij tevreden over de samenwerking met de Engelsen. De oorlog tegen de Fransen begon ongunstig voor de geallieerden zoals we hebben gezien bij de slag bij Bevesier in 1690. De Engelsen schoten aan alle kanten tekort en lieten de Nederlanders aan hun lot over waardoor er bijzonder veel schade geleden werd. Uiteraard bracht dit de geallieerde alliantie een flinke klap toe dat nog een tijd doorging aangezien Torrington een proces kreeg, de geallieerden moesten worden geholpen de schepen weer op orde te krijgen, er gerouwd moest worden voor de Nederlandse gesneuvelden en weer gevreesd moest worden voor een Franse invasie op Engeland of Ierland. Op de langere termijn zou men kunnen stellen

dat de geallieerden de oorlog tegen de Fransen hebben gewonnen. De Fransen werden steeds meer gedwongen hun vloten binnen de havens te houden en zelfs na de Negenjarige Oorlog hoefden de geallieerden nauwelijks meer rekening te houden met een eventuele Franse Brestvloot en konden zich geheel concentreren op de Middellandse Zee. Ook in de Middellandse Zee werden de Fransen op een gegeven moment gedwongen met hun vloot in de haven van Toulon te blijven, konden de geallieerden Spanje terug veroveren voor het Oostenrijkse Huis en werd zelfs Toulon in 1707 belegerd. Dit ging echter niet zonder veel moeite zoals we hebben gezien bij de slag van Cadiz dat een totale mislukking was voornamelijk door het falen van de Engelsen. Zeer onvoorzien behaalden de geallieerden een korte tijd daarna een glansrijke zege in de baai van Vigos waarbij ze door een feilloze samenwerking in een paar uur de Spaanse zilverbloot veroverden en een aantal Franse schepen vernielden.

Wat betreft de bescherming van het Kanaal en de Noordzee kunnen we het volgende zeggen: het voorkomen van een Franse invasie op de kusten van Engeland en Ierland was vrijdeld, maar het kruisen was geen onverdeeld succes. Wat ten eerste opvalt, is dat het kruisen vaak ook los van elkaar werd gedaan. We hebben een paar situaties gezien waarbij de Nederlanders op eigen initiatief handelden afzonderlijk van de Engelsen. De Engelsen waren wel in de buurt, maar traden niet gecombineerd op zoals we hebben gezien bij hetgeen kapitein Menstat overkwam. Samenwerking betekende dus niet altijd gecombineerd optreden. Tevens zagen we dat in een geval een Engelse commandeur de orders van een Staatse bevelhebber leek op te volgen wat geheel tegen de overeenkomst in zou druisen.

Over het vrijhouden van de Sont en de Oostzee kunnen we eenduidig stellen dat de geallieerden daar succesvol in waren. Ze kregen het voor elkaar om Denemarken te dwingen zich aan het verdrag van Altona te houden en de vrije doorgang voor hun koopvaardij schepen te bewerkstelligen. Er waren echter wel wat problemen omtrent de bevelvoering van de geallieerde (inclusief de Zweedse) schepen in het begin. De Zweden eisten het opperbevel op, maar dat kon natuurlijk nooit werkelijk gebeuren. Dit hoefde ook niet aangezien ze grotendeels afzonderlijk van elkaar opereerden. De verhouding tussen de geallieerden was ook niet conform de overeenkomst aangezien de Nederlanders dikwijls meer schepen leverden dan nodig was en weer leek het erop dat een Nederlander een smaldeel aanvoer zoals we dat

gezien hebben bij het voorbeeld van GeleynEvertsen. De samenwerking verliep in deze missie los, maar toch bleef de kwestie rond de bevelvoering en de daaruit voortvloeiende Nederlandse positie binnen de alliantie door etteren.

Als we kijken naar de konvooiing van de geallieerde handelsschepen moeten we ook tot de conclusie komen dat dat niet altijd even goed lukte. We hebben het voorbeeld van kapitein Vlacq beschreven en de slag bij Lagos. De geallieerde konvooiers en hun geëscorteerde koopvaarders werden nogal eens door de Fransen aangevallen die dat vaak wonnen. In beide gevallen hadden Nederlandse kapiteins zich bijzonder goed verdedigd tegen de Franse aanvallen en had Vlacq het zelfs met de dood moeten bekopen opdat de geallieerde koopvaardijvloot ongeschonden door kon varen. Verder waren er irritaties over en weer: de Engelsen namen de Nederlandse koopvaarders niet mee terwijl de Nederlanders te druk waren met het escorteren van hun handelsschepen waardoor ze zich niet tijdig bij de geallieerde vloot konden voegen. Dit had niet alleen te maken met een egoïstische motivatie vanuit de kant van de Republiek, maar naast dat hun schepen hiervoor beter waren uitgerust, lag er een diepere reden achter wat betreft de visie op strategie. De Engelsen zagen het geallieerde marine samenwerking meer als een manier om daardoor zelf onafhankelijk te worden, Frankrijk actief te bestrijden en hun imperium uit te breiden met name in de Middellandse Zee. De Republiek had altijd de bescherming van hun handelsvloot als primaire reden voor de marine samenwerking in gedachten. Het uitbreiden van een imperium of actief bestrijden van de Fransen waren niet van grote importantie. Als we de punten van samenwerking erbij nemen kunnen we het volgende zeggen: het welslagen van de geallieerde ondernemingen lukte soms wel en soms niet. Soms had dit te maken met het verzaken van de Engelsen en soms door het verzaken van de Nederlanders. Uiteindelijk kan men stellen dat Frankrijk aardig in toom is gehouden, dat Engeland er best is uitgekomen en de Nederlanders het slecht doordat de Engelsen onder de alliantie uitwilden voor eigen gewin. Dit werd de Engelsen bijzonder kwalijk genomen en waarschijnlijk komt daar de naam 'perfidious Albion' of 'verraderlijke Albion' vandaan.

Hielden de geallieerden zich steeds strict aan het overeengekomen verdrag? Het antwoord is overduidelijk nee. Vaak zou de Republiek meer schepen leveren dan was

afgesproken en week men in praktijk af en toe wat betreft de bevelvoering. Officieel had Van Almonde niet het opperbevel tijdens de slag bij Cadiz in 1702, maar de facto was wel zo. Op strategisch niveau waren de Engelsen vaak superieur – alhoewel er zeer veel moest worden onderhandeld met de Republiek, zeker na de dood van Willem III -, maar op tactisch en operationeel niveau was dat nog meer te bezien. Vaak zouden de Engelsen een vervolg geven aan Nederlandse initiatieven ondanks hun officiële overwicht binnen de alliantie en leek het soms alsof Nederlanders bepaalde operaties leidden. Toch bleven er irritaties over de geallieerde bevelvoering. Van Almonde had zich af en toe verwijderd uit de alliantie hierom en had zijn beklag geuit wanneer de Republiek en haar eer te zeer met voeten getreden werd door de Engelsen. Het leek er dus op de Republiek altijd nog ‘full-command’ bezat en zich kon terugtrekken uit het geallieerde optreden.

Zaten de geallieerden wat betreft hun visie over strategie op één lijn? We hebben gezien dat dit vaak niet het geval was. Zeker vanuit de Nederlandse kant ontstonden er irritaties naar aanleiding van disproportioneel Engels optreden tegen de Franse en Spaanse kustplaatsen. Het meest in het oog springend zijn de verschillen in visie over wat de belangrijkste pijler voor het buitenlands beleid moest zijn: voor de Engelsen machtsuitbreiding, voor de Nederlanders bescherming van de handelsvloot.

Hoe zagen ze elkaar? In het begin en aan het einde van de samenwerking met wantrouwen. De Engelsen begrepen de Nederlanders niet zo en zagen de Negenjarige Oorlog vooral als een Nederlandse oorlog. De Nederlanders kregen echter een morele superioriteit na de verloren slag van Bevesier, maar verloren dit gaandeweg na de dood van Willem III. Toch zagen de geallieerden wel degelijk de waarde van de alliantie voor beide partijen in en waardeerden ook elkaar gedurende een groot deel van alliantie.

Hoe verliepen de persoonlijke relaties tussen de bevelhebbers? In het begin niet zo goed. Vele geallieerde bevelhebbers hadden nog ervaring in de Engels-Nederlandse oorlogen en wantrouwden elkaar. Zeker na Bevesier werd dit alsmear erger waarbij zelfs de alliantie als geheel bedreigd werd. Cornelis Evertsen leek niet zo’n goede band te hebben met zijn Engelse collega’s, maar Van Almonde werd wel gewaardeerd door de Engelsen. Van Almonde leek persoonlijke invloed te hebben op de Engelsen, maar stoorde zich vaak aan de Engelse instelling

tijdens geallieerde operaties. Dat de alliantie uiteindelijk stukliep, moet waarschijnlijk niet gezocht worden op een tactisch of operationeel vlak, maar meer op het strategische vlak vanuit de hoofdsteden of beter gezegd vanuit Londen. Het lag niet aan een verstoorde relatie tussen de verschillende geallieerde bevelhebbers die – met uitzondering van de beginjaren – vrij goed met elkaar konden opschieten.

De archieven brachten minder informatie dan de auteur van deze thesis aanvankelijk had verwacht. Zoals al gezegd bleef men in de archieven bijzonder beleef, ja, zelfs diplomatiek in hun uitlatingen over elkaar. Misschien heeft dat met de tijd te maken die we behandelen of misschien vond men dit soort te dingen te onbelangrijk om op te schrijven. De auteur heeft dus een wat zwaarder gewicht moeten toekennen aan de historische literatuur voor dit onderzoek. De archiefbronnen vermeldde wel degelijk zinvolle informatie over het verloop van operaties en het overeengekomen verdrag, maar vrij weinig inzake visie over de te voeren strategie, visie over elkaar en persoonlijk relaties tussen de geallieerde bevelhebbers. Wellicht dat men in een vervolgonderzoek nog meer archiefbronnen dient te raadplegen of misschien het Britse admiraliteitsarchief moet bekijken. Toch denkt de auteur wel degelijk de onderzoeksvraag heeft te kunnen beantwoorden op basis van de getoonde archiefbronnen en het beschikbare historische literatuur en daardoor de lezer een helder beeld heeft kunnen geven hoe de Engels-Nederlandse marine samenwerking van 1688 tot 1713 verliep!

Bijlage A (Instructie Van Aerssen van Sommelsdijck)

Titel: 'Instructie voor den Schout bij nagt, Francois van Aerssen heer van Sommelsdijck, aengesteld als opperhoofd over 's lants vloote gedestineert naer Portugal en inde Middellanthse Zee'

- '1. Den voorn. Schoutbijnagt, sal met de schepen van oorlogh , bombardeerschepen, brander, hospitaelschip, behoefte ende victuallie schepen, in Texel leggende, ende na Portugal off de Middellandthse Zee gedestineert, met d'eershe goede wint, naer den Ontfanhe deses Zee kiezen, en uijt zeijlende cours hebben om binnen deur sijne zeijle met sooveel spoet, als doenes is, te vervolgen naer de rivier van Lissabon, maer indien hij schout bij nagt door contrarie wint Duijns niet soude kunnen bereiken sal hij sijne zeijle naer de voorme. Rivier agterom nemen.
2. Op de rivier van Lissabon gekomen zijnde, sal hij schouth bij nagt onder zijn commando nemen alle de schepen tot de vloot vanden staet behoorende, die hij aldaer vinden sal, ofte naderhand bij hem sullen komen ende ook conjungere met de vloote van haere Majesteijt de Coninginne van Groot Brittanien, tot executie van het geene bij de hooge crijgsraed vande gecombineerde vloote, voorde gemeene interessen geraden geoordeelt sal werden, maer opde voorz. rivier geen schepen van oorlog vindende, die met hem komen zeijlen sak hij sig van het noodige water voorsien hebbende met sijn onderhebbende schepen vanden staet zeijlen na Gibraltar, de Middellantsche Zee off elders, daer hij volgens ontfangen off ingenomen advis, sal konnen vinden de schepen van Groot Brittanien en vande Staet, om met deselve aldaer te conjungeren ter executie als vooren.
3. Ende sal den gemelten crijgsraed werden gecomposeert volgens des conventie bij de Tractate tusschen haere Majesteijt de Coninginne Groot Brittanien en desen Staet gemaekt, gelijk inden voorigen oorlog is gepractiseert daarvan aen hem schout bij nagt copie is behandigt, 't welck hem tot narigtinge sal hebben niet alleen op het subject vanden Crijgsreadt, maer ook in alle andere zaeken, die geduerende dese expeditie te sullen komen voortevallen.
4. Ende soo geconjungeert zijnde, sullen de voorz vloote gesamente ageren, ende mogen aendoen de krullen van Vrankrijk, Spaingene en Staline, soo binnen als buijten de Middellantsche Zee.
5. Ende dewijl voordesen met den Ridder Mitschel van wegen de Coninginne van Groot Britt.en herwaerts gesonden, is geconvienieert dat uijt de gecombineerde vloote geene detaschementen sullen geschieden, als bij goet vinden vanden gecombineerde crijgsraet, sal den voorne, Schout bij Nagt sig daernaer reguleren en in sodanigen geval daerin observeren de propositie van vijff tot drie ten zij den gemeene dienst, sulx anders quam te seijffilen, in welck geval daarvan sal mogen afgaen.
10. Bij rescontre van eenige Corsaire van Tunis, Tripolie en Algiers, buijten de presentie vande schepen van Oorlog van haere Maj.t van Groot Brittanien sal die tragte te veroveren off ruineren, so doenes sal zijn, ten zij den voorn.e schout bij nagt komissie moghte hebben, off dat zij deden blijcken, dat de vrede tusschen desen Staet en haer gesloten en geratificeert was, osgh soo de voorme Corsaire inde gecombineerde vloote off in eenig detachment moge komen te vervallen, sal men deselve ongemolesteert laten mits dat die onderwijle niet ondernemen, dat tot prejuditie vandesen Staet, off van haere ingesetenen komen te strecken, en sullen deselve corsaire haer inde vloote niet mogen blijven onthoude, maer ter spoedighs haer daer weder hebben uijt te begeven.
11. Recontrerende eenige corsaire vanden kreijsen van Marocco, offe behoorende aen sijn onderdanen sal hij schout bij nagt deselve ongemolesteert laten passeren, soo lang als met desen Staet in vrede is.

12. Int houden van een Crijgsraed over het straffen van delinquenten onder de vloot vanden Staet, sal den voorme. Schout bij nagt, daertoe beroepende outste Cap.nen in commissie, sonder onderscheijt van ordinaire off extraordinaire capiteijnen, ende sal den voornem: Schout bij nagt alle messuses en wandevouren dewelcke inde vloot souden konnen voorte vallen voor sijn retour hier te landen hebben aftedoen, aghter volgende den artieulbrieff en andere ordres ophet stuck van de cijgsraed discipline ter zee geemaneert.

13. Den voormen Schout bij Nagt sal onder sijne protectie hebben te nemen alle uijtgaende coopvaerdij schepen deser landen offe hooge geallieerden vandien, dewelcke gedestineert zijn om de west en deselve convoijers soo verme, als hem sulx dese sijne instructie toelaet, en geschiede kan buijten prejuditie vande desseijnen vande gecombineerde vloote.

17.dat de voors. schepen daer sullen komen, ten eijnde hier voorengemelt traghtende met den commanderen officier van haere Majesteijt van Groot Brittanien tot concenteren eenige schepen van oorlogh daerbij te voegen, tot meerder seeckerheijt vande coopvaerders van beijde de natien....'

19. Dog ingevalle in een gecombineerde crijgsreadt moghte geresesolveert worden, eenige schepen van Oorlog inde Middellantsche Zee te laten, ende daer bij een Schout bij nagt, offe hooger officer vande Coninginne van Groot Brittanien sal den voorne. Schout bij nagt, met alle schepen vanden Staet (: uijt genomen de voors. drie schepen van Oorlog ende fleuijt schip) daerbij hebben te blijven, ten zij sulx anders voor den gemeenen dienst mogte goetgevonden werden, dog geen vlag officier van Groot Brittanien daerbij blijvende sal den voorme. Schout bij nagt, daer bij laten eenige schepen vanden Staet naer de proportie van drie schepen vande Staet tegens vijff van haere Majesteijt van Groot Brittanien, zeijlende met de resterende naer Lissabon, om nader ordre af te wagten, hebbende deselve onderwijle in staet om weder te komen dienen.

20. Dogh alle de schepen vande Coninginne van Groot Brittanien naer huijs keerende, sal den voorne. Schout bij nagt met alle de voors. schepen van den Staet sig begeven naer de rivier van Lissabon, om aldaer nader ordre aftewagten.

Aldus gearresteert ter Vergaderinge vande Hoogh Mogende heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden inden Hage den elfden Meij xvij en negen.

Ter ordonnantie vande hooghgemeene heeren Staten Generael, Fagel.'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr. 11.

Bijlage B (Beschrijving van deel van de slag van Bevesier door Cornelis Eversten)

10 juli 1690: 'Titel: Vanden Lt. Admirael Evertsen: houdende relaes van't gepasseerde, onder, en naer't laetste zee gevegt tusschen de gecombineerde Engelsche en Hollandtsche ende fransche vlooten op den 10^e julij 1690.

'Sondagh den 9^e Julij des namiddaegh de windt N: ten O: en N:N:O: deedt den Grave van Torrington, den krijghsraet aen sijn boordt vergaderen: waerinne bekent maecte dat ordre bekomen hadde, van haere Maj:t om met de vloot niet langer te retireren; maer s'vijandt de vloot aen te tasten toonende daer op den brief, waer bij hem sulcx wiert belast. Sulcx eenparighlijck wiert geresolveert, en vasrt gestelt, omme het des anderen daeghs, op den vijandt los te laten gaen. Des avondts hadden Bevesier N:W: ten W: omtrent 1 ½ mijle van ons.

Den 10^e Julij smorgens met den dagh de windt geheel noordelij. hebbende den hoeck van Bevesier N:N:W: drie mijlen van ons: kregen de vijandtljcke vloot een goedstuck int Z:W: van ons int gesicht; waerop den Grave van Torrington de rangh vlagge liet waeijen, om de vloot te rangeren: gelijk oock aenstondts bij alle d'andere hooftofficieren, wierdt gedaen, en met eenen dragende op den vijandt to gehouden; latende den Grave van Torrington kort daer nae oock de roode vlagge vande voorstengh waeijen; 't welck het zeijn was, om den vijandt gelijkelijck aen te tasten. S'landts vloote hebbende d'avandt garde, geraeckte omtrent negen uijren, met s'vijandts voorste esquadre, voerende de blauwe vlagge (t welck met de mars-zeijll op stengh ons bleeff in wachten) en een hevigh gevecht: dan soo geluckigh: dat eer het middagh was, verscheijde van des vijandts schepen het, met all de zeijlen bij, voor de windt van ons aff hielden, 5. a 6. derselver voorste schepen door het sterk seijll maecken van s 'vijandt vloot wenden het tegens ons aen: dan wierden door onse voorste schepen gedwongen, het weder over te leggen; maer met de stilte, de windt wat uijt schietende, gerackten sij even wel boven de windt van ons, eenige van s' vijandts schepen lagen doe nogh all voorde windt; dogh met dat het doot stille wierde: laden soo vell met s 'landts schepen, met chaloup en boot te doen, als konden om deselve benierd te houden. Ondertusschen was een groot deel schepen van s 'vijandts esquadre soo dicht op het achterste smaldeel vanijandts vloote gedrongen daer toe de separatie die d'er tusschen de Engelsche, en deselve was genoeghsame gelegentheijt gaff: dat het selve daer door schier 't eenemael is geruineerdt geworden werdende den vice adml. Van de Putten sijn groote en besaens-mast van boven neer geschooten gelijk mede den S: bij N: Jan Dick en den Capitain Snellen; ende de andere capitainen, van Zeijll, Mosselman, de Boer, en Noordtheij, soo gehavendt, dat soo veel hadden, als haer masten konden staende, en haere schepen bovenwater houden. T' welck gewaer werdende als mede dat den capitain van der Goes, sonder masten naer den vijandt toe dreeff, hebbe ick het met s 'landts vloot, voorde windt om, daer naer toe gewendt; maer door de continueele en groote stilte, is het onmogelijck geweest, hem te kunnen ontsetten; soo dat in s 'vijandts vloot vervallen verrovert, en daer verbrandt is geworden. Dit alles heeft s' vijandts aff wijckende schepen moet gegeven om weder bij de windt te steecken, en die te windt waert, waeren geraeckt, wederom op ons aff te comen; waer door het geveght soo hevigh als te vooren, hervat wierde: sijnde selfs eenige s' landts schepen genootsaecht, over-stuer, en back-boort te slaen, het welck met een continueel vuijr tot omtrent vijff uijren, naer de middagh duijrde: als wanneer het nogh doot still sijnde en d'ebbe int water, geraden wiert gevonden, om met s 'landts vloot te ankeren; als, waeronder deselve, met den vijandt geduijrhlijck soude sijn gemêleerd gebleven: en vervolgens in pericull, omme verder, ent eenemaal geslagen en gedestruuert te werden; door dien d'Engelsche vloot als doen een groot stuck van ons en den vijandt aff was: en verscheijde schepen, die haer 't naest aen s'landts esquadre mosten onthouden, vande vijandtl. Vloot alrede gewendt lagen. Onder t ancker vande fransche vloot, dat kort hier op volghde heeft men 7 a 8 schepen gesien op sij leggen: apparentelij. om haere lecken te soecken, ende die wederom dicht te maecken.

Inmiddels kan men onbeswaerlijck affnemen dat d'ongemacken s'landts vloot in dit engagement overgecomen, meest en schier alleenlijck moeten geweten werden: dat de Engelschen met haere schepen, haer te veel open gegeven, en niet dicht genoegh op deselve gesloten hebben om dat se uit begin te seer en te langh, om de zijdt gegiert hebbende, daer naer doorde stilte, met hun voorste op ons achterste smaldeel, niet naer behooren, hebben kunnen sluijten; dat andersindts daer door, niet alleen soude sijn gesecondeert, en in sijne geledene rampen, geprevenueert worden, maer bij de gecombineerde vloot, nae alle apparentie (afparentie?), selfs groote advantage op den vijandt vercregen hebben, off ten minsten egael gevogten sijn geweest te meer de wijle verscheijde schepen van s' vijandts avandtgarde, albereijts voorde windt van ons aff hielden, en aen't weijcken gebraght waeren.

Omtrent den vijandt nae dat ick met den vice admirael Callenburgh een ontwerp van den staet, waer in s' landts vloot was gebracht, geformeert had; hebb' ick den secretaris Crann daer mede nae boort van den Grave van Torrington gesonden en gem lagten versoecken, de wijle de nederlandsche schepen in rondt-hout, staende en lopende wandt, 't eenemael schadeloos waeren: al haer kruijt en scherp ten naesten bij verschooten; behalven dat den cap.n vander goes in s'vijandts handen was vervallen: en nogh twee schouten bij nacht, Jan van Brakel wegens de Maze, en Jan Dick wegens Noorthollandt, met den cap.n Noortheij, wegens Amsterdam, int gevegt waeren gesneuveld; dat dogh woude goet vinden eenige bequame Engelsche fregatten te ordonneren, omme de masteloose schepen te slepen en dan oock verdere sorge te willen dragen voor't geheele magteloose neerlandts esquadre, dat 'et selve door de onbeschadighde Engelsche schepen naer behooren, moghte gedeckt werden. Op't eerste, heeft sijn ex.tie aenstondts eenige fregatten, tot het slepen geordonneert, en op't andere geantwoordt, soo veele als in hem soude wesen, alle bedenckelijcke sorge voor s'landts schepen te sullen dragen; recommanderende daer bij dat ick mijn best soude hebben te doen, om met deselve wat verder vanden vijandt aff te raecken. S'nachts met den doncker, gingen met de voor. vloet onder- zeijll: doende een ijegelijck sijn best om oostwaerts heen te komen.'

Bron:NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr. 23, 10 juli 1690.

Bijlage C (Beschrijving van deel van de slag van Bevesier door Cornelis Eversten)

13 juli 1690: 's'morgens, sag men dat s'vijandts avandt-garde ons meer genadert was en moesten omtrent 10 uijren weder ankeren, om 't ij te stoppen. Hadden een moiye-koelte uijt den oostenl dan onse meest beschadighde schepen, waeronder den vice adml. Callenburgh, en Schout bij nacht Scheij, te lij-waerd van ons leggende, en in gevaer, omme vanden vijandt beseijlt te konnen werden; soo ben ick met den vice adml. Van de Putten, die sihj sedert aen mijn boordt onthield, naer den Grave van Tarringhton gevaeren: hem versoeckende, om dese schepen, in diit oogen-scheijnelij. Gevaer niet te abandonneren maer goedt te vinden, van deselve bij te blijven, ende te assisteren: off wel dat men met een deel, van die nogh in staet sijnde Engelsche schepen, daer nae moghte toe houden; maer sijn ex.tie sulcx niet advouerende seijde: dat men met 2 a 3 schepen te salveren, seeckerlijck pericul sullen loopen van alles te verliesen: doordien men, sulckx ondernemende, met den vijandt wederom tot een generael engagement soude moeten komen: daer toe sijn geensindts in staet en vondt; en derhalven in sulcken gevall daerop, niet alleene tot ale-ruine van de gantsche vloot stonde te volgen; waerop hem antwoorde, dat men even well die schepen, soo niet en konde nogh behoorde te verlaten. Sijn ex.tie daer op wederom replicerence: dat geen swaerigheijt soude maecken in een kreiighsraet sijn sentiment hier te uijten, soo heb ick versoght deselve aenstondts te willen convoeren, de wijle sijne meeste hoofd officieren aen boordt hadde. Ick met den vice adml. Van de Putte present was, en dat den vice adml. Callenburgh, en den Schout bij nacht Scheij, ale doen in lij sijnde onmogelijck kunnende daer bij komen, sulcx in dier gelijcke voorvallen, van necessiteijt: hoe well niet compleet doorgaens is gepractiseerd geworden.

Dan hier op en kreegh geener-hande andtwoordt: het welck mij reden gaff: om sijn ex.tie te gemoet te voeren, de wijle ick alleen niet in staet was, om de julij sijnde 8 schepen te ontsetten; sijnde de minst beschadighde landts-schepen te windt-waert voor uijt, en ick alleen bij de hoofd vlagge; dat ick mij genootsaect vondt te protesteren: geen deel hier inne te kunnen hebben: bij aldien die schepen eenigh verder onheijll moghte over-komen. Waermede aff scheijt nam, en met den vice adml. Van de Putten wederom naer boort ben gevaeren, sonder dat mij op dit alles, uit minste, ijets geantwoordt is geworden.'

'Den 15^e omtrent de middagh, quamen onder douvres ten ancker: jaegen nogh eenige schepen van s'vijandts vloot een goet stuck om de west van ons.

Den Lord Pembroeck en Devous-hire aen boordt vanden Grave van Tarringhton sijnde, omme haer op't comportement van de Engelsche officieren, uit laest engagement, te informeren: stelden mij een brief van haere majesteijt ter handen; waerinne deselve 't gedragh van de nederlandsche officieren roemde: en mij over de gedane diensten, bedanckte....'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr. 23, 13 juli 1690.

Bijlage D (Beschrijving van afloop van de slag Bevesier door Cornelis Eversten)

17 juli 1690: 'Hoogh Moogende Heeren.

Ick hebben mij den 11^e deser s'daeghs nae 't geveght tusschen de gecombineerde ende de fransche vlooten, d'eere gegeven U Ho: Mo: omstandelijck daer over te schreijven: waer aff ick niet ondienstigh achte de duplicata hier nevens te voegen, zedert en waer drie uijren, nae het aff gaen van deselve, heeft men gesien: dat het svijands vloot ernst was, snous te vervolgens; ende mistdien inden kreijsraert moeten resolveren, en goet vinden, de masteloose schepen te verbranden, off inden grond te booren omme door belemmeringe vande selve langer te slepen, tot geen tweede, en fatalder engagement, met den vijand genootsaect te wesen; waeropde volgende nacht, s'lands schepen, de gekroonden Burgh, gevoert door den viceadmirael van der Putten verbrandt, en noort hollandt, gevoert door den capiteijn Lieutenand vanden gesneuvelden S: bij: N: Jan Dick, in de grondt geboordt sijn geworden: nadat eerst de gequetsten, en daernae de gesunde manschap in Engelsche vaertuijgen, was over geseth. Den 12.13. en 14^e heeft s'vijandt vloote, den windt geduerighlijck oostelijck blijvende, met ankeren, en ancker te lichten alle ebben, en vloedden, om op te laveren, ons ons te vervolgen, gecontinueerd; waerdoor eenige meest beschadighde schepen, dicht onder 't landt van Rije, hebben gehouden: en bij nacht te vergeefs getraght, tusschen de wall en s'vijands schepen, naer portzmuiden door te raecken, sijnde door twee fransche fregats ontdeckt: en door tien der selver oorloghschepen, die op het schieten aff quamen daer inne verhindertl waerop gevolght is, dat men het schip de prov.e van utrecht gevoert door den Cap.n Decker achter sijn ancker heeft sien sincken: nae dat 't volck aenboort vanden Schout bij Nacht Scheij was overgegaen: dat het schip Elsworth gevoert door den Lt. vanden gesneuvelden capitain Noorheij, het tegens de wall heeft geseth; ende waeght van enckhuijsen gevoert door den cap.n vander Poel eerst tegens de wall, en daer nae verbrandt is. Het s'landts schip de Mazel gevoert door capitain Snelle, heeft men nae de haeven van Hastingh sien draegende loopen; ent schip Tholen gevoert door capitain Calis nogh onder zeijl omme wast mogelijck sijn uit gat van Rije te salveren, den noordhollandse Brander sijnde onbeschadighd is onder de wall mede verbrand: sonder dat mij de reden van nee effiteijt daer aff bewust is. Den 15^e onder ;t naderen van douvres, hebbende de fransche vloot nogh int gesicht: sijn omtrent de middagh de graven van pembroeck en devouchire in de vloote gecomen: en hebben mij aen boordt vanden Grave van Torrington een brieff van haar Maj.t overgereijckt: waer in het haer belieft heeft mij te bedancken over de goede en cordate comportementen van s'lands esquadre int laeste engagement met den vijandt met betuijginge, dat dese getrouwe diensten altijd naer haeren eijsch soude confidereren. Seggende haere ex.ties mij verder: dat gelijkse gelast waren, om sulx aen onse kandt, met allerlei expressien op 't erkennelijckste voor te dragen: deselve oock niet minder gelast waeren, om aende engelsche sijde haer op 't nauwst te informeren, waeromme haer Maj.ts schepen, staende 't geveght niet beter s'landts schepen geslooten, ende deselve vervolgens gesecondeerd hebben: en mij int particulier, gelijk oock den vice adml. Vander Putte (sijnde den vice adml. Callenburgh, en de Schout bij Nacht Scheij als doen niet presend) de reden daer aff gevorderd hebbende: hebben wij haere ex.ties met positievelijck daerop gerepenseerd; de wijle sulx bij d'haer Grave van Torrington 't alderbest konde, ende behoorde verantwoord te werden; dogh niet verswegen: dat bij aldien aende

Engelsche Sijde met die ordre, en hevigheijt, als bij s'lands schepen, gevoghten was geweest; dat nae alle apparentie, en met genoeghsame seeckerheijt, de victorie door de gecombineerde vloote soude bevoghten sijn geworden: ter wijll het voorste vijands esquadre all eer het middagh was, gedwongen is geweest te wijcken, en met alle zeijlen van s'landts vloot aff te houden. Wat hier op, ende scherpe informatien, die dese heeren, als commissarissen, van den generael den Grave van Torrington aff tot de minste? officieren toe, genomen hebben: geresolveert is, en weet ick voor als noch u ho: mo: niet te berichten: dan haere ex.tie hebben wij verseeckert: dat alle onse gequetsten, waer deselve souden mogen aen landt sijn gebragt, wel sullen getracteert, en voor hare genesinge particuliere sorge gedragen werden, ende dat voor s'landts schepen, opde riviere komende, werwaerts onder zeijl sijn, ende alwaer haere Maj.t geresolveert is, de vloote over nacht en dagh, ende maghtiger als te vooren, in staet te brengen: haere magaseijnen al daer ten dienste, en tot herstellinge van deselve, soo wel als voor de haere sullen open wesen; dogh ick hebbe niet ondrenstigh geacht te wesen: bij aldien goetgevonden moghte werden, dat doorde respective collegien ter adm. de nodige behoeften op 't spoedighst souden overgesonden werden, omme aen een ijegelijck van haer de lijsten daer van overtesenden. Onder tusschen wenste wel, dat mij speciale ordre gesonden werde, aengaende s'landts schepen, die buijten staet sijn om dienst te doen, en alhier niet off beswaerlijck konnen herstelt werden; als het schip Reijgersberge gevoert door den Capitain Van Zijle wegens het collegie van Amsterdam, en 't schip Veere, gevoert door den capitain Mosselman, wegens 't collegie van Zeeland; 't sij dat deselve sullen bij de vlagge blijven, ofte wel een ijegelijck nar sijn district verseijlen; omme mij daer naer te reguleren. Ick hebbe onder het zeijlen nae de rivier, den commandeur Lamoureux omtrent het noort voorlandt, kruijssende gevonden lende wijle geen lighte fregats bij de vloot en sijn, die noghtans in veelderleij gevallen van seer nootsaeckelijcke diensten sijnl soo heb den selven gelast, omme dese brieven op 't spoedigste over te brengen: en bij dese occasie mij niet kunnen onthouden uw ho: mo: te bidden: dat het deselve moge wel gevallen, omme hem te ordonneren, van sigh wederom, naerde vlagge te verwoegen, en hem voortaan met sijn onderhebbende fregat, onderdeselve te onthouden. Ick bidde Godt de Heere &a. in slandts schip Hollandia onder zeijl in s'koningsdiep, den 17: Julij 1690.....Aende Respective Collegien ter admiraliteijt den 17: Julij 1690.'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr. 23, 17 juli 1690.

Bijlage E (Beschrijving aanval op Calais door Van der Goes)

Op 16 maart 1695:

'...deeden zijn om te zijlen ligten met de vloodt ons anker en gingen onder zijl maer door dient stil was quamen met de vloodt weder ten anker. In de nademiddagh met wil waater van vloodt ligten anker en gingen met de vloodt onder zijl. Creegen een stuurman van een zeeuwz: hoecker aen boort die door een franz: snauw met sijn hoeckers genoomen was, en door de Engelsche weeder hernoomen, laveerde boven Caalis Clif uijt Caalis quamen eenige franz: visschers setten coers om de west. Savonts quamen met de vloodt ten anker op 19 vaadem waater...²⁰²

Bron: NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr. 1104, Van der Goes 16 maart 1695

En op 13 april 1695:

'...hoorden doen de Engelz: sterck bombardeeren op de stat Calis.....in de nademiddagh quamen hier binnen in Duijns 3 hollantz: oorlogh schepen van voor Calis in de eerste wagt.

Bron: NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr. 1104, Van der Goes 13 april 1695

²⁰²Ibidem, Van der Goes, 16 maart 1695.

Bijlage F (secrete resoluties voor Geleyn Evertsen)

'15 augustus 1702: 'Titel: Extraet uijt Register der Resolutien van de Ho Mo Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, **secret**'

'Martis den 15 Augustus 1702

De Heeren van Lontelo en andere haer Ho Mo Gedeput: tot de sacken van de Zee, in besoigne geweest sijnde met de alhier aanwezende Gecommitteerden van Collegien ter Admt. hebben ter vergaderinge gerapporteert dat den vice Admiraal Mitchel uijt Engeland alhier gekomen sijnde uijt den naem en van wegen haere Maj.t de Coninginne van Groot Britt: hadde versogt, dat de groote vlote het Canael uijtgeseylt sijnde, haer Ho Mo alderspoedigsten eenige Capitale schepen van oorlog geliefden te senden, bij het esquadre onder den Admiraal Shovel, gedestineert tot beveijlinge van het Canael, waerop gedelibereert sijnde is goedgevonden in versteen, dat van het Esquadre onder den vice adm. Evertse tegenwoordig leggende voor en omtrent Ostende, sullen werden gedetacheert ses schepen van oorlog een van 72. En vijf van in de zestig stucken canon, om haer te verwoegen bij het esquadre onder den gem. adm. Shovel, en gte samen de beveijlinge van het Canael te betragten, mits dat altoorens het voorsz detachemen te doen, van wegen Engeland, bij het Esquadre onder den Captn: Beaumont, tegenwoordig tusschen Duijkercken en ostende kruijssende, om te passen op het vijandlijck Esquadre uijt Duijkercken onder Monsr. De Pointi, sullen werden gesonden nog vijf ligte schepen van oorlog ofte fregatten, van tusschen de veertig en vijftig stucken, ten eijnde gem: Cap.n Beaumont te meer in Staet moge wesen om gem Esquadre uijt Duijkercken uijtlopende te vervolgen, dat ingevolge van dien den gem: vice adm.l Evertse sal werden aengeschreven, de voorste ses schepen van het esquadre onder sijn commando te detacheren, om haer bij het Esquadre onder den Adm.l Shovel te verwoegen, soo laest alsde mede gier voorgem: vijf ligte schepen van oorlog ofte fregatten van hoogsged.e haere Maj.t bij de agt schepen onder den Cap.n van Beaumont sullen wesen aengekoomen.

Dat de intentie sijnde, dat gem: Cap.n van Beaumont met de voorsz agt en vijff schepen wanneer die sullen wesen geconjungeert, het esquadre van Mons.r de Pointi uijtlopende, sal vervolgen en aentasten, waer het selve sal kunnen rencontreren, terwijlde dat de voorsz vijf ligte schepen van oorlog ofte fregatten, werden verwagt, den gem: vice adm.l Evertse onder tusschen en tot dat de voorsz vijf schepen ofte fregatten sullen wesen aengekoomen, bij het Esquadre onder gem: Cap.n van Beaumont sal senden, vijf schepen van sijn onderhebbent Esquadre, te weeten de schepen gecommandeert werdende door de Captn Cleijburg met 64 en door de capiteijnen van Breeckel, Regteren, Bodaen en Langenhoven ieder met 52 stucken canon om het Duijkerksche Esquadre onder Mons.r de Pointi uijtlopende, met de Engelsche schepen onder den Cap.n Beaumont te volgen in te bevegten. Dog ingevalle het Duinkerksche Esquadre niet komt uijt te lopen, voor en alleen, de vijf hier voorgem ligte Engelsche schepen ofte fregatten, bij de schepen onder den gem: Cap.n Beaumont sullen wesen aengekoomen, dat als dan soo laest de voorsz vijf schepen ofte fregatten aengekomen sullen sijn, hij vice adm.l Evertse weder bij hem sal trecken de vijf hier voorgem: schepen, en afsenden naer het Canael de ses schepen mede hier vooren vermelt. Dat wijders den gem: vice adm.l Mitchel sal werden versogt, om te effectueren dat de schepen onder den Adm.l Shovel, ten minsten tot half october gelijk die van Staet mogen werden geactualieert. Dat aengem: Cap.n Beaumont ordre

gesonden moge werden, om het esquadre uijt Duijkercken uijtlopende, sonder dat aen het selve door de schepen van Engeland en van Staet tegenwoordig daer ontrent sijnde slag geleverd sal kunnen werden, en sulcx hebbende weten te ontleggen het voorsz Esquadre te volgen, werwaerts het soude mogen wenden, en so doenlijck aen te tasten, ende het vijandlijcke Esquadre uijt het gesigt ontkoomen sijnde, te seijlen langs de kusten deser Landen van Goeree tot voor Texel, om te vernemen of daer eenig onraed is, dog geen vijand aldaer vernemende te seijlen naer Doggersant, en oock daer den vijand niet vindende voor de Rivier van Edenburg, en van daer weder naer Doggersland en verder Noordwaers, daer hij sal kunnen vernemen ofte oordelen den vijand te vinden ofte sullenwesen, om denselven over al te vervolgen en aen te tasten, en voorts de schepen soo van de Noord als oost, Groenland en Muscovien, het Doggersland passerende, benefens de visscherije soo veel doenlijck te bevejligen.

Dat den gem: vice Adm.l Evertse den gem: Captn Beaumont sal versoecken het gunt voorsz is alsoo te concentreren, ingevalle Pointi mogte koomen uijt te loopen, eer hij de ordres uijt Engeland daer toe mogte komen te ontfangen, ende werd hier mede wederom ingetrocken de ordre en instructie aen gem: vice adm.l Evertse en Schout bij Nagt van der Dussen den 20. Der voorleden maent gegeven, sullende ten dien eijnde oock extract van dese haer ho.mo. resol.e aen gem: Schout bij Nagt van der Dussen werden toegesonden.

Sullende den gem: vice adm.l Evertse vab agtien schepen bij het esquadre onder sijn commando tegenwoordig sijnde bij hem houden dertien schepen sullen wesen gedetacheert, in plaetse dat wanneer den Schout bij Nagt van der Dussen sijne voorige ordres quam te executeren maer vijf schepen souden onder gem: vice adm.l blijven'.

N. de Namues (en C. Fagel)'

Bron:NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.27, 15 augustus 1702.

Bijlage G (Scheepsjournaal Van Brakel in gevecht met Franse kapers)

4 juli 1702: 'Den 4 de. Smorgens met lamieren van den dagh, de wint vant N:W en N:W:t:N met een labber coeltie, daer quam een hoecker met 3 maste uijt het N: liep om de west, tusschen capt. Menstat, die de brantwagt hadt, en ons (?), waer op den vice adm. met scharp schoot, wij dat siende schooten mede met scharp daer op dogh hij gingh al sijn gank, sonder vlagh te toonen, saagen dat den vice adm. seijn deet, om daer op te jaage, maer alsoo 't nogh niet terdeegh dagh was, coste de Wimpels niet verkenne, dogh dewijl wij de naaste waeren, presumeerde dat voor ons was, soo dat wij onse anker ligten, en geraakten onder zeijl, int laaste vande hondewagt nevens den capt. Langenhoven, leijdent met het hoofd om de N:N:O dogh so dra het schip vaart hat leijdent over om de W:t en Z en W:Z:W de wint als voren, capt. Mienstadt quam meede onder seijl dogh bleef soo een mijl waters mde wint van ons, sonder op ons af te comen, vier glase inde daghwagt hadde Oostende Z:t:O ontrent 3 mijl van ons, daer sagen wij 6: fransche galeijen met Z:W van ons, die uijt Oostende waeren gecomen, die dwars aan zee roeijden, sagen ook nogh een seijltie uyt de West komen, dat wij meenden een franse caper te sijn, en dat de hoecker die wij jaegde, een prijs daer van was, de galeijen wat naderende wende de hoecker daer dar wij jagt op hadde gehat, met hoofd om de oost en toonden een prince vlagh, en een rooije geus, sijnde een Zeeuws capertie, waer op capt. Langenhoven wenden, gelijk wij daer naer meede deden, sijnde 5: glaase inde dagwagt rijkelijk uijt de wint n:n:o met heele slappe coeltie, de galeijen roeijde af dwars in zee, ende dat scheeptie dat uijt de wint quam deede verscheijde schooten met scharp, dan aen lij en dan te loefwaert wij niet weetende wat dat seggen wilde, dogh saagen cort daer naer, dat meede een prince vlagh toonden, met een rooije geus, en een caper was, daer de galeije regt op aen roeijden, wij dat siende 6: glaase inde dagwagt sijnde, leijdent naer haer toe, sage verscheijde vande galeijen haer cogels over de caper heen wateren, en de caper schoot weeder wacker op haar meenende sij de caaper soo van ons af te snijden, dogh hij haelden voor haer over, en quam bij ons, soo als wij niet wel binnen schoots van haer waeren want wij probeerde of haer toe coste lengen, leijden doe met capt. Langenhoven voor mijn, en de caper agter ons naer haer toe, de wint variable en stille, somtijts een luchje, en somtijts weer doot stille. Soo dat de galije voor ons over roeijde om de noort in de wint van ons, daer den noorthollander capt. Menstat lagh, die doen wel sijn best deedt, om bij ons te comen, alsoo inde wint van ons was, en ons onmogelijk waer bij hem te cunnen comen, vermits de stilte, en hij soo verre inde windt van ons waer, daer wij ons uijterste best wel toe deden dogh sneeden hem het pas af, en geraakten ontrent int begin vande voormiddagwagt, met haer aent schieten, dogh nogh verre sijnde, de wint seer variabel en doot stil, wij boelhaarde met de boot en chaloup over staagh naer haer toe, dogh coste door de stilte, met avanceren, ontrent 9: uiren hadde een cleijn luchje uijt den W: wanneer capt. Langenhoven, en wij nogh al ons best deden, bij haer te comen dogh duurde niet langh oft was weer doot stil, den vice adm. Everts deedt seijn voort esquader anker te ligten, die met al wat goet doen contragte bij ons te comen, leijden met hoofd om de west naer haer toe. Cort daer naer deet seijn te rangeeren, om 10: uiren liet den vice adm. een roode vlagh van sijn voorstengh waaijen, om ijder sijn best op de viandt af te gaen, maer wierde door de stilte belet. Boelhaarde met chaloup en boot voor de boegh, sagen doe de galeijen. Capt. Nieuwstat digt naer boort quamen, en cort daer naer dat het schip over was, en de galeijen hem aen boort lagen, die hem tn eersten alle ses en touw gaven, en

boelhaerde met hem om de zuijt boven ons heen, soeckende naer Oostende te comen, wij leggende van stilte boelhaerde al met boot en sloep mde wint op naer haer toe, soo veel wij conden, den vice adm. deet seijn voor de wint op te houden, hadde een cleijn luchje van den N:N:O dogh cort daer aen weer doot stille, en siende dat voor ons over soude hebbe geschooten, lietent over staagh roeijen, en hiewent met haer mee, met het hoofd om de Zindt wast moogelijck om haer de wal af te snijden, dat de voorste galeijen soo aen stierf van ons hiewen, dogh 't waar al doot stil, soo dat wij niet coste doen, als met chaloup en boot voor de boegh te boelhaeren, soo als wij continueelijck hadde gedaen dogh sij met de stilte roeijden met het schip wegh oft niets was en wanneer dat voor uijt waren, so roeijden sij voor ons alle over naer de wal, sonder dat int minste haer dat coste belette door de stilte, wij hadde de stad Oostende Z: 1/3 Westerlijcker na gissinge 4: mille van ons sagtermiddaghs ten 3: uiren heeft den ho. Vice adm. gepitsiaart doot stille sijnde. Ten 6: uiren creegen wij een luchie uijt den W: stelde onse cours om de N:N:O. Savonts met opsette van de wagt hadde Oostende Z: van ons, na gissinge 3 ½ mil, de wint W:N:W met een slappe bramseijls couwe ten half neegen quamen wij ten anker op 14: vadem waters, wint en weer als vooren, hadde Oostende Z: 2/3 Westerlijcker 4: mille van ons, snagts de wint W: tot Z:W slappe coelte.'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1111, Van Brakel, 4 juli 1702.

Bijlage H (klachten van Admiraliteit van Zeeland over de Engelse arrestaties)

13 augustus 1689: 'Hoog Mogende Heeren:

Het gebeurd nu maar al te frequent, dat de schepen deser landen, met namen commissievaarders, die prinsen nemende en op weg, om deselve herwaards op te senden, in eenige haven van engeland moetende inloopen are prinsen niet alleen aldaar werden gearresteert, de goederen gelost gedistraheert, maar ook de capiteijnen der oorlogschepen in apprehensie genomen en hare schepen beslagen, alles onder pretext, dat eenig Engelsman, ook bij gevolg, en uijt de naam van vreemde reclamanten ergens bij is geïnteresseert.

Wij hebben dese klagten aan sijn Koninklijke Majesteijt van groot brittannien geremonstreert, die daar op regard nemende, heeft geordonneert de arresten af te doen, nogtans komen wij in ervaring, dat men in Engeland met soodanige arresten voortwaart, niet alleen tot seer groote schade vande ingesetene deser landen, en ruïne vande commissievaart, tot voordeel vande gemeene vijand, maar ook tot groote vilipendie voor den Staat der vereenigde Nederlanden; alwaar de commissievaarders hare prijsen moeten te regt stellen, om daar over te werden gejudiceert, volgens de commissien van desen Staat, door sijn Koningl: Majt: uitgegeven, die immer in haar respect, inviolabel moeten werden gemaintineert; te meer dewijle men hier seer curieus is, niet alleen prompt regt en expeditie te geven aan Engelsche onderdanen, maar ook, om door alle equiteit, deselve tot een goede harmonie te permoveren; soo dat geen reden kan werden gegeven van soo onnaburelijke en aanstootelijke proceduuren, die de herten der natien tegen malkanderen verbitteren.

Uw Ho: Mo: werden deswegen gantsch gedienselijk versogt soo bij sijn Koningl: Majt: als door de Heeren Ambassadeurs in Engeland sijnde, met alleen ernst Landen, tegen den gemeenen vijand agerende, vrijheijt word gelaten, alle reeden en havens van Engelandte mogen frequenteren, sonder in hare persoonen, prinsen of goederen eenigsints te werden gemolesteert, veel min gearresteert of mishandeld; maar in tegendeel, alle nabuurlijk onthaal en assistentie tegen den gemeenen vijand mogten vinden; en in cas ijmand , ook van de Engelsche natie, bij geval, sig ergens in geïnteresseerd vond, hij sijn regt kan vervolgen, onder den regter, die de judirature toekomt, en die aan ijder, bijzonder aande Engelse, bij dese Conjunction des tijds, goed regt en promte expeditie sal laten wedervaren. Hiermede, Hoog Mog: Heeren, bevelen uw Ho:Mo: in Gods genadige bescherming. Actum midd: den 13 Aug: 1689:

Ho: Mo: Seer Dienstwillige. De Gecommitteerde Raden ter Admiraliteijt in Zeeland. (naam). Ter ordonnantie van Deselve: F. Steengracht.'

Bron: Staten-Generaal 1550-1796 lias Admiraliteyten (arch: 1.01.02, inv. 5626)

Bijlage I (Kapitein Lijnslager bij bombardement op Kopenhagen)

'...ten 5: uuren patsiaerde den Admr.l Amonde om Boots en Chaloups om de bombardeer scheeps na de Deense vloot te boegsjeeren quame om 11: uuren in de nagt op haer plaets, en begonne met Bombe te schiete, en wierd van de onse snagts 104: en van de Deene 130: Bommen na onse scheepe, dog wij bemerkte niet dat wedersijds eenig schade geschiede, ontrent 2: uuren schijden wij wederzijds uijt...'

Bron: Bijzondere Collecties Universiteit Leiden, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, 20 juli 1700, f.238.

22 donderdag: '...daer ware 3: a: 4: deense snauwen onder de wal int vaerwater, en wierde van onse brandwagte en van haer op malkander verschijde mael geschoten dog konden malkandere niet begaen....alle booten, chaloups wierden klaer gemaekt met volk en handgeweer en gonge tusschen de wal en ons daer de bombardeer scheepen lagen, snagts wierde verschijde schoote soo uijt de Boots als van land gedaen, maer wierd verder niet uijtgeregt, de deene hadde 3: Pontons daer swaer schut op lag voor en ontrent haer scheeps legge....'

24 zaterdag: '...quame wij ten anker op 6: vaem steck grondt, ter plaetse aldaer wij geordonneert waren en hadde de stadt van Copenhagen int Z:Z:W: van ons...'

Bron: Bijzondere Collecties Universiteit Leiden, scheepsjournalen Taalman en Lijnslager, inv. nr. BPL 3546, 22-26 juli 1700, f.239-41.

Bijlage J (archief van Geleyn Evertsen in de slag bij Sont)

9 juni 1700: '...quamen wij met malcander bij de vlood ten ancker op 11 vadem water zand grond, den thoorn van s'gravenzande OTZ van ons, de vloodt bestont in 22 schepen van linie, waar van 10 engelse coninkschepen onder den Admirael Roocke, en 12 State schepen onder den Admiraal Almonde, met eenige ligte fregatten, branders en bomschepen &a.'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.26, 9 juni 1700.

22 juni 1700: '...den admirael roocke proponeerde hoedanigh en op wat wijze te conjungeeren, met de sweedse vloodt, ten aansien van het commando. Daar den Baron Sioblad op antwoorde, dat de schickingh van dese zaak in d'oostzee sal geschieden, die onder de dominien van den koningh zijn meester behoort en geconsidereert dat desselfs geheele vloodt word in zee gebragt onder commando vande eersten admirael van sweeden, soo verwagten sij het commando van beijde de vlooten, waar in den admirael Rooke niet konde consenteeren, soo is dese zaak (waar over men niet eens wierd) gelaten aan een conferentie off correspondentie met den adm.l: genl: wagtmeister.....de heer Robinson proponeerde dat de indien er een rupture tusschen de guarandeurs en deenen mogte voorvallen oft de commercie daar door soude komen te lijden...ls goedgevonden dat er geen stremmingh inde commercie in, nogh buijten de Zond sal gschieden, ten ware de deenen de eerste agresseurs waren.'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.26, 22 juni 1700.

Bijlage K (instructie voor de Schout-bij-Nacht Van Aerssen van Sommelsdijk voor de expeditie naar Portugal en de Middellandse Zee)

Titel: 'Instructie voor den Schout bij nagt, Francois van Aerssen heer van Sommelsdijk, aangesteld als opperhoofd over 's lants vloote gedestineert naer Portugal en inde Middellanthse Zee'

- '1. Den voorn. Schoutbijnagt, sal met de schepen van oorlogh , bombardeerschepen, brander, hospitaelschip, behoefte ende victuallie schepen, in Texel leggende, ende na Portugal off de Middellandthse Zee gedestineert, met d'eershe goede wint, naer den Ontfanhe deses Zee kiezen, en uijt zeijlende cours hebben om binnen deur sijne zeijle met sooveel spoet, als doenes is, te vervolgen naer de rivier van Lissabon, maer indien hij schout bij nagt door contrarie wint Duijns niet soude kunnen bereiken sal hij sijne zeijle naer de voorme. Rivier agterom nemen.
2. Op de rivier van Lissabon gekomen zijnde, sal hij schouth bij nagt onder zijn commando nemen alle de schepen tot de vloot vanden staet behoorende, die hij aldaer vinden sal, ofte naderhand bij hem sullen komen ende ook conjungere met de vloote van haere Majesteijt de Coninginne van Groot Brittanien, tot executie van het geene bij de hooge crijgsraed vande gecombineerde vloote, voorde gemeene interessen geraden geoordeelt sal werden, maer opde voorz. rivier geen schepen van oorlog vindende, die met hem komen zeijlen sak hij sig van het noodige water voorsien hebbende met sijn onderhebbende schepen vanden staet zeijlen na Gibraltar, de Middellantsche Zee off elders, daer hij volgens ontfangen off ingenomen advis, sal kunnen vinden de schepen van Groot Brittanien en vande Staet, om met deselve aldaer te conjungeren ter executie als vooren.
3. Ende sal den gemelten crijgsraed werden gecomposeert volgens des conventie bij de Tractate tusschen haere Majesteijt de Coninginne Groot Brittanien en desen Staet gemaekt, gelijk inden voorigen oorlog is gepractiseert daervan aen hem schout bij nagt copie is behandigt, 't welck hem tot narigtinge sal hebben niet alleen op het subject vanden Crijgsreadt, maer ook in alle andere zaeken, die geduerende dese expeditie te sullen komen voortevallen.
4. Ende soo geconjungeert zijnde, sullen de voorz vloote gesamente ageren, ende mogen aendoen de krullen van Vrankrijk, Spaingene en Staline, soo binnen als bujten de Middellantsche Zee.
5. Ende dewijl voordesen met den Ridder Mitschel van wegen de Coninginne van Groot Britt.en herwaerts gesonden, is geconvenieert dat uijt de gecombineerde vloote geene detaschementen sullen geschieden, als bij goet vinden vanden gecombineerde crijgsraet, sal den voorne, Schout bij Nagt sig daernaer reguleren en in sodanigen geval daerin observeren de propositie van vijff tot drie ten zij den gemeene dienst, sulx anders quam te seijffilen, in welck geval daarvan sal mogen afaen.

10. Bij rescontre van eenige Corsaire van Tunis, Tripolie en Algiers, buiten de presentie vande schepen van Oorlog van haere Maj.t van Groot Brittanien sal die tragte te veroveren off ruineren, so doenes sal zijn, ten zij den voorn.e schout bij nagt komissie moghte hebben, off dat zij deden blijcken, dat de vrede tusschen desen Staet en haer gesloten en geratificeert was, osgh soo de voorme Corsaire inde gecombineerde vloote off in eenig detachement moge komen te vervallen, sal men deselve ongemolesteert laten mits dat die onderwijle niet ondernemen, dat tot prejuditie vandesen Staet, off van haere ingesetenen komen te strecken, en sullen deselve corsaire haer inde vloote niet mogen blijven onthoude, maer ter spoedighs haer daer weder hebben uijt te begeven.

11. Recontrerende eenige corsaire vanden kreijsen van Marocco, offe behoorende aen sijn onderdanen sal hij schout bij nagt deselve ongemolesteert laten passeren, soo lang als met desen Staet in vrede is.

12. Int houden van een Crijgsraed over het straffen van delinquanten onder de vloot vanden Staet, sal den voorme. Schout bij nagt, daertoe beroepenende outste Cap.nen in commissie, sonder onderscheijt van ordinaire off extraordinaire capiteijnen, ende sal den voornem: Schout bij nagt alle messuses en wandevoiren dewelcke inde vloot souden konnen voorte vallen voor sijn retour hier te landen hebben aftedoen, aghter volgende den artieulbrief en andere ordres ophet stuck van de cijgsraed discipline ter zee geemaneert.

13. Den voormen Schout bij Nagt sal onder sijne protectie hebben te nemen alle uijtgaende coopvaerdij schepen deser landen offe hooge geallieerden vandien, dewelcke gedestineert zijn om de west en deselve convoijers soo verme, als hem sulx dese sijne instructie toelaet, en geschiede kan buiten prejuditie vande desseijnen vande gecombineerde vloote.

17.dat de voors. schepen daer sullen komen, ten eijnde hier voorengemelt traghtende met den commanderen officier van haere Majesteijt van Groot Brittanien tot concerteren eenige schepen van oorlogh daerbij te voegen, tot meerder seeckerheijt vande coopvaerders van beijde de natien....'

19. Dog ingevalle in een gecombineerde crijgsreadt moghte geresesolveert worden, eenige schepen van Oorlog inde Middellantsche Zee te laten, ende daer bij een Schout bij nagt, offe hooger officer vande Coninginne van Groot Brittanien sal den voorne. Schout bij nagt, met alle schepen vanden Staet (: uijt genomen de voors. drie schepen van Oorlog ende fleuijt schip) daerbij hebben te blijven, ten zij sulx anders voor den gemeenen dienst mogte goetgevonden werden, dog geen vlag officier van Groot Brittanien daerbij blijvende sal den voorme. Schout bij nagt, daer bij laten eenige schepen vanden Staet naer de proportie van drie schepen vande Staet tegens vijff van haere Majesteijt van Groot Brittanien, zeijlende met de resterende naer Lissabon, om nader ordre af te wagten, hebbende deselve onderwijle in staet om weder te komen dienen.

20. Dogh alle de schepen vande Coninginne van Groot Brittanien naer hujs keerende, sal den voorne. Schout bij nagt met alle de voors. schepen van den Staet sig begeven naer de rivier van Lissabon, om aldaer nader ordre aftewagten.

Aldus gearresteert ter Vergaderinge vande Hoogh Mogende heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden inden Hage den elfden Meij xvij en negen.

Ter ordonnantie vande hooghgemeene heeren Staten Generael, Fagel.'

Bron:NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr. 11.

Bijlage L (Journaal Van der Goes bij de slag van Lagos)

27 juni 1693: 'Inde hondewagt de wind als vooren daar na kleijnenkooelte, met den dag waren wij tusschen Lagos en Villa Nova, een groot mijl buijten t land, sagen 10 a 12 vijandlijke schepen, met eenigkleijnvaartuijgin't ZO van ons, waar van eenigedoordefrance inde brand waren gestoken, ende anderen doorde Engelse worden genomen waren onder een fluijt schip, dat kort daarna met 18 a 20 man vandeengelse inde lugt sprong, sagen van steng in't OZO van ons, (?) veel zeilen, soheendoorde verte alternale? Kleijnvaartuijgen en in't WZW van ons, een fregat en een fluijt schip brander, zijnde van onse koopvaarders, doordefrance voorleden nagt genomen, ondertusschen namen wij met onse sloep, een verlaten bark, daar wij eenig goed uijtkregen, en daar naar inde grond hakten, korte daarnaar worden bij den admiraal, schoutbij nagt en ons 't zeijn gedaan, omte rangeren, 't was in desewagt stil, voorde middag ontrent 9 uiren, kregen een koelte uijt den ZW, en zeilden, OZO, regt naden vijand toe, en ten 10 uirenquam des Admiraal, schout bij nagt met nog een Engels capiteijn aan ons boord, en zeiden tegens den viceadmiraal, datse door haernvaartuijgen, een france brander hadden veroverd, en svanenvande gevangenis geinformeert, dat haernstunkts bestond, in 15 oorlogschepen, bij haern hebbende veel schepen, met ammunitie, en koopbaders, laast van (?) gekomen, en van meening, om naerThoulon te gaan, na de middag d'wind WNW, een NWZ, zeilden in rang langs de wal, hebbende de hollandersd'avantgarde waar onder eenigen koopvaarders, sagen toen de vijand op ons aankomen, verdeeld in twee esquaders, waarvan het grootste, een (?) starck in lijwart van het anderen, het blauw esquadre zeilden, voor ons over na de wal, wij hielde langs de wal, op den vijand af, en sagen hoe langer hoe meer...'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1100b, Van der Goes 27 juni 1693.

Bijlage M (verschillende voorbeelden konvooiëring)

'...raakte onder zeijl en met de 7 glaasen in zee. Met twee ons Hollandse en een Engelsch oorlogh schip en 44 koopvaarders, 6 glaasen inde voormiddagwagt saagen 4 scheepen int West die jagt op ons maaktn, smiddags hadde het gwin N:W: ten N na gissingh 2 mijl van osn, maakte ons alles klaar om aen den Viand te gaen, het Engelsch oorlogh schip stak bij de wind en bij het na de 4 scheepen toe. 7 glaase inde na middagwagt quamen de 4 voorz scheepen bij en was den Engelschen vice adm.e vande witte vlagh, die zijn cours meede naar Pleijmouth stelden, 6 glaase inde platvoet quamen gezamentlijk op de fourt van Pleijmouth ten anker...'

Bron: NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr. 1123, Van Outshoorn 30 maart 1709.

'Sijn Majsteijt last en ordonneert hiermede den Schout bij Nacht Evertse ende onder desselfs commandement de capiteijnen Pott, decker, vander Saen, Joncker van Wassenaer, Marten Barentze Boom ende de Jongh, commanderende respectvelijck de schepen de Maze, Leijden, Amsterdam, Schattershoeff, ter Goes, en 't Noorderquartier sich ten spoedigsten weer en windt dienende in conjunctie van Sijne Maj.ts schepen van Oorlogh onder den Vice-Admiraël Dalval te begeven naer Cadix en derwaerts mede te helpen geleijden het Hollants convoj den 27^e December uijt Texel tot die reijse vertrocken, en voor het meerder gedeelte albereijds tot Portsmouth gearriveert: dat bij die occasie mede gemelte Schout bij Nacht met desselfs onderhebbende Esquadre, sal hebben te beschermen ende escorteren de Hollandsche convoijen naer Portugal ende Biscaijen mede ter voorsz tijt uijt Texel gezeijlt, voor soo verre die Portugeesche ende Biscaijsche convoijen een cours met gem Schout bij Nacht sullen moeten zeijlen. Dat hij verders op sijn vertreck van Portsmouth een van sijn onderhebbende schepen vooraf sal detacheren naer Pleijmouth om aende aldaer leggende Hollandsche schepen, die naer St. Hubes en elders in Portugal gedestineert sijn, van sijne komste kennisse te geven, ten eijnde die schepen mogen gereet sijn en op de verschijninge van gemelte Schout bij Nacht op de hooghten van Pleijmouth, uijt te zeijlen, en also te gelijk met de bovengeroerde convoijen haere reijse doen. Dat den meergenoemden Schout bij Nacht tot Cadix gearriveert zijnde, aldaer sal mogen vertoeven 14 ofte 15 dagen, en naer expiratie van die leghdaegen, de gereede Engelsche en Nederlandsche coopvaerdij schepen (sonder nae de ongereede te wachten) herwaerts aen, en verders de Hollandsche voor de zeegaeten vanden Staet sal helpen geleijden en convoijeren, soodanigh dat deselve in volkomen veijligheijt mogen invallen, daer sij respectvelijck sijn gedestineert. Waernaer den gemelten Schout bij Nacht met desselfs onder hebbende Esquadre sal retourneren naer Spithead om aldaer Sijn Maj.ts naedere ordres af te wachten, gebruijckende in alles soldaet ende zeemanschap, gedaen tot Whitehall den 2^e Januarij 1692.

William R.'

Bron: Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr. 27, 2 januari 1692.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Bijzonder Collecties Leidenuniv, inv. nr. BPL 3546.

NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.20.

NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.23.

NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.26.

NA, Admiraliteitscolleges XI Evertsen, inv. nr.27.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr. 1104.

NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr.1.

NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr.2.

NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr.8

NA, Admiraliteitscolleges II Van Aerssen, inv. nr. 11.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1100, Van der Goes.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1104, Van Convent.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1104, Van der Goes.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1104, Heemskerk.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1111, Van Brakel.

NA, Admiraliteitscolleges, inv. nr.1111, Meurs.

NA, Anthonie Heinsius, Raadspensionaris van Holland en West-Friesland, 1689-1720, inv. nr. 2136.

Secundaire bronnen:

Anderson, R.C., *Naval wars in the Baltic 1522-1850* (Francis Edwards Ltd. 1969)

Asaert, G., Ph.M. Bosscher, J.R. Bruijn & W.J. van Hoboken ed., *Maritieme geschiedenis der Nederlanden. Deel 3: achttiende eeuw en eerste helft negentiende eeuw, van ca 1680 tot 1850-1870* (Unieboek 1977)

Bruijn, J.R. & C.B. Wels ed., *Met Man en Macht. De militaire geschiedenis van Nederland 1550-2000*. (Amsterdam 2003)

Bruijn, J.R., *Varend Verleden, de Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw* (Uitgeverij Balans 1998)

Bromley J.S. ed., *The new Cambridge modern history, volume VI the rise of Great Britain and Russia 1688-1715/25* (Cambridge University Press 1970)

Callender, G., *The naval side of British history* (Christophers 1924)

Clark, G.N., *The Dutch Alliance and the war against French trade 1688-1697*(Manchester University Press 1923)

Ehrman, J., *The navy in the war of William III 1689-1697, its state and direction*(Cambridge University Press 1953)

Hamilton, A., A.H. de Groot & M.H. van den Boogert ed., *Friends and rivals in the East, studies in Anglo-Dutch relations in the Levant from the Seventeenth to the early Nineteenth century* (Brill 2000)

Hattendorf, J.B., *England in the war of the Spanish Succession, a study of the English view and conduct of grand strategy, 1702-1712* (Garland 1987)

Jonge de J.C., *Geschiedenis van het Nederlandsche zeezezen. Deel 3* (A.C. Kruseman 1860)

Korteweg, J.E., *Kaperbloed en koopmansgeest, 'legale zeeroof' door de eeuwen heen* (Uitgeverij Balans 2006)

Laird Clowes, W.M., *The Royal Navy, a history from the earliest times to the present. Deel 2* (AMS Press Inc. 1966)

Rodger, N.A.M., *The command of the ocean, a naval history of Britain, 1649-1815* (Allen Lane 2004)

Rodger, N.A.M. & G.J.A. Raven ed., *Navies and armies, the Anglo-Dutch relationship in war and peace 1688-1988* (Jonh Donald Publishers Ltd. 1990)

Royal Naval Museum Library,
http://www.royalnavalmuseum.org/info_sheet_squadron_colours.htm#top(2000).

Schelven, A.L., *Philips van Almonde, Admiraal in de gecombineerde vloot 1644-1711* (Drukkerij M. Lindenbaum & Co. 1947)

Sparks, L.J., *'Die schaede is soo groot ende excessyff'. Maatregelen tegen geweld en geweldsdreiging op de Europese zeehandelsroutes van de Republiek, 1600-1630* (Faculty of Humanities Theses, University of Utrecht 2009) Warnsinck, J.C.M., *De vloot van den koning-stadhouder, 1689-1690* (Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij 1934)